

ÅRSRAPPORT

Riksantikvaren 2016

M/S «Granvin» i Sørfjorden i Hardanger. Foto: Ragnhild Hoel, Riksantikvaren

Riksantikvaren

I Leders beretning.....	1
II Introduksjon til virksomheten og hovedtall	5
III Årets aktiviteter og resultater (Resultatrapport)	11
IV. Styring og kontroll i virksomheten.....	71
V. Vurdering av framtidutsikter.....	75

I Leders beretning

2016 har vært et begivenhetsrikt år for Riksantikvaren. Trondheim har stått i sentrum for årets arkeologiske sensasjoner. Fortellingen om birkebeineren som baglerne kastet i brønnen da de inntok Sverresborg i 1197, var skildret i Kong Sverres saga. Sikringsutgravningen av brønnen på Sverresborg gjorde at vi fikk bekreftet at den dramatiske hendelsen forløp nøyaktig som beskrevet i sagaen.

Rett etter denne sikringsutgravningen var slutført, startet utgravingene i Søndre gate i Trondheim sentrum. Et av århundrets viktigste arkeologiske funn i Norge var et faktum da arkeologene i november fant Klemenskirken til Olav den hellige. Grunnen under Klemenskirken ser ut til å skjule flere arkeologiske skatter, og utgravingene startet opp igjen i 2017. Undersøkelsene er kostbare og Klemenskirke-utgravningen med formidlingsbygg er det største i dette årtusen.

Om enn ikke like sensasjonelt, hos Riksantikvaren skjer det også kontinuerlig endringer i måten vi arbeider på. Som mange andre offentlige virksomheter har vi i 2016 vært opptatt av effektivisering, digitalisering, omstilling, budsjetter, utfordringer og muligheter. Regelmessige kutt i driftsmidlene er utfordrende, og antall stillinger må kuttes.

Regionmeldingen vil få stor konsekvens for hvordan vi jobber i framtiden. Flere førstelinjeoppgaver som i dag løses av Riksantikvaren, skal etter 2020 løses av den regionale kulturminneforvaltningen. Det må både Riksantikvaren og de nåværende fylkeskommunene være forberedt på.

Både samfunnet rundt oss og den offentlige forvaltningen er i endring. Riksantikvarens overordnede strategi fram til 2021 ble ferdigstilt i år, etter en omfattende prosess internt i

direktoratet. Strategien tar utgangspunkt i endringer som gir kulturminnefeltet både utfordringer og nye muligheter. Strategien angir retning for direktoratets arbeid fram til 2021.

Kunnskapsløftet er Riksantikvarens viktigste delsetning for å effektivisere og modernisere kulturminneforvaltningen. Satsningen inkluderer digitalisering og tilgjengeliggjøring av data, samt utvikling av gode saksbehandlingssystemer. En sentral del av kunnskapsløftet er prosjektet «Kulturminner i kommunen» (KIK). Prosjektet innebærer blant annet at direktoratet oppfordrer og støtter kommuner til å utarbeide kulturminneplaner. I 2016 fikk 50 nye kommuner støtte. I alt har nå 250 kommuner mottatt støtte i arbeidet med kulturminneplaner, og prosjektet vil fortsette fram til 2020, med mål om kulturminneplaner i 90 prosent av landets kommuner.

Våre byer og tettsteder vokser i rekordfart. En grønnere hverdag og ny infrastruktur preger også byutviklingen. Kulturminner og kulturmiljøer gir byene viktige kvaliteter, og gjenbruk er også godt miljøvern. På bestilling fra Klima- og miljødepartementet har Riksantikvaren utarbeidet en bystrategi for kulturminneforvaltningen. Bystrategien ble oversendt departementet 21. desember 2016 og vil bli lansert i mars 2017.

Riksantikvarens medarbeidere håndterer en stor arbeidsmengde med dels knappe ressurser. Vi er en effektiv organisasjon og våre arkeologer har behandlet 602 dispensasjonssaker for automatisk fredete arkeologiske kulturminner, noe som gjør at nye infrastruktur og byggeprosjekter får god progresjon samtidig som viktige kulturminner blir dokumentert for ettertiden.

Direktoratet har i 2016 bare reist seks innsigelser til regulerings- og kommuneplaner. Dette tallet er rekordlavt, og viser at tidlig og tydelig dialog om viktige kulturminneinteresser fører frem. Vi har i løpet av året brukt betydelige ressurser på å finne gode løsninger sammen med fylker, kommuner og utbyggere, før saker går til innsigelse. Det er god forvaltning.

Forenklet saksbehandling med henblikk på statlige eiendommer, gjør oss også mer effektive. Stadig flere saker løses gjennom en samarbeidsmodell der vedtak fattes i møte mellom partene. Det er allerede etablert godt samarbeid med blant andre Statsbygg og Forsvarsbygg. I 2016 inngikk Riksantikvaren samarbeidsavtale med Sykehusbygg og tok også initiativ til en tilsvarende avtale med Oslo kirkelige fellesråd. Det ble i fjor fattet 336 slike vedtak, økning på nær 27 prosent fra året før.

Riksantikvaren har ti bevaringsprogrammer, og her kan det vises til høy aktivitet og gode resultater i 2016. Det har det lenge vært klart at man med to unntak, stavkirkeprogrammet

og trolig stavkirkesikringen, ikke kommer til å nå ordinært vedlikeholds nivå for programmene i løpet av 2020. Det er budsjett situasjonen over flere år som er årsaken til dette, ikke manglende prosjektstyring hos tilskuddsmottakere og fylkeskommuner. På oppdrag fra Klima- og miljødepartementet har Riksantikvaren i 2016 arbeidet med å realitetsorientere bevaringsprogrammene gitt de økonomiske rammene som foreligger.

Fredningsstrategien fram mot 2020 angir ti prioriterte tema for nye fredninger, slik at fredningslisten vår skal bli mer representativ, både tematisk og geografisk. Bedre fremdrift i fredningssakene er også et viktig tema i strategien. Tallene viser at vi har langt bedre fremdrift i fredningssakene nå enn på flere tiår. I 2016 ble kulturmiljøet i uthavna Ny-Hellesund i Vest-Agder fredet. Det ble vedtatt fredning i til sammen 14 saker i 2016, og startet opp 4 nye fredningssaker i tråd med fredningsstrategien.

En tiltakspakke fra regjeringen på 40 millioner gjorde at vi i 2016 kunne fordele til sammen 100 millioner kroner til fartøyvern. Dette ga et viktig løft til istandsettingen av mange fartøy og var en anerkjennelse av den innsatsen som tusener av frivillige gjør for vår maritime kulturarv. Fartøyvern betyr også oppdrag for verftsindustrien. De siste årene har rundt 30 prosent av bevilgningene gått til prosjekter ved de tre nasjonale fartøyvernssentrene (Hardanger, Kristiansand og Sør-Troms). Resten har gått til ulike verft og båtbyggerier, hovedsakelig på Vestlandet.

Godt kulturminnevern er god butikk. Undersøkelser fra våre naboland Danmark og Sverige viser at bruk av kulturminner i både nærings- og reiseliv og til boligformål lønner seg. I 2016 gjennomførte Riksantikvaren forprosjekter som utredet metoder for å undersøke kulturminner og kulturmiljøers samfunnsøkonomiske verdi. Selve kartleggingen av kulturminnenes samfunnsnytte starter i 2017.

Hos Riksantikvaren er vi opptatt av klimaendringene, og hva et varmere og våtere klima vil bety for våre kulturminner. Vi ble med på et internasjonalt samarbeid som har som mål å tilpasse forvaltningsmodeller til klimaendringene i nordområdene og Arktis. Vi har utarbeidet nye miljøovervåkningsprogrammer, og flere av disse skal få sin oppstart i 2017. Et av programmene skal nettopp overvåke konsekvensene av klimabelastninger på bygninger.

Fra sin oppstart i 2012 har Nasjonalt pilegrimssenter (NPS) vært tilknyttet Riksantikvaren. I juli 2016 ble NPS overført til Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider. Riksantikvaren bistod Klima- og miljødepartementet, Kulturdepartementet og Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider slik at overføringen skulle skje på beste måte. Vi takker for godt samarbeid og ønsker Nasjonalt pilegrimssenter lykke til med det videre arbeidet.

Årsrapport 2016

Det er stor interesse for kulturminnevern i pressen. Sammenliknet med andre direktorater og offentlige organisasjoner av tilsvarende størrelse, får Riksantikvaren mye omtale i både lokal, regional og nasjonal presse. Det var totalt 6015 medieoppslag om Riksantikvaren i 2016, noe som tilsvarer et gjennomsnitt på 16 medieoppslag daglig.

Jørn Holme
riksantikvar

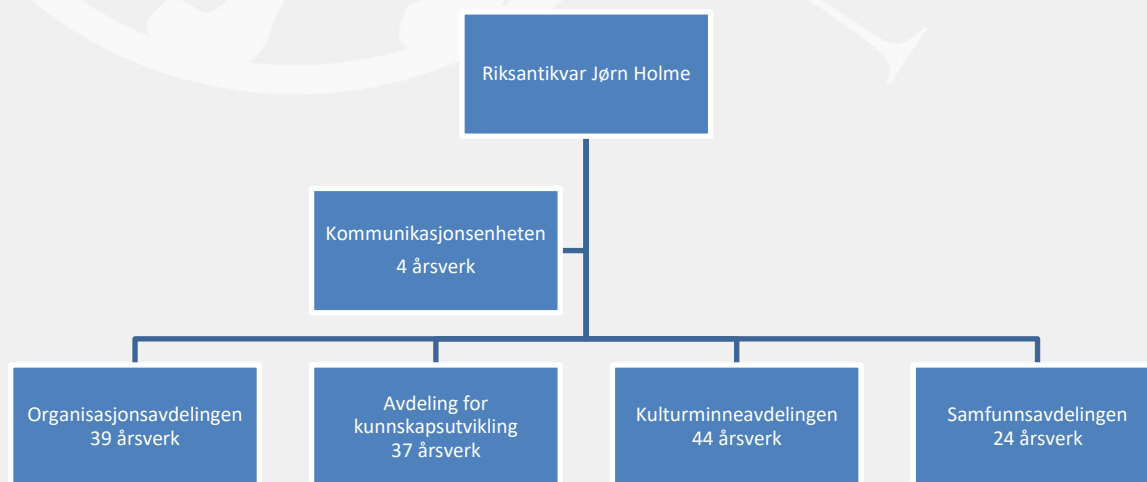
Oslo, 15. mars 2017

II Introduksjon til virksomheten og hovedtall

2.1 Presentasjon av Riksantikvaren

Riksantikvaren ledes av Jørn Holme (siden 2009) og virksomheten holder til i Dronningensgate 13 i Oslo.

Riksantikvaren er organisert med 4 avdelinger og 1 kommunikasjonsenhet (se figur 1 under).

Figur 1. Organisasjonskart

Organisasjonsendringer

I 2016 ble seksjonsstrukturen endret i Riksantikvaren. Samfunnsavdelingen ble redusert fra 3 til 2 seksjoner (antall ansatte uendret). Videre ble IKT-seksjonen i Organisasjonsavdelingen og seksjon for kulturminnedata i avdeling for kunnskapsutvikling slått sammen. Den utvidede IKT-seksjonen er nå plassert i Organisasjonsavdelingen. Formålet med sammenslåingen var å samle hele IKT miljøet i direktoratet i en avdeling.

Historikk

Riksantikvaren ble etablert i 1912 (som en statlig stilling). I 1988 fikk Riksantikvaren direktoratstatus og ble samtidig delegert det overordnede, faglige ansvaret for kulturminneforvaltningen.

Riksantikvarens rolle

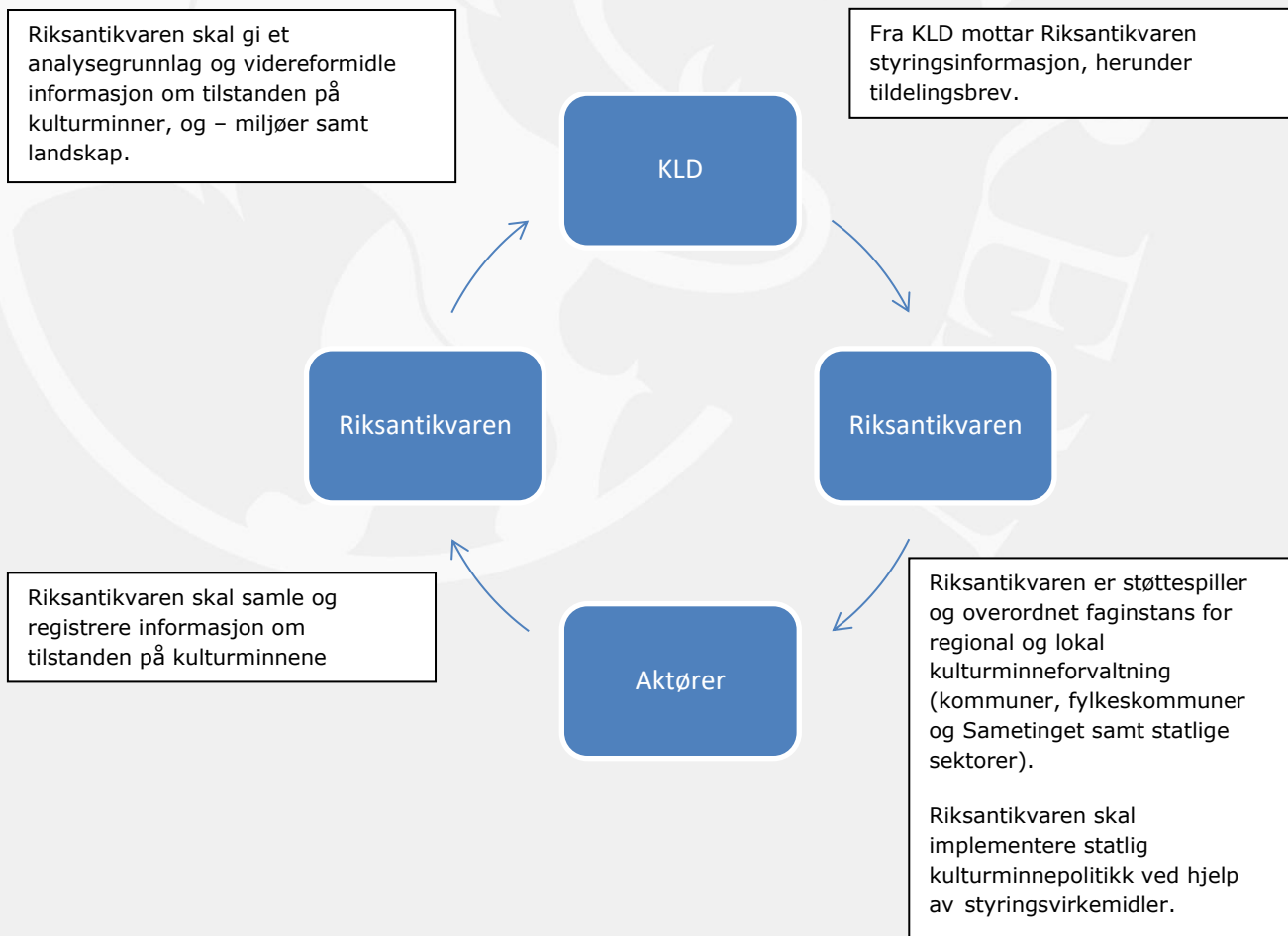
Som direktorat for kulturminneforvaltning er Riksantikvaren KLDs sentrale rådgivende og utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner. Innenfor rammene som den til enhver tid sittende politiske ledelse gir for vår virksomhet, har Riksantikvaren også iverksettende funksjoner og fungerer som faglig saksforbereder for KLD (se figur 2). Riksantikvaren skal bidra til å realisere regjeringens nasjonale mål som gjenspeiler hva Norge vil oppnå på viktige miljøområder. Direktoratet skal også bidra til å videreutvikle politikken gjennom kunnskapsbaserte beskrivelser og analyser av tilstanden i sektor.

Hovedmålgruppene er regjeringen, regional og lokal kulturminneforvaltning (fylkene, Sametinget og kommunen som kulturminnemyndighet). Vår statlige kulturminneforvaltning skal utøves i dialog med lokale og regionale myndigheter. Riksantikvaren skal bidra til implementering av gjeldende statlig kulturminnepolitikk og har overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Direktoratet er delegert ansvaret for hoveddelen av statens oppgaver knyttet til myndighetsutøvelse, kvalitetsutvikling og analyse og vurdering for kulturminneområdet. Myndighetsutøvelsen skal vektlegge både kulturminnefaglige og andre samfunnsmessige hensyn.

Direktoratet skal også være kompetansesenter, rådgiver og samarbeidspartner for eiere, frivillige organisasjoner, den interesserte allmennheten og andre sektorer med interesse og ansvar for kulturminneforvaltning.

Begrepet «kulturminner» brukes i rapporten som samlebegrep for Kulturminner, kulturmiljø og landskap.

Figur 2. Sammenhengen mellom Riksantikvaren, KLD og aktører

Presentasjon av hovedtall

Stab

I 2016 var antall årsverk i Riksantikvaren 159,8. Sykefraværet var på 4,3 prosent.

Nøkkeltall

Tabellen nedenfor viser Riksantikvarens nøkkeltall for 2014, 2015 og 2016. Tallene kommenteres i kapittel 3.2 *Ressursbruk*.

Nøkkeltall 2014/2015/2016

	2014	2015	2016
Antall Årsverk	159	159	159
Samlet tildeling post 01-99	609 446 000	611 431 000	666 920 000
Utnyttelsesgrad post 01-29	98 %	99 %	99 %
Driftsutgifter	231 544 551	212 180 007	201 522 890
Lønnsandel av driftsutgifter	43,8 %	50,0 %	48,9 %
Lønnsutgifter pr årsverk	637 575	666 607	656 660

Tabell 1. Oversikt over nøkkeltall 2014 - 2016

Tabellen nedenfor viser Riksantikvarens volumtall for 2016. Tallene kommenteres i kapittel 3.2 Ressursbruk.

Volumtall

	2015	2016
Medieoppslag	6238	6015
Dokumentflyt	18 537	23 460
Antall innsynsbegjæringer	1714	2260

Tabell 2. Oversikt over volumtall 2016

2.2 Målet med Riksantikvaren

Det strategiske målet for kulturminneforvaltningen er:

"Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser og som grunnlag for kunnskap, opplevelse og verdiskaping. Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv som kunnskapsressurser og som grunnlag for opplevelser." (St.prp. nr. 1.)

Operasjonaliseringen av det strategiske målet

- Kulturminneverdiene skal ivaretas og nyttiggjøres best mulig i et samfunn i endring
- Et vern av et representativt utvalg kulturminner og- miljøer skal fremmes på lang sikt
- God forvaltning av mangfoldet
- Ivareta samiske kulturminner som en viktig og synlig del av historien
- Bidra til at fysisk kulturarv blir premiss og ressurs for framtidig anvendelse av landskap, arealer, bygninger og anlegg

2.3 Nasjonale mål

Riksantikvaren skal bidra til å realisere regjeringens nasjonale mål som gjenspeiler hva Norge vil oppnå på viktige miljøområder. Direktoratet har nasjonale mål innenfor områdene *verdifulle kulturminner og kulturlandskap, godt bymiljø, regelverk og samfunnsplanlegging og internasjonalt samarbeid*.

Innenfor *Kulturminner og kulturmiljø* skal målene nås innen 2020. Tap av verneverdige kulturminner skal minimeres (*nasjonalt mål 2.1*), representative utvalg skal vedtaksfredes (*nasjonalt mål 2.3*) og det skal sikres enten et ordinært vedlikeholdsnivå (fredete bygninger, anlegg og fartøy) (*nasjonalt mål 2.4*) eller et tilfredsstillende bevarings- og vedlikeholdsnivå (bygninger, anlegg (for eksempel ruiner) og arkeologi) (*nasjonalt mål 2.2*). I 2015 ble det igangsatt et arbeid med å realitetsorientere bevaringsprogrammene i samarbeid med KLD. Prosessen fortsatte i 2016 og vi leverte innspill til departementet våren 2016. 2020-målene vil måtte omformuleres som konsekvens av dette arbeidet. Riksantikvaren har også gitt innspill til nye nasjonale mål i 2016. Hensikten har vært å få fram mer overordnede nasjonale mål som i større grad reflekterer RAs ansvar og oppgaver.

Innunder *internasjonalt samarbeid* skal Riksantikvaren blant annet arbeide for at globale og regionale miljøsamarbeidsorganer, herunder FNs miljøprogram UNEP, blir effektive redskaper for miljøpolitikk. EØS-midler som finansierer kulturminneprosjekter i Europa, skal bidra til å mobilisere norsk kulturminnesektor for deltakelse og erfaringsutveksling i EØS-prosjekter (*nasjonalt mål Internasjonalt samarbeid*) (se egen rapportering under 3.2 Andre områder og særlige satsninger).

2.4 Regelverk

Riksantikvaren skal bidra til å styrke bruken av plan- og bygningsloven (PBL) som redskap for å ta vare på det kulturhistoriske mangfoldet, helheter og sammenhenger. I arbeidet med prosjektet *Kunnskapsløftet* arbeides det for å ta i bruk PBL som redskap for å styrke kommunenes rolle som kulturminneforvaltere. Riksantikvaren har også en sentral rolle i å gi innspill i plansaker og utvikling av faglige retningslinjer.

Veiledning, opplæring og formidling overfor regional og kommunal forvaltning, utbyggere og andre relevante aktører er også viktig i dette arbeidet. Gjennom juridisk rådgivning og veiledning i enkeltsaker, kurs og veiledere, har saksbehandlere både internt hos Riksantikvaren, i fylkeskommunen, i statlig sektor, i bispedømmer og kommuner fått opplæring i lover knyttet til kulturminneforvaltning. Det er også gjennomført fylkesmøter

med kulturminnefagavdelingene i fylkeskommunene der generelt samarbeid på plansiden samt innsigelsesinstituttet er hovedtemaer¹.

Riksantikvaren skal bidra til at kulturminneloven brukes der det er nødvendig og på riktig måte. Dette innebærer at vi har en jevn veiledningsvirksomhet overfor regionalforvaltningen.

2.5 Samfunnssektorenes ansvar for kulturarv

Riksantikvaren jobber etter hovedlinjene nevnt i punkt 2.3 (nasjonale mål). Det er mange sektorer som har innvirkning på kulturminner, kulturmiljø og landskap samtidig som Riksantikvarens arbeid også har konsekvenser for andre. Direktoratet jobber derfor systematisk med å etablere og videreføre samarbeid med de relevante sektorene. Se utdypning under punkt 2.6.

2.6 Formelt samarbeid med andre virksomheter

Samarbeid med betydning for egen eller andre virksomheters resultatoppnåelse

Samarbeidsprosjektet Kultur- og naturreise mellom de fire etatene Riksarkivet, Statens kartverk, Kulturrådet og Riksantikvaren ble videreført under navnet K-lab i 2016. De fire etatene har samarbeidet om to større arrangement, om en crowdsourcing-løsning på fotofeltet, om bruk av kartdemonstratoren og om diverse utviklingsarbeid som er felles for de fire etatene. K-lab-samarbeidet er et innovasjonssamarbeid vi mener gagnar etater som alle har relativt små IKT-miljø, og som alle har som mål å dele offentlige data så åpent som mulig.

I Riksantikvarens arbeid med EØS-midlene er samarbeidet med Norsk kulturråd av strategisk betydning for resultatoppnåelse under et felles programområde. Riksantikvarens bidrag til etablering av partnerskap mellom norsk kulturminnesektor og relevante partnere i europeiske land er også betydelig.

2.7 Effektiv saksbehandling

I tildelingsbrevet for 2016 står det følgende: *Regjeringen er opptatt av å effektivisere statlig sektor. Departementet vil poengtere at alle virksomheter må gjennomføre tiltak for å bli mer effektive.*

Riksantikvaren arbeider kontinuerlig med å finne nye måter å forenkle saksbehandlingen på. Direktoratet løser stadig flere saker gjennom samarbeidsmodell der vedtak fattes i møte. I 2016 ble det fattet 336 slike vedtak, økning på nær 27prosent fra året før. Riksantikvaren

---

¹ Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Telemark, Aust-Agder, Vest-Agder, Rogaland, Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag.

inngikk i 2016 samarbeidsavtale med Sykehusbygg og tok også initiativ til en tilsvarende avtale med Oslo kirkelige fellesråd.

I 2016 har Riksantikvaren også gjort grep for å styrke og effektivisere dispensasjonsbehandling gjennom nye maler for dispensasjonsvedtak, samt utarbeidelse av to nye veiledere for forenklet saksbehandling av kirkesaker.

Riksantikvaren har hatt en særlig satsning på kurs for nye forvaltere både i statsforvaltning, regionalforvaltning og i kirken, og har arrangert tre kurs i 2016.

Riksantikvaren skal bidra til å styrke bruken av plan- og bygningsloven (PBL) som redskap for å ta vare på det kulturhistoriske mangfoldet, helheter og sammenhenger. I arbeidet med prosjektet *Kunnskapsløftet* (se mer om *Kunnskapsløftet* s. 58) arbeides det for å ta i bruk PBL som redskap for å styrke kommunenes rolle som kulturminneforvaltere. Riksantikvaren har også en sentral rolle i å gi innspill i plansaker og utvikling av faglige retningslinjer.

Veiledning, opplæring og formidling overfor regional og kommunal forvaltning, utbyggere og andre relevante aktører er også viktig i dette arbeidet. Gjennom juridisk rådgivning og veiledning i enkeltsaker, kurs og veiledere, har saksbehandlere både internt hos Riksantikvaren, i fylkeskommunen, i statlig sektor, i bispedømmer og kommuner fått opplæring i lover knyttet til kulturminneforvaltning. Det er også gjennomført fylkesmøter med kulturminnefagavdelingene i fylkeskommunene der generelt samarbeid på plansiden samt innsigelsesinstituttet er hovedtemaer².

III Årets aktiviteter og resultater (Resultatrapport)

Samlet vurdering av resultater, måloppnåelse og ressursbruk i 2016

Riksantikvaren har i 2016 videreutviklet og igangsatt tiltak i tråd med bestillinger som angis i KLDs tildelingsbrev til direktoratet og de nasjonale mål som er satt for vår virksomhet fra Stortingsmeldinger til politisk ledelse. Samfunnsoppdraget vårt om at *Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv som kunnskapsressurser og som grunnlag for opplevelser (St.prp. 1)* er godt ivarettatt gjennom blant annet de ti bevaringsprogrammene, fra programmene for *fredete hus i privat eie* til *ruiner*.

Riksantikvaren tildeler årlig tilskudd til ti bevaringsprogram. Det er et nasjonalt mål at kulturminnene i disse bevaringsprogrammene skal være istandsatt og ha et ordinært vedlikeholds nivå innen 2020. Tross høy aktivitet og gode resultater er det synliggjort

---

² Møre og Romsdal, Hordaland, Sogn- og Fjordane, Vestfold, Finnmark, Sametinget, Troms og Nordland.

gjennom realitetsorienteringen av programmene (KLD og Riksantikvaren i samråd) at progresjonen på bevaringsarbeidet med unntak av stavkirkeprogrammet ikke er tilstrekkelig for å nå alle 2020-målene. Manglende vedlikeholdsordninger og stram budsjettssituasjon er et iboende problem som for en del undergraver de oppnådde resultatene. For fredede hus i privat eie som største bevaringsprogram er imidlertid selve tilskuddshåndteringen profesjonalisert, slik at tett oppfølging bidrar til at de ulike fylkeskommunenes tilskuddshåndtering blir profesjonalisert tilsvarende. Slik vil sammenhengen mellom tilstandsregistreringene og tilskuddsmidlene tydeliggjøres. Det er viktig å påpeke at selv om FRIP totalt sett er langt fra å nå 2020-målene, ligger enkelte fylker godt an.

Fartøyvernet følges opp i bevaringsprogrammet. Vi ser at økt satsing på Vestlandet har gitt resultater. Riksantikvaren har tett kontakt med de mange frivillige for å følge opp prosjektene. Tett kontakt har vi også med de femten teknisk-industrielle anleggene på Stortingets liste for å følge opp midlene i bevaringsprogrammet.

Innenfor miljøovervåkning er det utarbeidet rammer for nye overvåkningsprogram i samråd med departementet og i 2016 ble grunnlaget lagt for å starte opp disse i 2017.

Innenfor Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen arbeider Riksantikvaren for økt kulturminnekompetanse på kommunalt nivå, og vi har til nå støttet 250 kommuner i arbeidet med egne kulturminneplaner. Dette arbeidet får stadig større ringvirkninger og i 2015 bestemte Kulturminnefondet at de i sin behandling av søknader vil vektlegge om bygningen det søkes støtte til er prioritert i kommunens kulturminneplan. Dette arbeidet samt vårt arbeid med etablering av byantikvarstillinger og nettverk for disse og en rekke kurs og samlinger, har vært gode grep for å styrke den kommunale forvaltningen av kulturminner. Vi erfarer at dette har satt kulturminner på den lokalpolitiske dagsorden og skapt stort engasjement i befolkningen. Vi tror også at signalene og anbefalingene i bystrategien, vil være en god rettesnor for regional- og kommunal forvaltningen.

Innenfor Kunnskapsløftet arbeider vi også for å realisere regjeringens moderniserings- og digitaliseringsambisjoner, og i 2016 er lansering av nye kulturminnesøk, digitalisering av egne arkiv og digital postkasse viktige stikkord.

Prosjektet Registrering av automatisk fredet samiske bygninger – også en del av Kunnskapsløftet – ble videreført og nærmer seg sin avslutning. I godt samarbeid med Sametinget og KLD har Riksantikvaren jobbet med prinsipper som gir god, forutsigbar og eierorientert forvaltning av disse kulturminnene.

Riksantikvarens bidrag til etablering av partnerskap mellom norsk kulturminnesektor og relevante partnere i europeiske land er betydelig gjennom den bilaterale dimensjonen i EØS-midlene. Vellykket avholdelse av det 17. internasjonale trekurset med godt resultat styrket også den internasjonale dimensjonen av Riksantikvarens arbeid i 2016.

Riksantikvaren er opptatt av å synliggjøre og dokumentere kulturminnenes samfunnsnytte. Gjennom to forprosjekter Riksantikvaren har fått utarbeidet i 2016, *Forundersøkelse for metoder for kartlegging av økonomiske effekter og ringvirkninger av kulturminner* og *Indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte*, er grunnlaget lagt for å starte opp et overvåkingsprogram av kulturmiljøer hvor det utvikles tidsserier, og at ulike muligheter for å ta rede på den samfunnsøkonomiske nytten er kartlagt.

Også innenfor Riksantikvarens arbeid med forskning og utvikling har vi stimulert til forskning på feltet kulturminnenes samfunnsnytte. Erfaringene fra Riksantikvarens europeiske samarbeid om økonomi og statistikk knyttet til kulturarvens bidrag til samfunnsøkonomien så vel som erfaringer fra de nordiske land har også bidratt til kunnskapsoppbygging på området.

Riksantikvaren følger opp Fredningsstrategien, og jobber systematisk for å ferdigstille fredningssaker. Dette bidrar til en representativ fredningsliste. Vi har vektlagt god involvering av eiere og næringsliv.

Riksantikvaren satser på polare kulturminner, ikke minst fordi disse står i fare for å ødelegges av klimaendringer. Det ble i 2016 et økt fokus på å få god oversikt over kulturminnene, og å etablere gode systemer som gjør at kunnskapen bevares og gjøre tilgjengelig for flere.

3.1 Resultatrapportering på nasjonale mål for 2016

I henhold til *Tildelingsbrevet for 2016* for Riksantikvaren er *Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen* og *oppfølging av de 10 bevaringsprogrammene* som i 2015 blant prioriteringene (som del av oppfølging av *Meld. St. 35 (2012-2013)* (se nedenfor)). Disse rapporteres under henholdsvis *Andre områder og særlige satsninger*, og *Bevaringsprogrammene* innunder detaljert rapportering på nasjonalt mål 2.2. og 2.4 s. 27.

I 2016 Riksantikvaren også (Utover Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen og oppfølging av de 10 bevaringsprogrammene skal det) gi særlig prioritet til følgende:

- styrking av partnerskapet mellom eiere og det offentlige i fredningsarbeidet
- implementeringen av verdensaropolitikken

- bidra til at overføringen av Nasjonalt pilegrimsenter (NPS) til Nidaros domkirkes restaureringsarbeider (etat under Kulturdepartementet) gjennomføres fra 1.juli 2016
- Sysselsettingstiltak innenfor fartøyvern (istandsetting av prosjekter som gir god sysselsettingseffekt)

Resultater av arbeidet med disse øvrige prioriteringene omtales nedenfor:

Prioritering 3: Styrking av partnerskapet mellom eiere og det offentlige i fredningsarbeidet blant annet ved å bedre rammebetingelsene for private eiere av kulturminner samt sikre bedre forutsigbarhet overfor eiere. Prioritere arbeidet med å slutføre igangsatte fredningssaker.

For å styrke og systematisere oppfølgingen av de vedtaksfredete privateide kulturminnene har vi i 2016 møtt saksbehandlere for nyere tids kulturminner i Østfold, Rogaland, Akershus og Nord-Trøndelag fylkeskommune. Utgangspunktet for reisene var presentasjon av en ny og bedre mal for dispensasjonsbehandling, samt dialog om praksis jf. dispensasjonsrundskrivet fra 2014. Gjennom dette ønsker vi å sikre en enhet i forståelsen av dispensasjonsrundskrivet og lov, og samler også kunnskap om forvaltningens arbeidsform og ressursituasjon knyttet til nyere tid.

Prioritering 4: Implementeringen av verdensarvpolitikken i tråd med prioriteringene i stortingsmeldingen, herunder utvikling av internasjonal satsing på kapasitetsbygging, lokal organisering av de norske verdensarvområdene samt videreføringen av arbeidet med utviklingen av verdensarvsentre, indikatorutviklingen og pågående nominasjonsarbeid.

I 2016 er det utarbeidet forslag til forvaltningsplaner for Struves meridianbue og Urnes stavkyrkje. Vedtak etter høringsrunder gjennomføres i 2017. Forvaltningsplaner foreligger for de øvrige verdensarvstedene, men de er ikke oppdatert for alle. Oppdaterte forvaltningsplaner er derfor en prioritet.

Forvaltningsplanene omhandler etablering av verdensarvsenter. For Røros bergstad & Circumferensen og Rjukan-Notodden industriarv er det sendt søknader til autorisasjonssenteret hos Miljødirektoratet.

En arbeidsgruppe nedsatt for Bryggen i Bergen har lagt fram forslag til modell for organiseringen lokalt. Beslutninger tas i 2017.

Arbeidet med utvikling av indikatorer for verdensarven er i prosess, og det har vært avholdt møter mellom KLD og Riksantikvaren for konkretisering av oppdraget.

I 2016 har det vært arbeidet med det samiske forslaget *Varjjat Siida* for innskriving på Norges tentative liste. I den forbindelse har det vært dialog med eksperter i ICOMOS, samt befarig

til stedene med deltagelse fra Sametinget, RA og fylkeskommune. Etter avklaring med KLD skal RA arbeide videre med saken i nær kontakt med Sametinget.

Riksantikvaren har bistått KLD i forbindelse med samarbeidsavtalen mellom Norge og ICCROM/IUCN om det globale kapasitetsbyggingsprogram for verdens kultur- og naturarv³. Røros er valgt som kurssted under programpunktet *Learning Sites* for kapasitetsbygging.

Prioritering 5: Nasjonalt pilegrimssenter (NPS): Bidra i forberedelsene til vedtatte endringer i organiseringen av den tverrdepartementale pilegrimssatsingen slik at overføringen av NPS til Nidaros domkirkes restaureringsarbeider, som er en etat under Kulturdepartementet, gjennomføres fra 01.07.2016

Nasjonalt pilegrimssenter (NPS) ble overført til Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeider (NDR) 1. juli 2016. Riksantikvaren bisto KLD, KUD og NDR for å få til en vellykket overføring.

Bruken av Pilegrimsleden økte i de årene Riksantikvaren hadde ansvaret for NPS (indikatorer for bruk er *Olavsbrev* og registrerte overnattinger⁴ (kilde: Nasjonalt pilegrimssenter)). Det har vært en jevn økning i antall overnattingsdøgn i alle regioner⁵.

Prioritering 6: Sysselsettingstiltak: Tilskudd til fartøyvern er styrket med 40 mill. kroner. Det skal gis særlig prioritet til istandsetting av prosjekter som gir god sysselsettingseffekt. Tiltaket er ettårig.

De siste årene har rundt 30 prosent av bevilgningen på om lag kr 60 mill. gått til prosjekter ved de tre nasjonale fartøyvernsentrene (Hardanger, Kristiansand og Sør-Troms). Resten har gått til ulike verft og båtbyggerier, hovedsakelig på Vestlandet og i mindre summer spredt over hele landet.

Fartøyene som har søkt for 2016 har ifølge KLD god geografisk spredning. Ved fordeling av midlene er det lagt særlig vekt på tiltak som i hovedsak må utføres ved verft, og som derfor vil styrke sysselsettingseffekten. Det er særlig langs kystlinjen fra Kristiansand og nordover at vi finner de fleste og største fartøyvernprosjektene, og derav størst sysselsettingseffekt⁶.

---

³ ICCROM står for International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property og IUCN for International Union for Conservation of Nature

⁴ Alle de som går siste 100 km mot Nidaros får Olavsbrevet.

⁵ I 2016 er det totale antallet registrerte overnattingsdøgn på Gudbrandsdalsleden og St Olavsleden 15 000. Dette utgjør 73 prosent økning de to siste årene (kilde: Nasjonalt pilegrimssenter).

⁶ For eksempel vil Dåfjorden slipp i Hordaland få syv nye oppdrag som følge av tilskudd til fartøyvern.

Tilskudd ble utlyst høsten 2015 med søknadsfrist 1.11.2015. Til søknadsfrist (1. november 2015) ble det søkt om i overkant av kr 308 mill. fra 169 fartøy. Tilskuddene ble utbetalt etter at Riksantikvaren hadde mottatt rapport og kopi av faktura fra eier.

Per 31. desember 2016 var kr 38,2 mill. av de ekstra 40 mill. til sysselsettingsmidler for 2016 utbetalt. Det er gjennomført en rekke større og mindre tiltak med tilskudd fra sysselsettingsmidlene.

Prioritering 7: Tilskuddsforvaltning og rapportering

Riksantikvarens prosjekt for å bedre tilskuddsforvaltningen er nå avsluttet. Mange endringer er iverksatt for å følge økonomiregelverket og bestemmelsene:

- Utbetalingsrutiner og kontroll av tilskudd er skjerpet, samt krav til innhold i søknader og vedtak om tilskudd og tilsagn.
- Intranett / internett er tilrettelagt for å gjøre det enklere for søkere og saksbehandlere å finne rett informasjon om tilskudd.
- Det arbeides med å få innført elektronisk søknadscenter for tilskudd (ESS) i Riksantikvaren (se prioritering 1). ESS er både et initiativ fra KLDs IKT-strategi, og noe tilskuddsforvaltningen i Riksantikvaren ønsker å få på plass.
- Utfordringer knyttet til post 70 – arkeologi, og særlig økt tilsagnsfullmakt er drøftet med KLD.
- Videre arbeid med tilskudd er nå tilbakeført til linjen, men prosjektarbeidsgruppen er nå et nettverk som kan møtes for å løse utfordringer ad hoc.

Forbedring av rapporteringsdata i eksisterende databaser

Tilskuddsmodulen i Askeladden er nå tatt i bruk av samtlige fylker. Fylkene bruker denne som et arbeidsredskap og i kommunikasjonen med Riksantikvaren i forbindelse med søknad om midler og prioriteringer for kommende istandsettingsprosjekter for fredete bygninger og anlegg i privat eie. For å få kommunikasjonen mellom fylkene og Riksantikvaren så god som mulig, har Riksantikvaren gjennomført dialogmøter med alle fylkene i inneværende år. Her har også kvalitet og kvantitet av tilstandsregistreringen vært et tema.

Tilskuddsforvaltningen

Riksantikvaren har gjennomført flere tiltak for å styrke oppfølging og kontroll av tilskudd til fylkeskommunene og tilskuddsmottakere gjennom tilskuddsforvaltningen

- Riksantikvaren har startet arbeidet med å evaluere fartøyvernsentrene. Prosjektplan, bemanning og mål for evalueringen osv. er på plass.

- Riksantikvaren har gjennomført tre tilsyn av forvaltningen av tilskudd over post 71 hos fylkeskommunene (Finnmark, Rogaland og Hordaland), samt over post 79 ved Hordaland i 2016. Tilsynsrapporter er sendt ut. Noen tilsyn har også medført egne oppfølgingsmøter med fylkeskommunene.
- Se omtale innunder prioriteringer for omtale av Riksantikvarens tilskuddsprosjekt.
- Styrking av oppfølgingen og kontrollen av tilskudd er ressurskrevende for RA, men vil føre til mer og bedre kulturvern på sikt. Kontrollen er uvant for mange tilskuddsmottakere, og RA bruker mye tid på kontakt og informasjon om et strengere regime i tilskuddsforvaltningen.

Koordinering av rapportering på bevaringsprogrammene, årsrapport og indikatorer knyttet til nasjonale mål (miljøstatus.no / Prop. 1 S).

I 2016 videreførte Riksantikvaren arbeidet med å forenkle og forbedre rapporteringen i lys av nye krav fra Finansdepartementet og Direktoratet for økonomistyrings (DFØ) retningslinjer. Målet har vært å tydeliggjøre resultater, avvik og risiko.

Jf. realitetsorientering for bevaringsprogrammene rapporterte ikke Riksantikvaren på redegjørelsen for behov for midler for å nå 2020-målet.

For å opprettholde en god styringsdialog mellom Riksantikvaren (RA) og Klima- og miljødepartementet (KLD), Riksrevisjonen og øvrige departementer og etater, har vi etablert SPoC (Single Point of Contact) i Riksantikvaren. SPoC skal sikre et effektivt og kvalitetssikret system for informasjonsutveksling. Kontaktpunktet gjelder for henvendelser og bestillinger rettet mot og utførte oppdrag hos Riksantikvaren.

I 2016 ble indikatorer for bevaringsprogrammene for tekniske og industrielle kulturminner og fartøy oversendt KLD. De nye indikatorene tas i bruk med tanke på rapportering på status for begge programmene i 2017.

Som nevnt omtales arbeidet for å løfte prioritering 1 og 2 (Kunnskapsløftet og bevaringsprogrammene) under omtale av Andre områder og særlige satsninger) og nasjonalt mål 2.2. og 2.4.

Prioritering 1: Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen, herunder digitalisering og utvikling av kulturminneportalen modernisering og effektivisering av kulturminneforvaltningen, satsing på styrket kulturminnekompetanse i kommunene og registrering av automatisk fredete samiske bygninger.

Prioritering 2: Oppfølging av de 10 bevaringsprogrammene: foreta en full gjennomgang av måloppnåelsen og en vurdering av veien videre.

Årets aktiviteter og resultater forts.

Resultatrapportering på nasjonale mål for 2016

Rapporten omtaler 6 nasjonale mål med tilhørende resultatkrav for 2016. Måloppnåelsen på disse resultatkravene rapporteres nedenfor. Også nasjonale mål uten tilhørende resultatkrav er oppført siden Riksantikvaren oppfatter at disse inngår som en viktig del av måloppnåelse på sentrale områder.

Nasjonalt mål 2.1. Kulturminner og kulturmiljø

Tapet av verneverdige kulturminner skal minimeres.

Kort om måloppnåelse for nasjonalt mål

Kommunene har hovedansvaret for å bestemme hva som er verneverdig i egen kommune og skaffe seg oversikt over dette. Riksantikvarens satsing «Kulturminner i kommunene» (KiK) (tidligere *Kompetanse i kommunene*) tar blant annet sikte på å styrke lokal kulturminnekompetanse gjennom utarbeiding av kommunale kulturminneplaner. Satsingen som går fram til 2020, krever god oppfølging av kommunene og fylkeskommunene da dette er prosesser som tar lang tid. Det tar erfaringsvis to-fire år å få vedtatt en kulturminneplan.

Så langt i prosjektperioden (2011-2020) har vi oppnådd mye. En ekstern evaluering av prosjektet (NIKU 2016), KOSTRA rapportering og tilbakemeldinger fra fylker og kommuner, viser samlet et voksende engasjement lokalt. Kulturminnetema er stadig oftere på dagsorden i kommunene med spesielt fokus på kulturminneplaner, oversikter over verneverdige kulturminner, og hvilken samfunnsnytte de har. Mange kommuner er både i gang og ferdige med planarbeidet. Vi ser også at kommunene som følge av prosjektet i større grad tar ansvar for egne kulturminneverdier. Dette er også noe Fylkeskommunen har erfart.

Ca. 250 kommuner har ved utgangen av 2016 mottatt bestilling på arbeid med kulturminneplaner. Gjennom et EEA-prosjekt sammen med Polen («HOME») har vi også høstet erfaringer med hvordan kommuner tar vare på kulturminner, og bruker dem for å skape verdier i lokalmiljøet.

Ti bykommuner har mottatt tilskudd over to år til å opprette egne byantikvarstillinger. Antallet byer med by-/kommuneantikvar er nå 20⁷. Flere av de nye stillingene er faste stillinger, og Riksantikvaren vil prioritere oppfølgingen av kommunene gjennom nettverkssamlinger i årene framover. Erfaringene er svært positive, og mange av stillingene vil bli videreført etter at tilskuddsperioden nå er over.

I mai ble det innledet et samarbeid med *Landslaget for lokalhistorie* (Llh) for å få mer kunnskap om hvordan historielagene i større grad kan bli ressurser for kulturminnearbeid i kommunene. En prosjektansatt fra Llh har vært tilknyttet KiK-teamet og hatt arbeidsplass hos Riksantikvaren i 2016. Formålet har vært å utvikle modeller for samarbeid mellom kommuner og frivillige organisasjoner om lokal kulturminneforvaltning. I første omgang er satsingen konsentrert om Telemark og Agder-fylkene.

Veiledning til kommunene

Riksantikvaren har oppdatert og forbedret veiledningen overfor kommunene i flere kanaler, som ny veileder i Plan- og bygningslov, oppdaterte nettsider til kommunene på www.ra.no/kik, samt nye oppgavehjelper og temasider på www.miljokommune.no.

Om kommunerangering

Riksantikvarens kommunerangering - som en måte å motivere til å ta større ansvar for kulturminner på - klassifiserer kommunene ut fra deres egen rapportering på kulturminnespørsmålene i KOSTRA. De mange presseoppslagene om resultatene av rangeringen har vært opphav til diskusjoner lokalt. Dette er veldig positivt, ikke minst for lokalt engasjement og oppmerksomhet på dette området. 2016 er det tredje året vi gjør dette, og vi ser en klar framgang for kommunene når det gjelder innsats og resultater på kulturminnefeltet.

Beskrivelse av oppnådde resultater for nasjonalt mål

Riksantikvaren skal styrke den kommunale kulturminnefaglige kompetansen (Resultatkrav 1).

Styringsparametere⁸

- a) Prosentvis årlig tap av verneverdige kulturminner

---

⁷ Stavanger, Bergen, Sandnes, Trondheim, Oslo, Kristiansand, Karmøy, Moss, Steinkjer, Haugesund, Røros, Lærdal, Frogn, Eigersund, Odda, Fredrikstad, Kragerø, Risør, Levanger og Kongsberg.

⁸ Riksantikvaren har satt egen bokstavpunktmerking. Ikke merking i Tildelingsbrev for 2016.

Miljøovervåkningsprosjektet *Verneverdige kulturminner i kommunene* viser at det årlige tapet av verneverdige kulturminner nå er på ca 0,8 prosent årlig. Det er en liten nedgang i tapstallet.

Status for styringsparameterne nedenfor er oppsummert i tabell 3

- b) Antall søknader til fylkeskommunen om vesentlig endring eller rivning av ikke fredete bygg oppført før 1850
- c) Antall reguleringsplaner som omfatter arealer for vern av kulturminner og kulturmiljøer
- d) Antall kommuner med oppdatert oversikt over verneverdige kulturminner og kulturmiljø
- e) Antall kommuner som har vedtatt kulturminneplan
- f) Antall kommuner som har knyttet til seg egen kulturminnekompetanse
- g) Antall verneverdige kulturminner og kulturmiljø i Askeladden

	d) Kommuner med oversikt over verneverdige kulturminner	f) Kommuner som har knyttet til seg kulturminnekompetanse	e) Antall kommuner som har vedtatt kulturminneplan	c) Antall reguleringsplaner som omfatter arealer for vern av kulturminner og kulturmiljøer	b) Antall søknader til fylkeskommunen om vesentlig endring eller rivning av ikke fredete bygg oppført før 1850
2013	132	124			
2014	150	135		3458	277
2015	186	141	78	3749	378
2016*					

Tabell 3: Kommuneoversikt over kommuner og areal i 2015 (kilde: KOSTRA og RA). *KOSTRA-tall for 2016 foreligger først i juni 2017.

Enkeltminner: (ikke Oslo)		Kulturmiljø: (ikke Oslo)	
Kommunalt listeført	213	Kommunalt listeførte	2
Kommunalt verneverdig	632	Kommunalt verneverdige	12
Vernet etter PBL	77	Vernet etter PBL	1

Tabell 4: Antall verneverdige kulturminner og kulturmiljø i Askeladden ved utgangen av 2015⁹.

I tabell 4 ser vi at 77 objekter står som vernet etter PBL (g)). Disse omfatter det som er registrert i Askeladden av objekter som er vernet etter PBL. Dette er Riksantikvarens egne tall hentet fra Askeladden, og ikke KOSTRA-data. Det er betydelig flere som er regulert til bevaring, men disse er bare registrert i kommunenes systemer.

Arealplanlegging - redskap for god forvaltning av kulturarv

⁹ Det er første året dette gjøres og antallet kulturminner som kommunene legger inn vil øke i årene fremover.

Plan- og bygningsloven (PBL) er det viktigste verktøyet for å ta vare på mangfoldet av kulturminner, kulturmiljøer og landskap. Som planmyndighet er kommunene den største forvalteren av kulturhistoriske verdier. Utover nevnte veiledning, rådgiving og opplæring overfor kommuner og regionalforvaltning har Riksantikvaren også en sentral rolle i å avgi uttalelser til regulerings- og kommuneplaner i saker hvor vi har førstelinjeansvar, dette gjelder nasjonale kulturminneinteresser som ikke er delegert til fylkeskommunen. Riksantikvaren kan også reise innsigelse i saker hvor vesentlige nasjonale kulturminneinteresser blir truet og der regional kulturminneforvaltning vil akseptere planen.

Innsigelser

Det er igangsatt et omfattende arbeid for å effektivisere og forenkle rutiner knyttet til innsigelser. Riksantikvaren har fulgt opp Rundskriv fra KMD vedr. innslagspunkt for miljøforvaltningen av 10.06.2016 og retningslinjene i H-2/14 (supplering av rundskriv T-2/13 Retningslinjer for innsigelse i plansaker etter plan- og bygningsloven), for å tydeliggjøre hva som skal forstås som vesentlige nasjonale kulturminneinteresser. Gjennom egne møter med fylkeskommunene har vi arbeidet for å harmonisere forståelsen av hva som er vesentlige regionale kulturminneinteresser og med det innslagspunkt for innsigelse.

En annen viktig strategi har vært at kulturminneforvaltningen skal være tidlig og tydelig med innspill til plansaker og prioritere dialog med kommunene/utbyggere for å komme frem til omforente løsninger tidlig i planprosessen.

I 2013 ble det reist 13 innsigelser, i både 2014 og 2015 9 innsigelser. I 2016 ble det reist 6 innsigelser. fire av disse er innsigelser i Oslo reist av Riksantikvaren, fordi Byantikvaren ikke har innsigelsesmyndighet. Riksantikvaren har fremmet en klage på vedtak etter plan- og bygningsloven i 2016.

Nedgangen i antall innsigelser skyldes i hovedsak to forhold: For det første har Riksantikvaren i dialogmøter med Fylkeskommunene og i regionalledersamlinger vektlagt viktigheten av å følge de to rundskrivene som omhandler innsigelse. Viktigere er det kanskje at Riksantikvaren har brukt betydelige ressurser i dialog og forhandling med fylkene, kommunene og utbyggerne for å komme frem til omforente løsninger i saker hvor innsigelse har vært aktuelt, slik at innsigelse og klager unngås.

Utviklingsnett

Utviklingsnett er Riksantikvarens seminarrekke med aktuelle tema for kommuner og lokale aktører. I 2016 har direktoratet gjennomført sju samlinger. Temaene for samlingene har vært;

Håndverksfagene og det framtidige kulturminnearbeidet (todagers samling på Røros sammen med Kulturminnefondet), Kommune-Norge og internasjonalt kulturminnearbeid (Bergen), Byutvikling i historiske byområder (Grimstad) og Landskap som kulturarv – lokale ressurser og nasjonale interesser (Fredrikstad), Kulturminner i kommunen (Larvik og Alta) og Grønn kulturarv (Bergen). Interessen for seminarne er svært stor.

Miljøvennlig byutvikling og kvalitet i omgivelsene

NB!-registeret

NB!-registeret er et viktig verktøy i kommunale planprosesser for å synliggjøre kulturmiljøer med nasjonal kulturminneinteresse i byer og tettsteder. Det er igangsatt en revisjon og oppdatering av NB!-registeret hvor både omfang og utstrekning av områdene vurderes, beskrivelsene av områdene revideres og begrunnelsen for at områdene er av nasjonal interesse skal styrkes. Det skal også utarbeides faglige anbefalinger for forvaltning av NB!-områdene. Disse faglige anbefalingene er harmonisert med Riksantikvarens bystrategi.

Kulturhistorisk stedsanalyse – DIVE

Riksantikvaren arrangerer årlige kurs og gir midler til gjennomføringen av kulturhistoriske stedsanalyser. Interessen for kursene er stor, og mange DIVE-analyser gjennomføres årlig. Riksantikvaren har gjennomført en evaluering av DIVE-analysen og kursene, og vi har fått positive tilbakemeldinger fra brukere av metoden om at både metoden og kursene er viktig redskap for analyse av kulturminneverdier. Riksantikvaren vil nå videreutvikle og forenkle DIVE-veilederen, supplert med norske eksempler fra seks års brukererfaringer med metoden.

Våre gater og plasser

Programmet *Våre gater og plasser* skal videreføres i et femårsperspektiv med minst samme kapasitet som nå. Statens Vegvesen (SVV), Vegdirektoratet og Riksantikvaren er saman om prosjektet, og prosjektledelsen er basert hos Riksantikvaren. Programmet løftes fram i Nasjonal Transportplan 2018-2029 og i Riksantikvarens arbeid med strategi for forvaltning av kulturarv i by. Den digitale formidlingen av programmets arbeid er styrket med etableringen av et digitalt arbeid, se <http://gaterogplasser.no>. Riksantikvaren og SVV har besluttet at man våren 2017 skal gjennomføre en evaluering av prosjektet, før det avgjøres hvordan vi skal videreføre arbeidet og samarbeidet med SVV.

Strategi for forvaltning av kulturminner i by

Som eget oppdrag har Riksantikvaren utarbeidet strategi for forvaltning av kulturminner i by; en bystrategi. Med økt oppmerksomhet på urbane kvaliteter og byer som redskap for bærekraftig utvikling, skal kulturarven ivaretas som en positiv ressurs når byene endres og utvikles.

Et omfattende arbeid med bred involvering og innhenting av innspill til bystrategien er gjennomført. I strategien vektlegges både at kulturminner i sterkere grad må tas hensyn til i framtidig byutvikling, at stedegne kvaliteter og historisk byggeskikk i større grad skal videreføres i de viktigste historiske bymiljøene, at samfunnsnyttene av vern i større grad må legges til grunn for hvordan kulturminnene skal forvaltes og at kulturminner og kulturmiljøer må ses på som en ressurs i det grønne skiftet med bærekraftig by- og tettstedsutvikling.

Bystrategien ble oversendt departementet 21. desember 2016 og vil bli lansert i mars 2017.

Landbruk

Samarbeidet med landbruket omfatter særlig kontakt med Landbruksdirektoratet om satsingen på *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* (se nærmere omtale), annen utvikling av virkemidler og årlige direktørmøter med Landbruks- og Miljødirektoratet. Ny og utvidet utgave av informasjonsheftet *De eldste spor i jordbrukslandskapet* ble fullført i samarbeid med Norges Bondelag.

Utvalgte kulturlandskap

I satsingen *Utvalgte kulturlandskap i jordbruket* forvaltes 22 landskap med store kulturhistoriske og biologiske verdier etter særskilt avtale mellom eiere og myndigheter. Landbruksdirektoratet, Riksantikvaren og Miljødirektoratet samarbeider om sentral oppfølging av tilskuddsmidlene, som er et spleiselag mellom landbruks- og miljøforvaltning.

Mange tiltak for istandsetting, skjøtsel og formidling er iverksatt i landskapene., herunder nasjonal nettverkssamling arrangert av direktoratene, fagsamling for regionalforvaltningen, refotografering og webløsning for formidling av bildene ved NIBIO under utvikling. Ved budsjettforliket i Stortinget i 2016 økte tilskuddsmidlene til satsingen betydelig.¹⁰

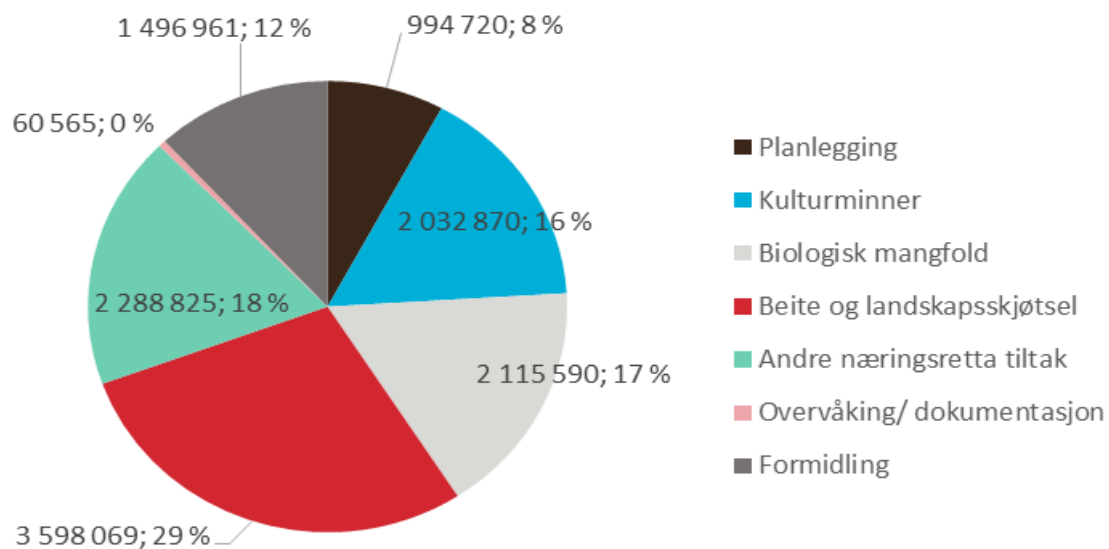
Se figur 3 for ulike tilskuddskategorier i satsingen.

---

¹⁰ Viser ellers til de årlige kontaktmøtene mellom KLD, LMD og direktoratene, samt årsrapporten for 2015, som vil foreligge i mars.

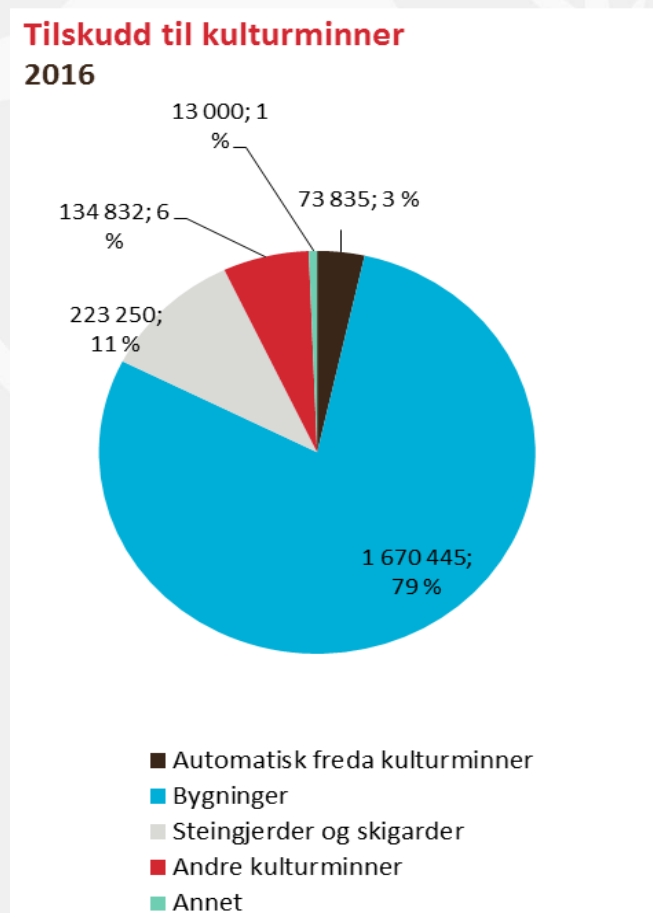

Tilskudd alle tiltakskategorier 2016

Figur 3. Tilskudd, beløp og prosent, alle tilskuddskategorier i alle områder i *Utvalgte kulturlandskap 2016*.

Se figur 4 for type kulturminner det er fordelt tilskuddmidler til i satsningen.

Figur 4. Bevilget beløp i prosent og NOK, for ulike kategorier kulturminner i Utvalgte kulturlandskap i 2016

I arbeidet med Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA) har Riksantikvaren i løpet av 2016 ferdigstilt Hordaland (føring 4 i TB)¹¹. For Troms sendes forslag på høring i 1. kvartal 2017. Det er også holdt oppstartsmøter i Oppland og Akershus.

Sametinget har inngått en særavtale med Riksantikvaren om landskapsforslag for Nordland, Trøndelags-fylkene og Finnmark. Forslagene skal være ferdigstilt til sommeren 2017, og vil legges til grunn for det videre arbeidet med KULA.

Oppfølging av aktuelle satsinger i den kommende stortingsmelding om friluftslivet ved blant annet se på virkemidler som bidrar til synergier mellom kulturminneforvaltningen og friluftslivet, herunder

¹¹ KULA- områdene i Hordaland: Den Indre Farleia, Austrheim, Lindås og Radøy kommunar, Byfjellene, Bergen kommune, Fitjarøyane, Fitjar og Bømlo kommunar, Søre Bømlo, Bømlo kommune, Etne, Etne kommune, Rosendal, Kvinnherad kommune, Indre Sjørfjorden, Odda kommune, Ytre Sjørfjorden, Ullensvang herad, Eidfjord, Eidfjord kommune.

samarbeidsprosjektet med DNT om Historiske vandreruter (føring 5 i TB).

Riksantikvaren åpnet en historisk vandrerute, Brudleruta, 4. september 2016. DNT og Riksantikvaren er eiere av prosjektet Historiske vandreruter som til nå har sju ruter med forskjellig tema og geografisk plassering. I 2016 arbeidet vi med å finne ekstern finansiering til fortsatt samarbeid og har fått 1,2 millioner fra Sparebankstiftelsen til å fortsette prosjektet.

Tilrettelegge for og stimulere til vern gjennom bruk, med særlig vekt på verdiskaping.

Å få fram kulturminner og kulturmiljøers verdi og potensial er viktig i flere henseende. For de som bor i og ved disse, for næringsdrivende og for myndigheter bidrar det til å synliggjøre mulighetene god bruk av kulturarvsressurser kan gi. Kulturminner og kulturmiljøer bør også verdsettes riktig når de vurderes opp mot andre samfunnsnyttige formål. Gjennom to forprosjekter Riksantikvaren har fått utarbeidet i 2016, *Forundersøkelse for metoder for kartlegging av økonomiske effekter og ringvirkninger av kulturminner* og *Indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte*, er grunnlaget lagt for å starte opp et overvåkingsprogram av kulturmiljøer hvor det utvikles tidsserier, og at ulike muligheter for å ta rede på den samfunnsøkonomiske nytten er kartlagt. Riksantikvaren vil i 2017 gjennomføre en undersøkelse for å bygge mer kunnskap om kulturminners samfunnsnytte. Direktoratet har også styrket kompetansen innenfor samfunnsøkonomifeltet i 2016.

Fra post 77 Tilskudd til verdiskapingsarbeid, var kr 3 mill. øremerket prosjektet *Vardø Restored* i budsjettvedtaket¹². Prosjektet har også gitt bistand til eiere i andre deler av Varanger og bidratt til grunnlagsmateriale til kulturminneplan for Vardø. Materialet vil bli presentert i bokformat våren 2017.

1 mill. kr ble gitt som forhåndstilsagn i 2015 til 12 verdiskapingsprosjekter som tar utgangspunkt i kulturminner knyttet til andre verdenskrig. Disse i hovedsak kommunestyrtede prosjektene har arbeidet med formidling og synliggjøring av kulturminner blant annet knyttet til Atlanterhavsvollen, krigshandlinger det første krigsåret og av ulike spor etter motstandskampen. Tre av prosjektene er av ulike årsaker ikke fullført.

1 mill. kr er gitt til videreutvikling av Pilegrimsleden, gjennom Nasjonalt pilegrimssenter. Bruken av leden økte betydelig i 2016, jf. s. 15.

---

¹² Tilskuddet er brukt til prosjektledelse, bistand og rådgivning ved istandsetting av kulturminner og tilrettelegging for ny bruk og næringsvirksomhet, kurs for håndverkere og formidling av kulturhistoriske verdier.

Riksantikvarens tydeliggjøring av roller og ansvar innenfor kulturminneforvaltningen

I den pågående prosessen med skillet mellom Stat og kirke er det særlig viktig å sikre at roller og ansvar er tydelig definert, samt å finne nye, robuste løsninger for å sikre kirkenes kulturminneverdier. I 2016 har Riksantikvaren tatt initiativ til en finansieringsordning for istandsetting av kirkebygg. Riksantikvaren utarbeidet et notat vedrørende juridiske forhold knyttet til listeførte kirker.

Nasjonale mål om ordinært vedlikehold innen 2020 for automatisk fredete og andre arkeologiske kulturminner (2.2) og fredete bygninger, anlegg og fartøy (2.4)

Nasjonalt mål 2.2 og 2.4 omhandler begge bevaringsprogrammene som har hatt en høy prioritet i Riksantikvaren i 2015¹³. I tillegg omhandler nasjonalt mål 2.2 arbeid med å unngå tap og skade på automatisk fredete og andre arkeologiske kulturminner. Resultatkravene tilknyttet disse områdene omtales nedenfor.

Nasjonalt mål 2.4 Fredete bygninger, anlegg og fartøy skal ha et ordinært vedlikeholds nivå innen 2020.

<http://www.miljostatus.no/nasjonale-mal/kulturminne-og-kulturmiljo/mal-2.4/>

Kort om måloppnåelse for nasjonalt mål 2.4

Riksantikvaren har også i 2016 prioritert arbeidet med bevaringsprogrammene. Direktoratet har videreført arbeidet fra 2015 med å stramme inn behandlingen under tilskuddsporteføljen, måloppnåelse og rapporteringsplikt. Tilskuddene i bevaringsprogrammene er det viktigste virkemidlet for å nå 2020-målene, i tillegg til kompetansebygging og rådgiving. Selv om alle programmene melder om framgang og gode resultater i 2016, har det lenge vært klart at man med to unntak, stavkirkeprogrammet og trolig stavkirkesikringen, ikke kommer til å nå ordinært vedlikeholds nivå for programmene i løpet av 2020. Dette er bakgrunnen for at det i 2015 ble gjort et arbeid med å realitetsorientere bevaringsprogrammene med utgangspunkt i nåværende budsjetter. Dette arbeidet vil måtte få følger for utformingen av de relevante nasjonale målene.

Beskrivelse av oppnådde resultater for nasjonalt mål

---

¹³ Verdensarv og ruin avviker litt fra kategoriseringen i nasjonalt mål 2.2 og 2.4. Verdensarv som kulturmiljø, som gjelder bevaring og vedlikehold, og ruiner som en sammenblanding av ruiner og anlegg. Vi har likevel valgt å sortere dem innunder disse målene, da dette oppfattes som mest hensiktsmessig.

Riksantikvaren skal, med sine virkemidler, bidra til arbeidet med istandsetting av fredete kulturminner ved effektiv og målrettet forvaltning av tilskuddsmidler innenfor gitte rammer og gjennom kunnskapsheving (Resultatkrav 13).

Styringsparametere

- Antall fredete bygninger med registrert tilstandsgrad, og prosentvis fordeling mellom tilstandsgradene TG1-TG3.
- Antall fredete bygninger og anlegg i privat eie som har fått offentlige tilskudd i 2016, summen på tilskuddene og den fylkesvise fordelingen.
- For tekniske og industrielle kulturminner skal det rapporteres på hvert enkelt anlegg og skilles mellom tilskudd til forvaltning, drift og vedlikehold (FDV) og istandsetting (det kan ikke rapporteres på indikatoren før i 2016, jf. oppdrag 36).
- Antall vernede fartøy totalt (fredete fartøy og fartøy med status som vernet skip), antall som har mottatt tilskudd og antall som er ferdig istandsatt med fylkesvis fordeling.
- Antall stavkirker som har fått tilskudd til brannsikring og antall anlegg som er forsvarlig brannsikret.
- Antall tette trehusmiljø som har mottatt tilskudd til brannsikring, størrelsen/summen på tilskuddene, antall tette trehusmiljø som har forsvarlig brannsikring.
- Antall automatisk fredete, samiske bygninger som er lagt inn i Askeladden, fordelt på bevaringstilstand.

Status på måloppnåelse på de 10 områdene som enkeltprogrammer.

De ulike omtalene av bevaringsprogrammene nedenfor berører oppfølging av programmene.

Bevaringsprogram for fredede bygninger i privat eie (FRIP)

Mål

Hovedoppgaven for programmet er å sette i stand fredede bygninger i privat eie (FRIP) til ordinært vedlikeholds nivå innen 2020. I 2016 var FRIP det bevaringsprogrammet det ble brukt mest på. Midlene til FRIP for 2016 (Prop 1 S og RNB) er fordelt etter kriterier der det bl.a. er lagt vekt på antall freda bygg, rapportering og framdrift. Riksantikvaren har fordelt 109 mill. kr. til fylkeskommunene (se figur 5).

Måloppnåelse

Oppfølgingen av programmet *Fredete hus i privat eie* (FRIP) er delegert til fylkeskommunene. Fordeling og prioritering er derfor gjort regionalt. Kvaliteten på fylkeskommunenes rapportering på tildeling, bruk og fremdrift av tilskuddsmidlene for 2016 varierer. Dette gir en usikkerhet i grunnlaget for Riksantikvarens vurderinger og videre rapportering. Fylkeskommunene med de største andelene fredete bygg i privat eie har jevnt over god framdrift i bruk av tildelte midler og rapporterer godt for sine istandsettingsprosjekter.

I forbindelse med rapportering av bruk av tilskuddsmidler er antall forbedrete tilstandsgrader en sentral indikator. I denne sammenheng er det mye som tyder på at det er en betydelig underrapportering fra fylkenes side, muligens som et resultat av en anstrengt ressursituasjon i flere fylker.

Som ledd i å bedre rapporteringen i bevaringsprogrammet har Riksantikvaren avholdt dialogmøter med samtlige fylkeskommuner i løpet av 2016. Tilskuddsforvaltning, oppfølging av eiere og kommunikasjon med Riksantikvaren har vært faste samtalepunkter. Ikke minst har et sentralt punkt i møtene vært oppfølging av tilstandsregistrering og bedret rapportering på resultatindikatorer for fredete bygninger i privat eie. Som ledd i disse møtene har Riksantikvaren gjennomført kurs i tilstandsregistrering med praktisk øvelse på utvalgte objekter. Riksantikvaren tar sikte på å avholde kurs i tilstandsregistrering i samarbeid med fire fylker der det ikke ble gjennomført i 2016.

Som et resultat av en tettere oppfølging av fylkeskommunene er antall forbedrete tilstandsregistreringer mer enn fordobler sammenlignet med 2015.

Antall fredete bygninger og anlegg i privat eie som har fått offentlige tilskudd i 2016, summen på tilskuddene og den fylkesvise fordelingen (Styringsparameter)

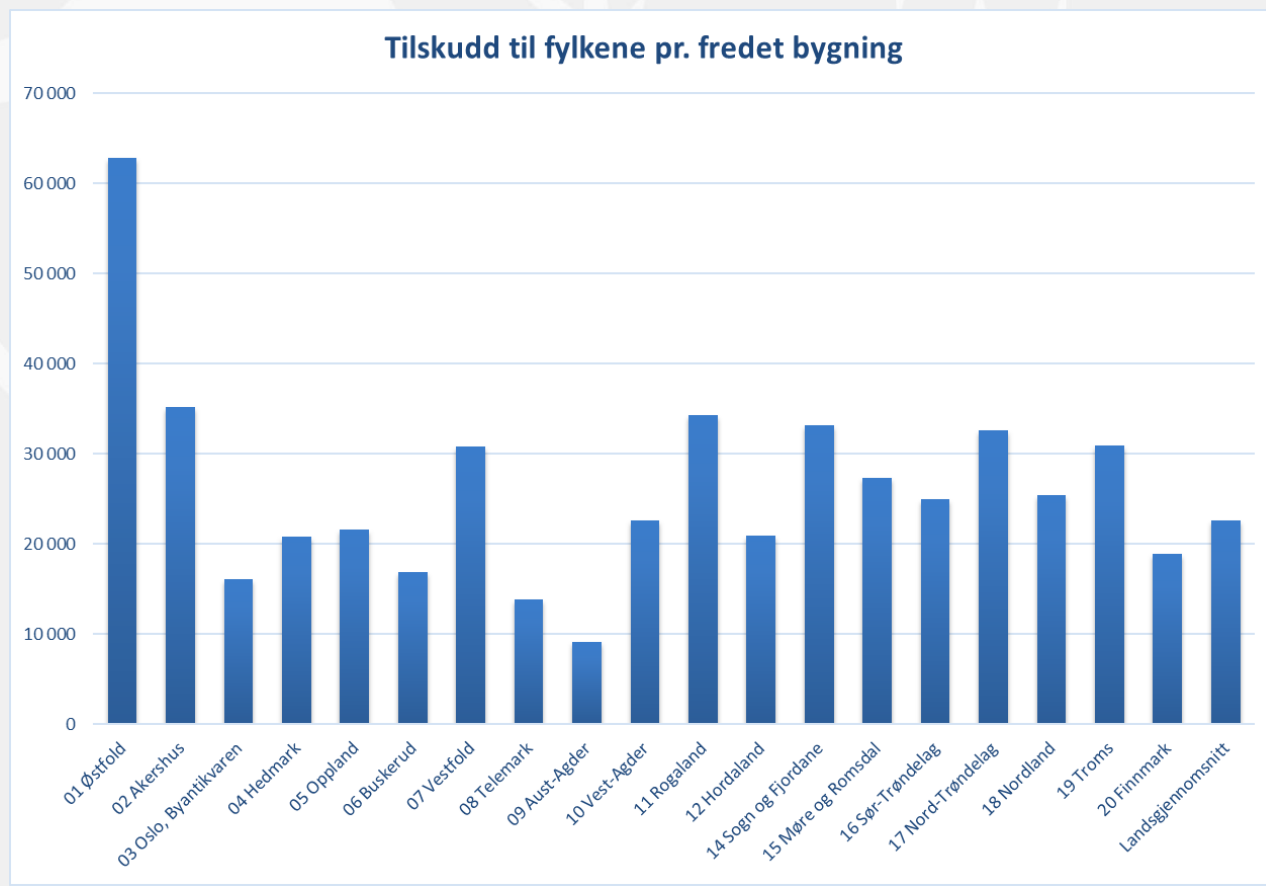
For programmet *Fredete hus i privat eie* (FRIP) er alle tilskudd (kr. 109 mill.) fordelt til fylkeskommunene og Sametinget. Fordeling og prioritering er gjort regionalt.

	2013	2014	2015	2016
Tilskudd til fredete bygninger i privat eie	69,0	105,2	111,8	108,5

Tabell 5: Tilskudd til fredete bygninger i privat eie (FRIP) 2013 til 2016

Fylkeskommunenes rapportering på tildeling og bruk av tilskuddsmidlene for 2016 har variert en del. Dette gir en usikkerhet i grunnlaget for Riksantikvarens vurderinger og videre rapportering. Fylkeskommunene med de største andelene fredete bygg i privat eie har god framdrift i bruk av tildelte midler og rapporterer godt. Samtidig er det grunn til å tro at det

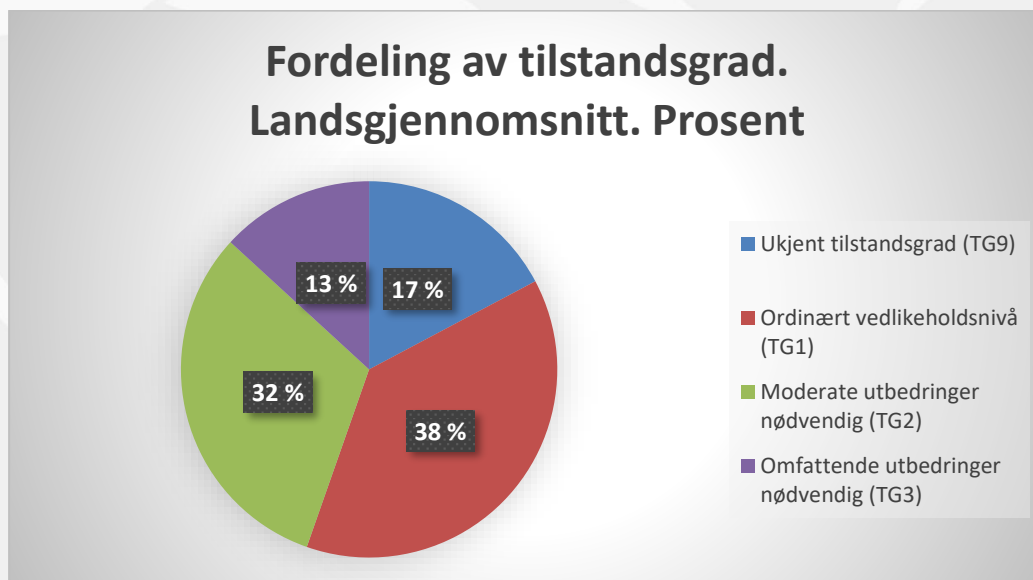
Samlet sett er underrapportert om igangsatte og ferdigstilte istandsettingsarbeider når en sammenlikner tildeling av midler med rapporterte arbeider og tilstandsregistreringer. Det kan se ut til at ulike rapporteringer for en del er blitt en salderingspost der det er anstrengt ressursituasjon i enkelte fylkeskommuner. Dette er i stor grad bekreftet i dialogmøter med fylkeskommunene i 2016. Riksantikvarens respons på dette har vært todelt: dels fikk fylkeskommuner som rapporterte for dårlig i 2015 nedjustert eller øremerket tilskuddsmidlene for 2016, dels ble rapporteringskrav fulgt opp i dialogmøter og i eget brev kort før søknadsfristen med påminnelse til alle fylkeskommunene. Riksantikvaren gjennomførte dialogmøter med samtlige fylkeskommuner i 2016, samtidig ble det holdt kurs i tilstandsregistrering med de fleste fylkene. Det ble også gjennomført tilsyn i tre fylkeskommuner.

Figur 5. Tilskudd til fylkene per fredet bygning.

Antall fredete bygninger med registrert tilstandsgrad, og prosentvis fordeling mellom tilstandsgradene TG1-TG3 (Styringsparameter)

Figur 6. Fordeling av tilstandsgrad. Landsgjennomsnitt 2016.

For å kunne ha sammenlignbare tall fra år til år avleses tilstanden for de fredete bygningene i private eie ved årsskiftet. I tillegg til forbedret tilstandsgrad er antall bygninger med ukjent tilstandsgrad og alder på tilstandsregistreringene viktige indikatorer på aktiviteten i det enkelte fylke. Her ser vi at 17 prosent av de de fredete bygningene har en ukjent tilstandsgrad (TG 9), mens i overkant av 1100 bygninger har en registrering eldre enn 7 år. I dialogmøtene ga flere fylkeskommuner klart uttrykk for at oppdatering av tilstandsregistrering har vært en salderingspost i det daglige arbeidet. Fagkompetanse, antall årsverk på nyere tids kulturminner og tilskuddsforvaltning varierer mye mellom de enkelte fylkeskommunene. Det gjøres mye svært godt arbeid med til dels knappe ressurser. Få årsverk og varierende fagkompetanse gjør oppfølging av bevaringsprogrammet sårbar og har enkelte steder fått merkbare konsekvenser for oppfølging og rapportering.

Bevaringsprogram for samiske kulturminner¹⁴

Mål

- 1) Automatisk fredete samiske bygninger og deres tilstand skal være kartlagt.
- 2) Det skal foreligge en plan for sikring, vedlikehold og istandsetting innen utgangen av 2017.

¹⁴ Bevaringsprogrammet inkluderer registreringsprosjektet (2012 – 2017) (jf. Kunnskapsløftet (se 3.2)).

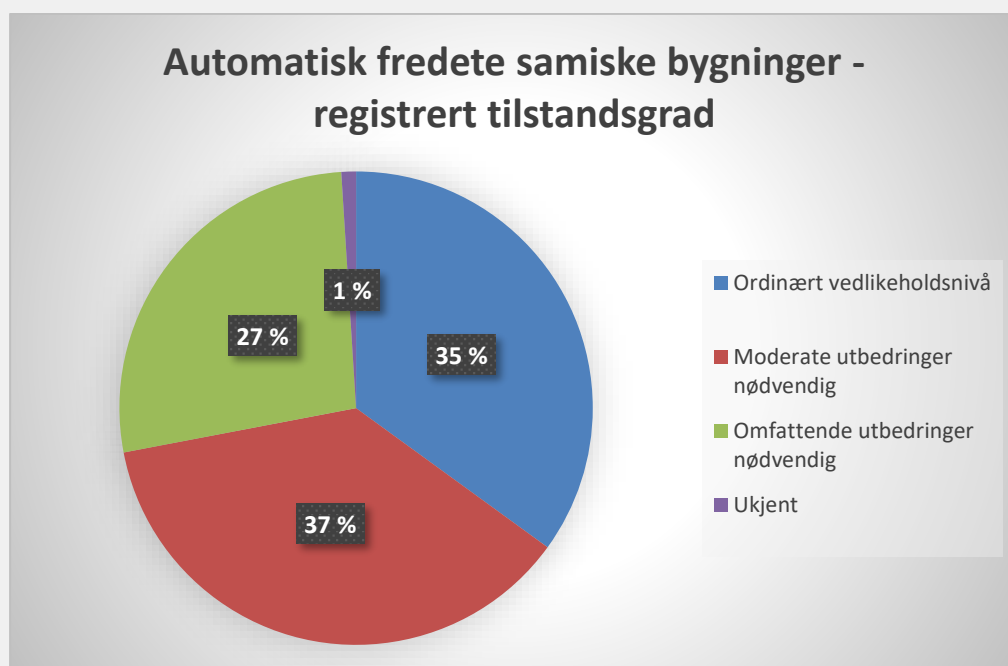
- 3) I likhet med fredete bygninger i privat eie, skal også de samiske bygningene være satt i stand til ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020.

Status

1. Registrering av automatisk fredete samiske bygninger

a. Kortfattet oppsummering

Selve registreringen av de samiske bygningene er et delprosjekt under *Kunnskapsløftet*, men siden kartleggingen inngår som del 1 av målet for bevaringsprogrammet (se mål ovenfor), omtales den her. I perioden 2012-2016 er det befart ca. 900 samiske bygninger. I 2016 befarte Sametinget 138 bygninger i 9 kommuner ¹⁵.

Figur 7. Prosentvis oversikt over tilstandsgrad for samiske bygninger registrert i perioden 2012-2016.

40 prosent av 138 registrerte bygninger i 2016 fikk tilstandsgrad 1 (ordinært vedlikeholdsnivå), 33 prosent fikk tilstandsgrad 2 (moderate utbedringer nødvendig) og 26 prosent fikk tilstandsgrad 3 (omfattende utbedringer nødvendig). Dette er ganske likt

¹⁵ Kvænangen, Nordreisa, Skjervøy og Lyngen i Troms, samt Andøy, Sortland, Hadsel, Evenes og Narvik i Nordland.

fordelingen i foregående år. Samlet for perioden 2012-16 har 35 prosent fått tilstandsgrad 1, 37 prosent tilstandsgrad 2 og 27 prosent tilstandsgrad 3. Mer enn 70 prosent av bygningsmassen er dermed i god eller middels god stand.

b. Gjenstående arbeid 2017 og 2018

I 2017 gjenstår befaring av inntil 230 bygninger¹⁶. I tillegg er ca. 90-100 bygninger satt på vent fra tidligere år fordi eier har motsatt seg befaring. Sametinget vil i 2017 ta stilling til hvorvidt de skal gjøre et nytt forsøk på å få befart disse bygningene. Selve registreringsarbeidet vil dermed være avsluttet i 2017 (jf. mål 1).

Det gjenstår imidlertid en god del etterarbeid med tilskrivning av verneverdi, utsendelse av konklusjonsbrev om befarte bygninger og oppdatering av Askeladden som vil måtte fortsette inn i 2018.

2. Bevaringsprogrammet for samiske bygninger

c. Oversikt over bygningsmassen

Når registreringsprosjektet avsluttes i 2017 vil det samlede antallet befarte bygninger være ca. 1100. Dette tallet er imidlertid høyere enn det som vil bli registrert som automatisk fredete samiske bygninger i Askeladden og dermed inngå i Bevaringsprogrammet.

Ved utgangen av 2016 var 320 bygninger registrert i Askeladden som automatisk fredete samiske bygninger. Når registreringsprosjektet er avsluttet, vil dette tallet antakelig stige til ca. 800-900 bygninger. Differansen i forhold til faktisk antall befarte bygninger skyldes flere forhold:

- Sametinget har et etterslep i å informere eierne om at bygningene er å anse som automatisk fredet.
- Eierne gis anledning til å klage på denne statusen, og klagefristen må være utløpt før bygningene evt. kan registreres som automatisk fredet i Askeladden.
- Endel bygninger er fremdeles ikke 100 år eller mer (bygninger fram til 1925 registreres). Dersom fredningsgrensen endres til 1917, vil ikke disse bygningene (1917-25) bli registrert som automatisk fredet i Askeladden.

d. Endring av flytende 100-års grense

---

¹⁶ I kommunene Karlsøy, Tromsø, Balsfjord, Harstad og Kvæfjord i Troms, samt Narvik, Ballangen og Tysfjord i Nordland, og noen få bygninger i Trøndelag og Hedmark.

Arbeidet med å endre den flytende 100-års grensen for samiske kulturminner ble igangsatt i 2016. Det har ikke minst bakgrunn i tilkomsten av et stort antall automatisk fredete bygninger gjennom registreringsprosjektet. Både Sametinget, Riksantikvaren og KLD er enige om at det nå er nødvendig å få en fast fredningsgrense slik at man vet hvilke fredete bygninger som vil inngå i porteføljen. Sametinget har ønsket en slik fredningsgrense satt til 1917. Forslaget til lovendring ligger i 2017 til utarbeidelse hos KLD.

e. Tilskudd til samiske bygninger 2012-2016

Siden 2012 har 2 mill. kr per år fra *Post 71* vært øremerket sikring og istandsetting av samiske bygninger. Dette utgjør det økonomiske grunnlaget for bevaringsprogrammet. Beløpet utbetales fra Riksantikvaren til Sametinget som fordeler midlene videre. Tabell 6 viser hvor mange tilsagn som er gitt hvert år, og hvilke fylker som har fått dem.

Fylke	2012	2013	2014	2015	2016	Tilsammen
Finnmark	6	5	4	3	3	21
Troms	4	4	7	3	4	22
Nordland	7	3	2	5	1	18
Nord-Trøndelag		1			2	3
Sør-Trøndelag		1				1
Tilsammen	17	14	13	11	10	65

Tabell 6. Antall tilsagn om tilskudd til samiske bygninger 2012-2016

I perioden 2012-2016 er det til sammen gitt 65 tilsagn fra Sametinget om tilskudd til samiske bygninger. Flere bygninger har imidlertid fått tilsagn 2-4 ganger til ulike stadier i restaureringsprosessen, slik at det i realiteten dreier seg om 46 bygninger.

Gjennomsnittlig tilsagn til hver bygning for perioden 2012-2016 er kr 219.543,-, men siden tilskuddene kun har vært tilgjengelige i 5 år, er bare få av objektene ferdig restaurert. Tildelingene preges også, og da særlig i de første årene, av mindre tilskudd til utarbeidning av planer for restaureringsarbeidet. Gjennomsnittsbeløpet på kr 219.543,- gir derfor ikke nødvendigvis et riktig bilde av hva det gjennomsnittlig koster å restaurere et samisk hus.

a. Måloppnåelse samiske bygninger

En fullstendig oversikt over hvor mange automatisk fredete samiske bygninger som vil inngå i Bevaringsprogrammet foreligger først når registreringsprosjektet for samiske bygninger (under Kunnskapsløftet) er fullført i 2017. Anslaget ligger på ca. 8-900 bygninger.

Det skal da også foreligge en overordnet forvaltningsplan for bygningsmassen, med omforente prinsipper for å velge ut hvilke bygninger som skal prioriteres innenfor et fortsatt bevaringsprogram (jf. mål 2)¹⁷. Planen er under utarbeidelse i 2017.

Det betyr at anslagsvis 400 bygninger kan trenge vedlikeholdstilskudd, og en del flere vil trenge mindre tilskudd til forebyggende sikring. Hittil har kun 46 bygninger fått tilskudd over Post 71 de siste 5 årene, dvs. ca. 10 bygninger pr. år. Det vil derfor ikke være praktisk mulig å fullføre bevaringsprogrammet i 2020 (jf. mål 3). Selv en fullføring i 2030 vil kreve en vesentlig økning av tilskuddsrammen.

Bevaringsprogram for verdensarv

Mål

De norske verdensarvområdene skal utvikles til gode eksempler (fyrtårn) på den beste forvaltningen av natur- og kulturminner i Norge. I tillegg lister St. meld. nr. 26 (2006-2007) egne mål for flere av stedene. Disse kan sammenfattes som tre mål:

- Best mulig tilstand
- Best mulig forvaltning
- Best mulig formell beskyttelse

Dette gjenspeiler forpliktelsene i Unesco-konvensjonen (1972) for vern av verdens kultur- og naturarv. De åtte verdensarvstedene er Urnes stavkirke, Struves Meridianbue, Bergkunsten Alta, Bryggen i Bergen, Bergstaden Røros, Vestnorsk fjordlandskap (natur), Vegaøyene (natur) og industriarv Rjukan-Notodden (innskrevet i 2015).

Første arbeidsperiode i programsamarbeidsavtalen *World Heritage Leadership* mellom KLD, IUCN og ICCROM startet oktober 2016. Dette representerer en ny norsk satsning på UNESCO. Riksantikvaren vil bli involvert i gjennomføringen av flere av tiltakene.

Riksantikvaren bistår KLD i arbeidet med å ferdigstille planen for etablering av verdensarvsentre. Direktoratet har nær kontakt med Røros og Circumferensen og Rjukan-Notodden som ligger først i løypa for autorisasjon.

---

¹⁷ Disse vil i hovedsak komme fra gruppene med tilskrevet verneverdi Høy, som nå utgjør 56 prosent, og Tilstandsgrad 2, som nå utgjør 37 prosent av den registrerte bygningsmassen.

Riksantikvaren bistår KLD og Norges verdensarv med faglige råd og kvalitetssikring i utviklingen av basisutstillingen som skal brukes ved sentrene.

Samlet om status og måloppnåelse for de åtte verdensarvområdene

Aktiviteter rundt etablering av verdensarvssentre har vært relevant for flere av verdensarvstedene i 2016 (Vegaøyen, Røros bergstad og Circumferensen). Arbeid med forvaltningsplaner har også hatt progresjon (Røros bergstad og Circumferensen, Urnes). Forvaltningsplanen for vestnorsk er oppdatert, mens forvaltningsplan for Struve ble etablert i 2016. For Bryggen i Bergen satses det på økt aktivitet rundt istandsetting. Grunnvannsprosjektet har god fremdrift. For bergkunsten i Alta har mye arbeid vært konsentrert om rensing og skjøtsel om et stort antall bergkunstfelt. I tillegg har Riksantikvaren hatt fokus på dialog og tiltak for å bøte på negativ påvirkning av verdensarvområdet fra senere års utbedring og utbygging av E6.

Vegaøyen

I 2016 har det vært arbeidet mye for å forberede etablering av verdensarvsenter på Vega¹⁸. Byggearbeidene for senteret startet i årsskiftet 2016/2017.

I forslag til interkommunal *Kystplan Helgeland* åpnes det for etablering av havbruksanlegg i verdensarvområdet¹⁹. Utredning om visuelle tålegrenser i forbindelse med forholdet mellom etablering av havbruksanlegg og innskrivingsverdiene (OUV) i verdensarvområdet foreligger (SWECO). Planlagt utredning om konsekvenser for ærfugl og ærfugldrift gjenstår. Det er usikkerhet om hvorvidt etablering av havbruk er forenlig med ivaretagelse av verdensarven. Flere bekymringsmeldinger er sendt UNESCO sentralt. KLD, RA og Miljødirektoratet samarbeider med UNESCOs rådgivende organer IUCN og ICOMOS om saken.

Røros bergstad og Circumferensen

For Røros bergstad og Circumferensen er forberedelser til autorisasjon og etablering av verdensarvsenter prioritert. Første søknad om etablering i Rørosmuseet (MiST) ble sendt høsten 2016. Driftstilskudd til senteret er avsatt og det skal inngås en samarbeidsavtale mellom verdensarvrådet og MiST.

---

¹⁸ Det ble utarbeidet kommunikasjonsstrategi for formidlingstema og aktiviteter i senteret, tilsatt senter- og formidlingsleder, og styret i Stiftelsen Vegaøyen Verdensarv etablerte aksjeselskapet Vega Verdensarvsenter AS.

¹⁹ To havbruksanlegg er godkjent av kommunen.

Ny forvaltningsplan og revisjon av Regional plan planlegges og vil bli en viktig oppgave i 2017. Et annet aktuelt tema på Røros er overføringen av Kobberverkets eiendommer fra KLD til Statsbygg, som planlegges gjennomført i 2018.

Urnes

Verdensarvkoordinator er blitt tilsatt i 2016. Verdensarvrådet skal være på plass i løpet av våren 2017. Det arbeides med forvaltningsplan i regi av Sogn og Fjordane fylkeskommune og Fortidsminneforeningen, samt plan for besøksforvaltning i regi av Fortidsminneforeningen Sogn og Fjordane. Disse skal vedtas i 2017. Buffersonen utredes i sammenheng med forvaltningsplanen.

Bryggen i Bergen

Arbeidet med istandsettingen av frontbygningene på Bryggen er svært omfattende og tidkrevende, og mer enn halvparten av frontbygningene har fortsatt istandsettingsbehov. For å opprettholde en viss fremdrift med istandsettingen er det et mål at tilskuddene skal gi mulighet for å holde 2 istandsettingsprosjekter i gang samtidig. Fortsatt her over halvparten av frontbygningene store istandsettingsbehov.

I løpet av 1. halvår 2016 ble det gjennomført en ROS-analyse av brannsikkerheten på Bryggen. Det er viktig at bevilgende myndigheter sammen med eieren følger opp funnene fra denne analysen.

Når det gjelder grunnvannsprosjektet er alle planlagte installasjoner på plass. Målinger viser at setningshastigheten nå er redusert til max. 1 mm i de mest sentrale områdene innenfor verdensarvområdet. Dette vil si at måloppnåelse for prosjektet er nådd og prosjektet går nå over i en overvåkingsfase for å finne ut om utførte tiltak på lang sikt er vellykket eller ei. De viktigste parameterne vil være vannstand, temperatur, oksygen, ledningsevne, kjemiske målinger og setningsmålinger.

Alta

Verdensarvsenter for bergkunst – Alta Museum (VAM) - har i løpet av året utført rensing og skjøtsel av et stort antall bergkunstfelt. Sweco har i 2017 foretatt teknisk vurdering av uteområdene og utarbeidet et flerårig skisseprosjekt for universell utforming og utbedring av publikumsanlegg og utearealer i Hjemmeluft.

Arbeid med bergkunstdokumentasjon og digitalt bergkunstarkiv (altarockart.no) er videreført. Nettsiden hadde nær 22 000 besøkende i løpet av året.

Revisjon av informasjon i kulturminneregisteret Askeladden er fullført.

Programmet for miljø- og tilstandsovervåking av bergkunsten i Kåfjord er videreført.

Senere års utbedring og utbygging av E6 har bidratt til negativ påvirkning av verdensarvområdet og Riksantikvaren og Statens vegvesen har i løpet av 2017 hatt dialog om avbøtende tiltak og mulige løsninger i forbindelse med Riksantikvarens innsigelse til avlastningsvei til E6 forbi Hjemmeluft.

Struve

Forvaltningsplan for verdensarven Struves meridianbue ble ferdigstilt i 2016 og . forvaltningsplan med tiltaksplan 2017-2022 er sendt på høring (november 2016). Arbeid med etablering av verdensarvråd er også i gang. Se (<http://www.struve.no>).

Vestnorsk

Arbeidet med istandsetting av bygninger og andre konstruksjoner (kaier, stier etc.) er basert på søknader fra eiere til den respektive fylkeskommune²⁰ . I Geirangerfjorden har istandsettingsarbeidet pågått over lang tid. For Nærøyfjorden ble en istandsettingsplan basert på registreringer ferdigstilt i 2015.

Halvering av tilskuddene fra post 79 i 2016 fra tidligere år (750 000 til hvert av delområdene) har gjort nedtrapping av aktivitetene innen istandsetting nødvendig.

Arbeid for oppdatering av forvaltningsplanen for Vestnorsk fjordlandskap med en egen besøksforvaltningsplan har pågått i 2016. Verdsarvrådet har tatt initiativ overfor sentrale myndigheter med bakgrunn i tiltaksplanen for bevaring av kulturlandskapet. Bidragsordningen finansiert av KLD og LMD til husdyrbaserte driftsenheter i verdensarvområdene må styrkes for å unngå at jordbruksaktiviteten faller under kritisk lavt nivå.

Tentativ liste

På bakgrunn av verdensarvskomiteens avslag på forslag om serienominasjon av Vikingtidens kulturminner fra 2015 er serienominasjon ikke lenger aktuell. Riksantikvaren har derfor gitt anbefaling til Klima – og miljødepartementet om at den tentative listen revideres og at spørsmålet om å fremme kulturminner fra vikingtid i Norge, gjennomgår en ny vurdering.

---

²⁰ Møre og Romsdal for Geirangerfjorden, og Sogn og Fjordane for Nærøyfjorden.

Bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminner

For tekniske og industrielle kulturminner skal det rapporteres på hvert enkelt anlegg og skilles mellom tilskudd til forvaltning, drift og vedlikehold (FDV) og istandsetting.

Mål

Målet med bevaringsprogrammet er at de femten prioriterte anleggene skal settes i stand til normalt vedlikeholds nivå. Ti av anleggene skal være på normalt vedlikeholds nivå innen 2015, de fem øvrige i løpet av 3-5 år fra de ble innskrevet.

Normalt vedlikeholds nivå må ikke forveksles- eller likestilles med slutført. Kulturminner som har oppnådd status normalt vedlikeholds nivå vil likevel kunne ha behov for tilskudd til istandsettningstiltak for å dekke eventuelle skader. Dette understrekes i Prop. 1 S. 2012-2013 (s. 89).

Status

Per desember 2016 er 10 av 15 anlegg rapportert som istandsatt.

Anlegg	Innskrevet	Status
Odda smelteverk	2013	Ikke istandsatt
Tyssedal kraftverk	1997	Istandsatt
Sjølingstad Uldvarefabrik	1997	Istandsatt
Salhus Tricotagefabrik	1997	Istandsatt
Bredalsholmen Dokk	2015	Ikke istandsatt
Kistefos Træsliberi	2002	Istandsatt
Spillum Dampsag og Høvleri	1997	Istandsatt
Atlungstad Brenneri	2013	Ikke istandsatt
Neptun Sildoljefabrikk	1997	Istandsatt
Rjukanbanen	2011	Ikke istandsatt
Haldenkanalen	2013	Ikke istandsatt
Næs jernverksmuseum	1997	Istandsatt
Folldal gruver	2002	Istandsatt
Klevfos Cellulose- og Papirfabrik	1997	Istandsatt
Fetsund Lenser	1997	Istandsatt

Tabell 7: Oversikt over status på anlegg 2016

Per 31.12.2016 er det fordelt kr 50,7 mill. i tilskudd til tekniske og industrielle kulturminner. Gjennom tilskudd over post 72 bidrar Riksantikvaren til at flere anlegg nærmer seg et normalt vedlikeholds nivå. Samtidig er det tydelig at behovene ved flere av anleggene er

langt større enn det som kan dekkes over tilskuddsposten. Enkelte anlegg, som tidligere har fått status som ferdigstilt, f.eks. *Kistefos Træsliberi* og *Sjølingstad Uldvarefabrikk*, har fått skader som medfører at de likevel har behov for tilskudd til istandsetting.

Tekniske og industrielle kulturminner er en type kulturminner som det har vært en økende oppmerksomhet rundt. Fortsatt gjenstår det en del for å sikre at bevaringsprogrammet skal gjenspeile en næringsmessig og geografisk representativitet på en bedre måte. For å sikre dette anbefaler Riksantikvaren at det bør utarbeides en ny verneplan for tekniske og industrielle anlegg.

Måloppnåelse

Bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminner har gjennomgått samtlige 15 anlegg på programmet med tanke på omfang og måloppnåelse. Forslag til omfang, og indikatorer for måloppnåelse, er blitt godkjent av departementet og vil tar i bruk i 2017.

Bevaringsprogrammet for fartøy

Antall verneede fartøy totalt (fredete fartøy og fartøy med status som vernet skip), antall som har mottatt tilskudd og antall som er ferdig istandsatt med fylkesvis fordeling (styringsparameter)

Mål

Bevaringsprogrammet for fartøy har som mål at et representativt utvalg bevaringsverdige²¹ fartøy skal ha et normalt vedlikeholds nivå innen 2020, noe som ikke må forveksles med slutført. Et fartøy som anses som ferdig istandsatt vil ha en situasjon av «normalt vedlikehold» i om lag tre til syv år. Dette understrekes i Prop. 1 S (2012-2013).

Status

Per 31.12.2016 er det totalt 261 fartøy på vernelista, herav 16 freda (2 midlertidig freda). Av disse har per 31.12.2016 totalt 96 fartøy, hvorav 16 freda, fått tilskudd. Det er også gitt tilskudd til fire SAVOS-fylker (Hordaland, Rogaland, Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane) og én SAVOS-kommune (Bremanger kommune)²².

²¹ Jf. mail fra MD av 15. juni 2012 der de bekrefter at dette ikke utelukkende gjelder fredete fartøy, men også de med formell status som vernet skip.

²² Samarbeidsrådet for Vest- og Sørlandet (SAVOS).

Oversikt over tilskudd sortert på fylker	
Fylker	Tilskudd 2016
Akershus	600 000
Aust-Agder	384 000
Finnmark	3 545 000
Hordaland	14 051 530
Ikke fartøy	2 452 000
Møre og Romsdal	4 015 079
Nordland	8 025 440
Nord-Trøndelag	4 152 149
Oppland	2 448 932
Oslo	4 978 121
Rogaland	18 755 251
Sogn og Fjordane	12 462 291
Sør-Trøndelag	4477334
Telemark	6 754 644
Troms	7 087 937
Vest-Agder	3 200 000
Vestfold	1 155 674
Østfold	3 465 080
Totalsum	102 010 462

Tabell 8: Oversikt over tilskudd fordelt på fylker 2016

Måloppnåelse

Ved tilskudd til fartøy har Riksantikvaren i 2016 prioritert prosjekter som gir god sysselsettingseffekt (føring 15 i TB 2016) Tilskuddene er fordelt og per 31.12.16 var kr. 38,2 av de ekstra kr 40 mill. til sysselsettingsmidler for 2016 utbetalt.

Bevaringsprogram for brannsikring

Mål

Bevaringsprogrammet har som mål å styrke brannsikringen av rundt 180 tette trehusmiljøer med gammel verneverdig trehusbebyggelse. Samtidig skal brannsikringen av stavkirkene opprettholdes på et høyt nivå.

Brannsikring er nødvendig for å unngå tap av uerstattelige kulturminneverdier. I budsjettet for 2016 prioriteres derfor brannsikring av stavkirker og tette trehusmiljø.

Status

Antall tette trehusmiljø som har mottatt tilskudd til brannsikring, størrelsen/summen på tilskuddene, antall tette trehusmiljø som har forsvarlig brannsikring (styringsparameter)

Det er fordelt ca. kr 10,9 mill. til brannsikring av tette trehusmiljøer i 2016. Av dette har Riksantikvaren betalt ut ca. 4,5 mill. 38 områder med verneverdige tette trehusmiljøer har fått tilskudd til brannsikring. Bebyggelse som ligger vanskelig tilgjengelig for brannvesen, blant annet bebyggelse på øyer er prioritert ved fordeling av tilskudd. Tilskuddene har i hovedsak gått til tekniske sikringstiltak som innvendige alarmanlegg, utvendig branddeteksjon, utvendige brannslangeposter for bruk av beboerne og sløkkeanlegg på loft for påkopling av brannvesen. Det er fom. 2016 også gitt tilskudd til utarbeidelse av brannsikringsplaner. En del av midlene er benyttet til passiv utvendig brannsikring av *Grip stavkirke* som har overføringsverdi til andre tette trehusmiljøer. Det er fortsatt store behov for brannsikringstiltak i de tette trehusmiljøene. Bare ca. 5 av de 180 registrerte områdene har tilfredsstillende brannsikringstiltak iht. en brannsikringsplan.

Antall stavkirker som har fått tilskudd til brannsikring og antall anlegg som er forsvarlig brannsikret (styringsparameter)

Riksantikvaren har overordnet ansvar for brannsikkerheten i landets stavkirker. Sikkerheten holdes på et generelt høyt nivå ved årlig service av teknisk anlegg i alle de 28 stavkirkene, månedlig kontakt mellom rådgiver og kirkeeiere og 24 timers vakttelefonitjeneste.

Årsrapport 2016

Det er i 2016 brukt ca. kr 18,8 mill. til brannsikring av stavkirkene, inkludert 7 mill. kr. fra post 22. Det ble bevilget kr 5 mill. i revidert statsbudsjett. Riksantikvaren gir videre tilskudd til oppgradering av tekniske sikringsanlegg.

20 av 28 stavkirker har fått tilskudd og gjennomført større tiltak i 2016, samt årlig tilskudd til drift av Fortidsminneforeningens kirker.

	Antall stavkirker
Oppgradering innbruddsalarm	1
Utvidelse/ombygging slokkeanlegg	1
Bytte sprinkelventil	8
Nytt videoanlegg	3
Kontroll av eksisterende lynvernanlegg	13
Oppgradering høydebasseng / fjerne vanntank	1
Storkontroll av sprinkelanlegg	12
Passiv sikring	1
Områdesikring	1
Storservice og oppgradering av pumpearrangement for vanntrykk	2
Oppgradering av kommunikasjon	6

Tabell 9: Oversikt over brannsikringstiltak i stavkirker 2016

Måloppnåelse

Brannsikringen av stavkirkene holdes på et høyt nivå, og sikringssystemene kontrolleres og vedlikeholdes regelmessig. Kontroll av sprinkleranlegg i en av stavkirkene senhøstes 2015 avdekket et alvorlig avvik som nå er rettet. Dette avviket i sikkerhet utløste ekstra midler i RNB, slik at det i 2016 ble gjort tilsvarende storkontroller i 11 andre stavkirker. Arbeidet skal videreføres i 2017 til samtlige sprinkleranlegg i stavkirkene er kontrollert. Riksantikvaren har i 2016 brukt noe midler til utviklingsarbeid knyttet til utvidet sikring av stavkirkene. Riksantikvaren er myndighet og rådgiver i kirkesaksbehandling for fredete og listeførte kirker. Sakene gjelder restaureringer av både eksteriør og interiør. Foruten saker som gjelder selve kirkebygningen med kirkekunst, har det i 2016 vært mange saker som gjelder utbedring av tekniske anlegg, oppgradering av varmeanlegg og brannsikring.

Bevaringsprogram for stavkirker

Mål

Målet med bevaringsprogrammet for stavkirkene er å sette 28 stavkirker i stand innen 2015.

Status

Arbeidet med alle stavkirkene ble avsluttet i 2015, og i 2016 er det blitt laget sluttrapporter for de enkelte kirkene. Videre er det blitt utarbeidet vedlikeholdsplaner for flere av de ferdigstilte kirkene. På bakgrunn av klimaendringene, med større fare for ekstremvær, er det gjennomført risikovurderinger ved samtlige stavkirker. Konklusjonene fra disse vurderingene er innarbeidet i vedlikeholdsplanene.

Måloppnåelse

Istandsettingen av stavkirkene i regi av Stavkirkeprogrammet ble avsluttet i 2015 med unntak av Haltdalen stavkirke, der det i 2016 ble gjort noen mindre arbeider. Også konserveringen av kirkekunsten er avsluttet. Det ble imidlertid beregnet ett år med etterarbeid, ferdigbefaringer, dokumentasjon og innsamling, slik at Stavkirkeprogrammet ble endelig avsluttet i 2016. For å markere dette ble det både arrangert en internasjonal konferanse og publisert en bok. Etterarbeidet er på det nærmeste avsluttet, med unntak av vedlikeholdsplanene, der det gjenstår noe mindre etterarbeid. Måloppnåelsen vurderes som god.

Bevaringsprogram for ruiner

Mål

Hovedoppgaven i ruinprosjektet er sikring og konservering av middelalderruiner.

Status

I 2016 er det utført konserveringsarbeider på 14 ruinanlegg. I tillegg er det utført mindre vedlikehold og ettersyn på 3-4 ruiner. Dette dels som vedlikehold etter konservering og dels som skadeforebygging i påvente av konservering. Det er utført dokumentasjon med fotogrammetri og tradisjonell fotodokumentasjon. Det arbeides også med ulike formidlingsprosjekter, forskning og utvikling.

Måloppnåelse

Fremdriften målt i utført murarbeid (løpemeter) er god. Omfattende og kompliserte skader gjør det desto viktigere å fullføre påbegynte anlegg, slik at effekten av arbeidet i prosjektet blir varig. De fleste konserveringsprosjektene er pågående arbeider som vil fortsette i flere år fremover, men vi har også et avsluttet prosjekt – Dyste steinalter på Østre Toten - som ble offisielt markert ferdig 29. juli. Også Mariakirken i Oslo, St Knuts kirkeruin i Brønnøysund og Viste kirkeruin i Randaberg ble i hovedsak ferdig konserverert i 2016. Kompetanseutvikling

er en prioritert oppgave, og i 2016 ble det arrangert seminar for eiere og forvaltere av middelalderruiner.

Bevaringsprogrammet for bergkunst (BERG)

Antall automatisk fredete kulturminner med et tilfredsstillende bevarings- og vedlikeholdsnivå (styringsparameter)

Mål

Målet for programmet er at et representativt utvalg bergkunstlokaliteter skal sikres, og et utvalg av disse skal gjøres tilgjengelig for publikum innen 2020.

Status

Det er utført tiltak innen dokumentasjon, skjøtsel og sikring av bergkunstlokaliteter over hele landet i regi av BERG i 2016. Arbeidet utføres av fylkeskommunene, Sametinget og de arkeologiske forvaltningsmuseene, ofte i samarbeid med lokale krefter. Gjennom årets tilskudd er det iverksatt nye tiltak innen skjøtsel og tilrettelegging på 112 bergkunstlokaliteter, se tabell 10 under.

Tiltak BERG	2012	2013	2014	2015	2016
Antall lokaliteter	73	101	124	91	112

Tabell 10. Automatisk fredete kulturminner (Askeladden) i BERG der det ble igangsatt skjøtselstiltak og/eller tilrettelegging, fordelt på året tilsagnet ble gitt.

Det er også utført metodeutvikling innen dokumentasjon og formidling, og gjennomført nettverkstiltak i form av seminar for forvaltningsmuseene i 2016. Med støtte fra BERG er det publisert et bokverk som dokumenterer bergkunsten nord for polarsirkelen, og beskriver tilstand og tiltak utført gjennom programmet.

Innenfor programmet er det så langt registrert 179 lokaliteter i Askeladden med et ordinært vedlikeholdsnivå, jf. nasjonalt mål 2.2. I tillegg har 75 av disse oppnådd tilsvarende nivå også på tilretteleggingstiltak og installasjoner for publikum, se tabell 11 under.

Totalt er det bevilget 7,1 mill. kr. i tilskudd til nye tiltak innenfor BERG i 2016, og det ble utbetalt 5.3 millioner kroner (post 70 og 22). Øvrige tiltak videreføres i 2017.

Tilstandsgrad BERG	2013	2014	2015	2016
Lokaliteter med ordinært vedlikeholdsnivå	96	147	155	179
Lokaliteter tilrettelagt for publikum med ordinært vedlikeholdsnivå	22	47	68	75

Tabell 11. Automatisk fredete kulturminner (Askeladden) i BERG med ordinært vedlikeholdsnivå jf. nasjonalt mål 2.2. Status ved rapportering totalt i programmet

Måloppnåelse

Progresjonen i forhold til programmålene er god, sett i forhold til tilgjengelige ressurser. Tiltakene rettes i økende grad også mot å opprettholde oppnådd tilstand på utvalgte lokaliteter framfor å iverksette tiltak på nye lokaliteter. I henhold til programstrategien skal det utarbeides ny handlingsplan for andre programperiode med nye måltall for 2020. Dette arbeidet er utsatt i påvente av realitetsorienteringen av bevaringsprogrammene.

Bevaringsprogrammet for utvalgte arkeologiske kulturminner og kulturmiljø (BARK)

Antall automatisk fredete kulturminner med et tilfredsstillende bevarings- og vedlikeholds nivå som er tilrettelagt for publikum (styringsparameter)

Mål

Målet for programmet er at et representativt utvalg arkeologiske kulturminner og kulturmiljø skal sikres og gjøres tilgjengelig for publikum innen 2020.

Status

I løpet av 2016 er det gjennomført skjøtsel og tilrettelegging for publikum i regi av BARK over hele landet, noe som omfatter 81 lokaliteter i Askeladden (se tabell 12). Et BARK prosjekt (tilretteleggingsobjekt) omfatter i de fleste tilfeller en gruppe kulturminner som utgjør en sammenheng. Flere lokaliteter i Askeladden kan derfor inngå i et prosjekt i BARK. I 2016 ble det igangsatt skjøtsels- og tilretteleggingstiltak i 30 BARK prosjekter (se tabell 12 under). Parallelt pågår arbeid med en rekke igangsatte prosjekter fra tidligere år. Arbeidet utføres av fylkeskommuner og Sametinget i samarbeid med kommunene og andre lokale krefter.

Tiltak BARK	2012	2013	2014	2015	2016
Antall lokaliteter	73	107	131	170	81
Antall BARK objekter	48	37	40	28	30

Tabell 12: Automatisk fredete kulturminner (Askeladden) i BARK der det ble igangsatt skjøtselstiltak og/eller tilrettelegging og antall objekter/prosjekter disse inngår i, fordelt på året tilsagnet ble gitt.

Gjennom programmet er det så langt registrert 334 lokaliteter i Askeladden med et ordinært vedlikeholds nivå, jf. nasjonalt mål 2.2, se tabell 13 under. I tillegg har 213 lokaliteter som inngår i tilretteleggingsprosjekter i programmet oppnådd tilsvarende nivå også på tilretteleggingstiltak og installasjoner for publikum. Totalt ble det bevilget 3,1 millioner kr i

tilskudd til tiltak innenfor BARK i 2016, mens det ble utbetalt 1,6 millioner kroner (post 70 og 22). Øvrige tiltak videreføres i 2017.

Tilstandsgrad	2013	2014	2015	2016
Lokaliteter med ordinært vedlikeholdsnivå	93	145	291	334
Lokaliteter tilrettelagt for publikum med ordinært vedlikeholdsnivå	70	93	193	213

Tabell 13: Automatisk fredete kulturminner (Askeladden) i BARK med ordinært vedlikeholdsnivå jf. nasjonalt mål 2.2. Status ved rapportering totalt i programmet.

Måloppnåelse

Det en jevn progresjon i programmet og mange prosjekter er flerårige, slik at arbeid med kulturminner som har mottatt støtte tidligere pågår parallelt med årets prosjekter. Dette gjør at antallet prosjekter som igangsettes årlig er noe lavere nå enn i oppstartsfasen av programmet.

Nasjonalt mål 2.2. Kulturminner og kulturmiljø

Et prioritert utvalg automatisk fredete og andre arkeologiske kulturminner skal ha et ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020.

Kort om måloppnåelse for nasjonalt mål

Se omtale s. 9 og s. 27 om 2020-mål og realitetsorientering.

Beskrivelse av oppnådde resultater for nasjonalt mål

Riksantikvaren skal, med sine virkemidler, bidra til sikring, istandsetting og tilrettelegging av et utvalg fredete og andre arkeologiske kulturminner gjennom bevaringsprogrammet for arkeologiske kulturminner (Resultatkrav 10).

- Antall automatisk fredete kulturminner der det er utført arkeologiske undersøkelser for å sikre, dokumentere og ivareta vitenskapelig kildeverdi
- Antall automatisk fredete kulturminner med et tilfredsstillende bevarings- og vedlikeholdsnivå
- Antall automatisk fredete kulturminner med et tilfredsstillende bevarings- og vedlikeholdsnivå som er tilrettelagt for publikum

Årlig tap og skade på automatisk fredete arkeologiske kulturminner i utvalgte områder og etter årsaksforhold (styringsparameter)

Miljøovervåkningsprogrammet *Fortidens minner i dagens landskap* pågikk i perioden 2000-2014. I 2015 ble det opprettet et nytt miljøovervåkningsprogram *Status og tilstandsovervåking av automatisk fredete kulturminner i utvalgte kommuner*, som bygger videre på dette. Fokuset er her dreid bort fra enkeltminner til lokaliteter, og nye kulturminnetyper er inkludert. Videre overvåkes det hvordan ulike reguleringsformål og planstatus i henhold til PBL har en betydning for bevaringen av kulturminnene. Programmet skal gå over fem år, med tilstandsovervåking av arkeologiske kulturminner i ti kommuner²³.

Første kontroll ble gjennomført i Tromsø og Trondheim kommuner høsten 2015.

Registreringene viste at om lag 15 prosent av de kontrollerte kulturminnene er tapt eller har en skade som tidligere ikke har vært registrert, og at det er menneskelig aktivitet som utgjør største trussel for kulturminnene²⁴. Det meste av tapet er kontrollert gjennom dispensasjoner, men ukontrollert tap og skade forekommer også. Bygg- og anleggsaktiviteter og jordbruk er de viktigste årsakene til skade eller tap. Videre synes det å være en tendens til at ikke-synlige kulturminner er mer utsatt for skade enn synlige kulturminner. I Tromsø kommune er skadeomfanget størst i spredtbygde områder, og aller størst i områder hvor arealbruk kun er styrt gjennom kommuneplan (ikke reguleringsplan), først og fremst i landbruks-, natur- og friluftsområder (LNFR-områder). I Trondheim kommune er det kontrollerte tapet (dispensasjoner) størst i tettbygde områder, mens det ukontrollerte tapet hovedsakelig skjer i spredtbygde områder. Når det gjelder virkninger av vern viser resultatene fra både Tromsø og Trondheim at kulturminner som er regulert til vern (hensynssoner) er langt mindre utsatt for skade enn andelen av kulturminner i slike områder skulle tilsi.

I 2016 ble det gjennomført registreringer i Kautokeino og Fræna kommuner²⁵.

Antall dispensasjoner som gjelder automatisk fredete arkeologiske kulturminner, med og uten vilkår om arkeologisk gransking (styringsparameter)

---

²³ To kommuner per år.

²⁴ Dreiningen av fokus i det nye miljøovervåkningsprogrammet innebærer imidlertid at også mange kulturminner som tidligere ikke har blitt undersøkt, nå er registrert. Tallene er derfor ikke direkte sammenlignbare.

²⁵ Resultatene herfra vil foreligge per 30. mars 2017.

Riksantikvaren behandler årlig et stort antall søknader om dispensasjon som gjelder automatisk fredete arkeologiske kulturminner etter kulturminneloven §§ 8, 1., 2., 3. og 4. ledd og skipsfunn etter § 14²⁶.

Behandlede dispensasjonssaker

	§ 8,1. ledd	§ 8, 2. ledd	§ 8, 3. ledd	§ 8, 4. ledd	§ 14	Sum
2008	304	1	4	132	8	449
2009	349	3	6	145	6	509
2010	353	2	2	149	7	513
2011	362	3	3	122	11	501
2012	451	4	4	156	5	620
2013	408	5	7	135	5	564
2014	442	3	5	120	10	580
2015	408	5	6	124	9	552
2016	460	8	1	126	7	602

Tabell 14. Oversikt over behandlede dispensasjonssaker.

Avgjørelsen av dispensasjonsbehandlingen kan være en tillatelse med eller uten vilkår, eller avslag. Eksempler på vilkår kan være arkeologiske utgravninger eller overvåking.

	Antall vedtak/avgjørelser	Dispensasjoner m/vilkår	Dispensasjoner u/vilkår	Avslag
2008	449	298	131	20
2009	508	291	201	16
2010	513	259	237	17
2011	501	291	197	13
2012	620	356	254	10
2013	556	225	314	17
2014	575	244	331	7
2015	538	223	305	10
2016	601	218	375	8

Tabell 15. Oversikt over avgjørelsene i behandlede dispensasjonssaker.

Ferdigstillingsmeldinger

Antall ferdigmeldinger pr. år viser omfanget av dispensasjonsvedtak med vilkår om arkeologisk undersøkelse som er utført siste kalenderår.

²⁶ Se egen forklaring s.78.

	Antall ferdigmeldinger	Antall Askeladden id
2012	96	343
2013	90	318
2014	72	271
2015	43	216
2016	56	236

Tabell 16. Oversikt over ferdigstillingsmeldinger.

Gitte tilsagn til mindre private tiltak

Staten dekker årlig utgifter til arkeologiske undersøkelser i forbindelse med mindre private tiltak og særlige grunner (post 70). Siden utbetalingene først skjer etter at vilkårene er oppfylt vil ikke alle tilsagn bli utbetalt samme år som de er gitt. Det er pr 31.12.2016 gitt tilsagn på 24 mill. kr som enda ikke er utbetalt.

	Mindre private tilsagn	Særlige grunner	Sum
2012	9,6 mill. (26 saker)	5,2 mill. (9 saker)	14,8 mill.
2013	7,2 mill. (23 saker)	7,0 mill. (13 saker)	15,6 mill.
2014	10,1 mill. (35 saker)	4,7 mill. (17 saker)	14,8 mill.
2015	13,1 mill. (31 saker)	4,2 mill. (10 saker)	17,3 mill.
2016	12,5 mill. (29 saker)	4,4 mill. (7 saker)	16,9 mill.

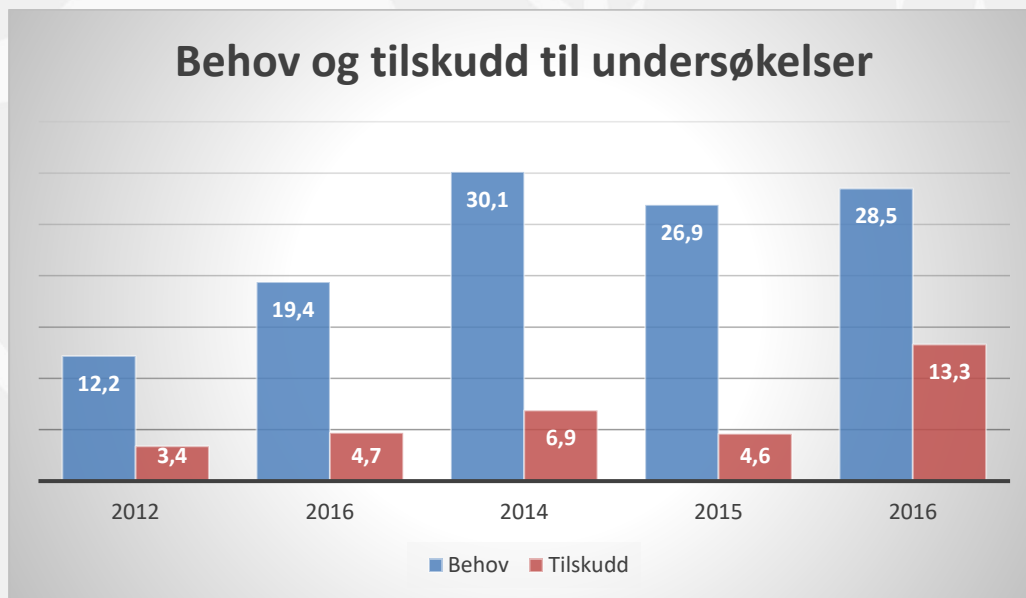
Tabell 17. Gitte tilsagn til mindre private tiltak og særlige grunner. Mill. kr. Antall saker oppgitt i parentes.

Antall automatisk fredete kulturminner der det er utført arkeologiske undersøkelser for å sikre, dokumentere og ivareta vitenskapelig kildeverdi (styringsparameter)

Undersøkte automatisk fredete kulturminner

Riksantikvaren utbetaler årlige tilskudd til de arkeologiske forvaltningsmuseene for at de skal kunne gjennomføre arkeologiske undersøkelser på skadete automatisk fredete arkeologiske kulturminner (post 70). Midlene brukes til å dekke utgifter til nødvendige undersøkelser med sikring som formål.

Behov og tilskudd til undersøkelser

Figur 8. Behov og tilskudd til undersøkelser. Mill. kr. (Post 70).

	Behovsinnspill fra landsdelsmuseene	Tilskudd og tilsagn
2012	12,2 mill.	3,4 mill. (16 lokaliteter)
2013	19,4 mill.	4,7 mill. (18 lokaliteter)
2014	30,1 mill.	6,9 mill. (30 lokaliteter)
2015	26,9 mill.	4,6 mill. (19 lokaliteter)
2016	28,5 mill.	13,3 mill. (45 lokaliteter)

Tabell 18: Behov og tilskudd til undersøkelser (Post 70). NB! Kun 5,8 millioner av tilskuddet i 2016 ble utbetalt i 2016. Resterende del av tilskuddet er overført til 2017.

Riksantikvaren jobber kontinuerlig for å få forvaltningsmuseene og fylkeskommunen til å rapportere på antall kulturminner som har behov for sikring av kildeverdi og som faller inn under kriteriene for tildeling. Midlene som fordeles hvert år er svært lave i forhold til behovet (se figur 8).

Nasjonalt mål 2.3. Kulturminner og miljø

Et representativt utvalg kulturminner og kulturmiljø skal være vedtaksfredet innen 2020.

Kort om måloppnåelse for nasjonalt mål

Riksantikvaren følger opp *Fredningsstrategien*, og jobber systematisk for å ferdigstille fredningssaker. Dette bidrar til en representativ fredningsliste. Direktoratet har også ferdigstilt Ny Hellesund Kulturmiljøfredning, oversendt Levanger kulturmiljøfredning til departementet og er nær ferdigstilling av kulturmiljøfredning av Skudeneshavn. Vi har lagt vekt på god involvering av eiere og næringsliv, og opplever stort engasjement for vern gjennom bruk i disse kulturmiljøene.

Beskrivelse av oppnådde resultater for nasjonalt mål

Fredningsstrategien skal legges til grunn i det videre arbeid med fredning. Riksantikvaren skal i tråd med fredningsstrategien (handlingsplanen) prioritere kulturminner og kulturmiljøer som er underrepresentert (Resultatkrav 11)

Antall nye fredete bygninger og anlegg fordelt på geografisk, sosial, etnisk, nærings- og tidsmessig bredde (styringsparameter).

Riksantikvarens fredningsstrategi, Fredningsstrategi mot 2020, legger til grunn 10 prioriterte tema som er underrepresentert på fredningslista. I forbindelse med krigsminneåret 2015 ble det også lagt fokus på fredningssaker innen det første temaet; Forsvars- og krigshistorie. Det er slutført fem fredningssaker knyttet til dette temaet i løpet av det siste året. Det er også satt i gang prosjekter for å kartlegge kulturminner og mulige fredningsobjekter tilknyttet temaene Nasjonale minoriteter og grøntanlegg (deltema under Rekreasjon, fritid og folkehelse). Flere av de gamle fredningssakene som er igangsatt faller inn under de ti prioriterte temaene. Ved oppstart av nye fredningssaker er de prioriterte temaene en viktig del av vurderingsgrunnlaget.

Antall slutførte og opphevede gamle fredningssaker hos fylkeskommunen og Riksantikvaren (styringsparameter)

Til sammen har fylkeskommunen og Riksantikvaren avsluttet 42 fredningssaker i løpet av 2016 (17 hos fylkeskommunen og 25 hos Riksantikvaren (tabell 19 og 20)).

Riksantikvaren har vedtatt fredning av 16 saker i 2016 (tabell 20). Av disse var 10 saker startet opp i 2010 eller tidligere.

Forskrift om fredning av Ny-Hellesund kulturmiljø ble vedtatt gjennom kongelig resolusjon i statsråd.

Riksantikvaren og fylkeskommunene har avsluttet tilsammen 10 saker uten at det ble vedtatt fredning av disse. Av disse var 4 saker startet opp i 2010 eller tidligere.

Det er et etterslep i slutføring av saker som skal vurderes for erklæring om automatisk fredning av byggverk fra perioden 1537-1649. Riksantikvaren har i 2016 slutført saker for 31 eiendommer der til sammen 36 bygninger er erklært automatisk fredet. Disse inngår ikke i tabell 19.

Avsluttede fredningssaker i 2016	Oversendt til RA for slutføring	Avsluttet uten vedtak om fredning
17	15	2

Tabell 19: Avsluttede fredningssaker hos fylkeskommunen pr. 31. januar 2016

Avsluttede fredningssaker i 2016	Avsluttet etter vedtak om fredning	Avsluttet uten vedtak om fredning
25	17*	8

Tabell 20: Avsluttede fredningssaker hos Riksantikvaren pr. 31. januar 2016. *En sak er vedtatt gjennom kongelig resolusjon.

Riksantikvaren oppfølging av at pågående fredningssaker slutføres

Pågående fredningssaker skal slutføres – RA skal være tilbakeholden med å igangsette nye fredningsprosesser før de pågående sakene er slutført (føring 12).

Av 107 pågående fredningssaker per 31. desember 2016 ligger 49 saker i fylkeskommunen og 58 hos Riksantikvaren.

Totalt antall igangsatte fredningssaker (regionalforvaltningen og Riksantikvaren)	
2011	210
2012	208
2013	214
2014	177
2015	150
2016	107

Tabell 21: Igangsatte fredningssaker i regionalforvaltningen og hos Riksantikvaren per 31. januar 2016 (§§ 14a, 15, 19, 20, 22, 22a og 22.4)^[1]

Tabell 21 viser videre at antall pågående fredningssaker har hatt en jevn nedgang for hvert år (siden 2011 103 færre igangsatte fredningssaker). Vi har dermed halvert antallet over fem år, og har i tillegg både startet og avsluttet en mengde egne saker (f.eks. grunnlovsjubileet og krigens kulturminner mm.).

Riksantikvaren har i 2016 innført ny rutine ved igangsetting av nye fredningssaker. Alle saker skal opp til vurdering hos Riksantikvaren før de formelt startes opp (egen arbeidsgruppe). Dette gjelder også saker som fylkeskommunene ønsker å starte opp. Det er kun igangsatt to nye fredningssaker i 2016.

Riksantikvaren har prioritert oppfølging av eldre fredningssaker startet før november 2013. Disse sakene skulle i henhold til Fredningsstrategien ferdigstilles fra fylkeskommunene innen 1. halvår 2016. Etterslepet er fortsatt betydelig i disse sakene.

Som oppfølging av handlingsplanen i Fredningsstrategien, arbeider Riksantikvaren med å utarbeide nye maler og veiledere for fredningsarbeidet. Slik skal eier involveres tidligere i prosessen, gjennom å få bedre informasjon og veiledning om prosessen frem mot fredning og forvaltning etter fredningsvedtaket. Det utarbeides også rundskriv om forpliktende

^[1] § 14a. *Fredning av båter*, § 15. *Fredning av bygninger, anlegg mv. fra nyere tid.*, § 19. *Fredning av område rundt et fredet kulturminne.*, § 20. *Fredning av kulturmiljø.*, § 22 a. *Fredning av byggverk og anlegg i statens eie* § 22.4. (Regler for saksbehandling).4. *Departementet kan treffe vedtak om midlertidig fredning inntil saken er avgjort.*

saksbehandlingstid, der målet er at fredningsprosessen normalt skal gjennomføres på 18 måneder.

I 2016 har fokus særlig vært på vedtaksmal for fredning etter kml §§ 15 og 19²⁷.

Fredningssaker etter paragraf	Antall saker som ligger hos Riksantikvaren
§20 - kulturmiljø	4
§14 a - fartøy	11
§22a – statlig eiendom	14
§15/19	40

Tabell 22: Fredningssaker etter paragraf

Som oppfølging av Fredningsstrategien arbeides det med to av de ti prioriterte tema for fredning frem mot 2020:

- Grøntanlegg av nasjonal verdi. Det er innhentet informasjon fra regionalforvaltningen og fra fagmiljøene om innspill på grønntanlegg av nasjonal verdi.
- Å bedret representativiteten for nasjonale minoriteters kulturminner på fredningslisten (i 2016 er det arbeidet særskilt med skogfinske og kvenske kulturminner).

I 2016 har vi arbeidet med spørsmål knyttet til sikringssone rundt erklærte stående automatisk fredede byggverk fra perioden 1537. Tidligere har de erklærte bygningene blitt tinglyst med en automatisk 5 meter sikringssone, jf. kulturminneloven § 6 annet ledd. Det foretas nå en konkret vurdering i den enkelte sak om sikringssonen bør innskrenkes eller utvides i forhold til dette²⁸.

Arbeidet med rutiner for jevnlig oppdatering av informasjon i kulturminnedatabasen Askeladden ble videreført i 2016.

²⁷ Arbeid er forsinket i forhold til handlingsplan, men skal ferdigstilles i 2017.

²⁸ En særskilt sikringssone fastsettes ved enkeltvedtak, jf. kulturminneloven § 6 første ledd.

Polarområdene

Nasjonalt mål 6.2: De 100 viktigste kulturminnene og kulturmiljøene på Svalbard skal sikres gjennom forutsigbar og langsiktig forvaltning.

Riksantikvaren skal innenfor sine virkemidler bidra til at de 100 viktigste kulturminnene og kulturmiljøene på Svalbard skal sikres gjennom forutsigbar og langsiktig forvaltning (Resultatkrav 18). Et bidrag til å sikre dette er at dispensasjon er gitt flere større arbeider på Svalbard²⁹.

Sysselemanden på Svalbard (SMS)s rapport etter befarung på Haudegen sommeren 2016 er sendt Riksantikvaren som oppfølging på sikringstiltak i 2015³⁰. Tiltakene har vært vellykket (vernetak og grøfting) Behovet for ytterligere tiltak må fremdeles vurderes.

Et ytterligere bidrag til sikring av kulturminner er dispensasjoner gitt for arkeologiske utgravinger på ytterligere to lokaliteter³¹:

På bakgrunn av raset i Longyearbyen avventer Riksantikvaren vidare arbeid med mulighetsstudium på den gamle Kraftstasjonen i Longyearbyen.

Videre oppfølging av Kulturminneplanen der dispensasjon ikke trengs vil fremgå av SMS' årsrapport.

Vi har ellers bidratt til Svalbardmeldingen og revidert Arealplan for Longyearbyen.

Riksantikvaren har opparbeidet god dialog med Sysselemanden om igangsetting av arbeid med et rapporteringssystem for oppfølging av kulturminneplan for Svalbard 2013-2023 (føring 19). Arbeidet fortsetter i 2017.

Samarbeidet med UD om kulturminnetiltak i Antarktis er igangsatt/pågår og følges opp vidare i 2017 (føring 20).

---

²⁹ London 4 i Ny-Ålesund (KB), Bygning E i Hiorthhamn (privat tiltak med støtte fra Miljøfondet), Camp Zoe, Hyttevika (Sysselemanden på Svalbard (SMS)) og kloakkrensaneanlegget i Ny-Ålesund.

³⁰ *Haudegen, Rijpfjorden -Nordaustlandet, Istandsettingsrapport 2015*

³¹ Likneset (3 graver - SMS) og Advent City (mindre prøvetaking i møddinger – Univ. i Groningen).

Andre områder og særlige satsninger

Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen

Riksantikvaren skal prioritere Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen, herunder digitalisering og utvikling av kulturminneportalen modernisering og effektivisering av kulturminneforvaltningen, satsing på styrket kulturminnekompetanse i kommunene og registrering av automatisk fredete samiske bygninger (Prioritering 1)

Innenfor Kunnskapsløftet har Riksantikvaren i 2016 arbeidet med forbedring av Kulturminneportalen (datanavet) og tilrettelagt informasjonsinfrastrukturen for bruk i Kulturminnesøk. Kulturminnesøk er en tjeneste rettet mot publikum som gjør det mulig å søke i offentlig informasjon i Askeladden og i Fotoarkivet. I tillegg er det lagt til rette for bruk av informasjon gjennom datanavet i kartdemonstrator-tjenester. De interne mulighetene for å søke informasjon er forbedret gjennom Samsøket som benytter kulturminneportalen for å kunne søke på tvers av alle datakildene i Riksantikvaren.

Det er gjennomført foranalyser av bruk av digitale løsninger for å behandle søknader om tilskudd og dispensasjoner. Disse analysene har konkludert med videre arbeid med å tilpasse Miljødirektoratets løsning Elektronisk søknadssenter for bruk på Riksantikvarens ordninger.

Digitalisering av informasjonskilder (Riksantikvarens arkiver)

Digitalisering av informasjonskilder er en ytterligere satsning innenfor Kunnskapsløftet, og er en forutsetning for delegering av myndighet. Satsningen er i rute. 12 fylker var i 2016 ferdig med å digitalisere materialet.

På bakgrunn av ROS-analyser har prosjektet prioritert skanning av foto og sakarkiv. Tegninger er ikke prioritert, bl.a. grunnet tekniske problemer og innkjøring av en ny produksjonslinje. Etterarbeid med filer vil foregå i 2017.

Fra sentralarkivet er alle fylker med sak- arkivalia og foto ferdig. Reklamerte fotoserier er ferdig redigitalisert³². Prosjektet rommer distriktskontorenes arkiver (4 kontorer) som man har kommet godt i gang med, og 8 arkivserier er ferdig digitalisert. Det er i tillegg ordnet materiale som ikke er prioritert for skanning.

Per 31. desember 2016 er det mottatt 341 310 filer³³.

---

³² Andre arkivdeler som Middelalderprosjektet, Diplomoppgaver konservering, emnearkiv og planarkiv er ferdig ordnet og utvalgte deler er digitalisert

³³ Vi har valgt å rapportere på antall filer, framfor antall bilder, da dette er lettere tellbart.

Kulturminner i kommunen - KIK

En sentral del av KL er prosjektet «Kulturminner i kommunen» (KIK). Dette prosjektet har som mål at kommunene på den ene siden skal få økt kunnskap om kulturminner og forvaltning av disse, og på den annen side at kommunene selv skal identifisere og definere verdifulle kulturminner i kommunen og at disse kulturminnene blir sikret i kommunale planer. Prosjektet er også et viktig tiltak for å redusere tap av bevaringsverdige kulturminner. Vi har til nå støttet 250 kommuner i arbeidet med egne kulturminneplaner. Se utdypende rapportering innunder nasjonalt mål 2.1.

Registrering av automatisk fredete samiske bygninger

I 2016 ble prosjektet Registrering av automatisk fredete samiske bygninger videreført og nærmer seg sin avslutning. Se utdypende rapportering innunder nasjonalt mål 2.4.

Internasjonalt samarbeid

Nasjonalt mål 1: Norge skal være en pådriver for at EUs politikk- og regelverksutvikling, internasjonale avtaler og samarbeidsorganer på miljøområdet, under dette FNs miljøprogram UNEP og Unesco, og rammevilkår for handel og investeringer medvirker til sterke miljøkrav og fremmer en bærekraftig utvikling.

EUs politikk- og regelverksutvikling

Erfaringene fra Riksantikvarens europeiske samarbeid om økonomi og statistikk knyttet til kulturarvens bidrag til samfunnsøkonomien har vært verdifulle innspill i det pågående nasjonale arbeidet med kulturarvens samfunnsnytte. Også tilsvarende erfaringer fra de nordiske landene bringes inn i den nasjonale diskusjonen om temaet.

Riksantikvaren følger ellers regelverksutviklingen i EU og informerer den norske forvaltningen om lovforslag som truer norske kulturminner.

Internasjonale avtaler og samarbeidsorganer, inkl. UNESCO

EØS-midlene og kulturarvsprogrammet (PA16)

Riksantikvaren er Donor Program Partner (DPP) i EØS-kulturminneprogrammene i Estland, Latvia, Litauen, Romania og Ungarn. RA har deltatt i fire pre-definerte EØS-prosjekter om hhv. kommunale kulturminneplaner og lokal deltakelse, samfunnsnytte, industriell kulturarv og vedlikehold av historiske bygninger.

Status

I løpet av 2016 er alle prosjekttildelinger under programmene avsluttet, og prosjektene er under implementering eller avsluttet.

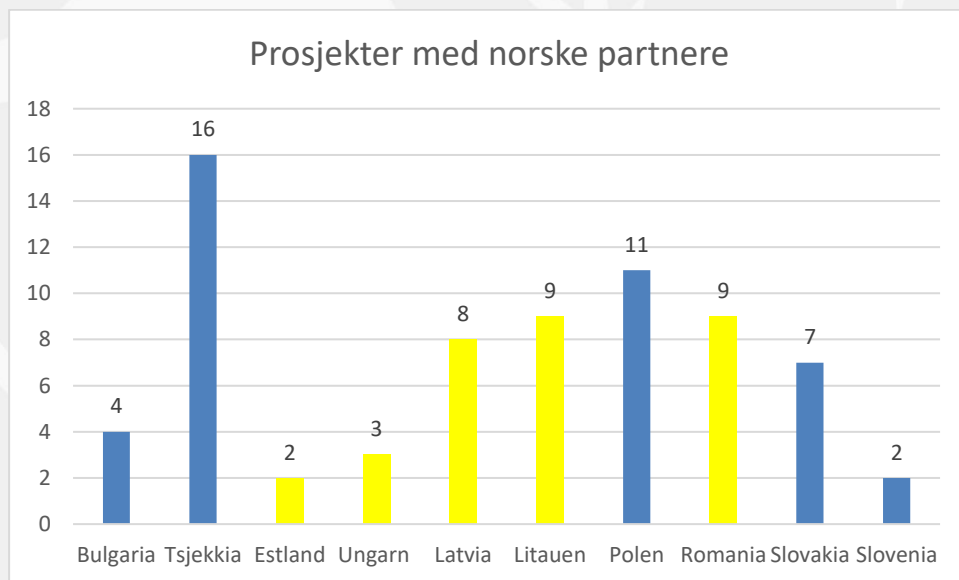
Inneværende periode med EØS-midler avsluttes 30. april 2017 og neste periode med EØS-midler (2014-2021) er under forberedelse. Det er oversendt innspill til departementet på prioriterte land og tematiske områder. Riksantikvaren har deltatt på forberedende møter og bidratt med råd og erfaring. Romania og Slovakia ble ferdigforhandlet i 2016, og Riksantikvaren er DPP i begge land.

Kort om måloppnåelse for Nasjonalt mål 1

Riksantikvaren er svært fornøyd med programresultatene i Baltikum og Romania. Pga. forsinkelser i Ungarn, er det foreløpig få eller ingen resultater å rapportere på. De predefinerte prosjektene har vært relevante og nyttige for det nasjonale arbeidet på tilsvarende områder.

I mottakerlandene bidrar EØS-midlene til økt bevissthet rundt kulturminner, samt større lokal involvering. De fleste prosjektene som mottar støtte ligger ute i regionene og lokal medbestemmelse veies tungt. RA har også bidratt til å sette fokus på opplæring i restaureringsprosjekter og en fornyet status for trearkitektur i enkelte av landene.

Bilateralt samarbeid er et overordnet mål i EØS-midlene Riksantikvarens bidrag til etablering av partnerskap mellom norsk kulturminnesektor og relevante partnere i europeiske land er betydelig. Riksantikvaren har også gitt sektoren muligheter til å delta i et stort antall bilaterale aktiviteter på europeiske arenaer i 2016, som studieturer, arbeidsseminarer, kurs og konferanser.

Tabell 23: Prosjekter under EØS-midlene 2009 – 2014 med norske partnere. Prosjektene avsluttes senest i april 2017. Gule søyler viser land der Riksantikvaren er partner på programnivå.

EØS-midlene er en kilde til kunnskaps- og fagutvikling, noe som både Riksantikvaren og den norske kulturminnesektoren drar nytte av.

17th International Course on Wood Conservation Technology - ICWCT 2016

ICWCT er Norges bidrag til UNESCOs globale kapasitetsbyggingstilbud og en del av ICCROMs³⁴ kursportefølje. Det 17. internasjonale kurset i konservering av tre ble arrangert hos Riksantikvaren i Oslo (19. mai – 29. juni 2016) med positive tilbakemeldinger. 21 deltakere fra 20 land fullførte. I tillegg til norske fageksperter kommer flere av foreleserne fra andre land.

Styreverv i ICCROM

Norge ved Riksantikvaren ble i GA 2015 valgt inn i ICCROMs styre for perioden november 2016 til november 2020. Riksantikvaren er i denne sammenhengen bindeledd mellom de nordiske og baltiske medlemslandene og ICCROM. I 2016 har vi deltatt i en arbeidsgruppe som jobber med planleggingen av GA 2017, der diskusjonstema skal være innvirkningene av gjenoppbygging og rekonstruksjon av kulturminner etter krig og konflikt.

³⁴ ICCROM er et mellomstatlig senter for studier- og videreutvikling og forskning innen konservering og kulturminnevern. I tillegg er ICCROM rådgivende organ for Verdensarvskomiteén.

Haag-konvensjonen

Den 23. mai 2016 ratifiserte Stortinget annen protokoll av Unescos Haag-konvensjon om beskyttelse av kulturverdier i væpnet konflikt, og Norges funksjon som partsland trådte i kraft 5. desember samme år. Riksantikvaren overvar ratifiseringen, informerte om konvensjonen i form av en kronikk i Dagsavisen den 27. mai og gjennom et innlegg under Høstmøtet i november, samt deltok på 11COM i Paris fra 6. – 7. desember.

Den afrikanske verdensarvstiftelsens tiårsjubileum

Norge, som eneste statspart utenfor Afrika, var spesielt invitert til markeringen av tiårsjubileet - konferansen «Celebrating ten years of promoting Africa's heritage» - for African World Heritage Fund i Sør-Afrika 2.-5. mai 2016. Norge og Riksantikvaren har vært viktige støttespillere for stiftelsen helt fra starten av. 70 personer fra om lag 60 land deltok, herunder Riksantikvar Jørn Holme.

Nedenfor omtales det bilaterale samarbeidet med enkeltland:

Georgia

Riksantikvaren opprettholdt dialogen med sin samarbeidspartner *National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia*, spesielt knyttet til prosjektene *Improvement of Management of Small and Medium Sized Historic Towns* og *Development of Georgian Cultural Heritage Database Management System and GIS Portal*. Mot slutten av året, bevilget UD nye midler for videreføring av prosjektene, samt en evaluering av samarbeidet, i 2017.

Russland

I 2016 ble et nytt prosjekt under Det norsk-russiske miljøvernprogrammet igangsatt. Prosjektet omhandler sovjetiske soldaters fangenskap og arbeid med byggingen av jernbanen i Nordland under andre verdenskrig (et samarbeid mellom Likhatsjev-instituttet i Moskva og Riksantikvaren). På norsk side deltar også Nordland fylkeskommune og Narviksenteret i arbeidet, som i første omgang vil vare ut 2018.

Forskning og utvikling (FOU) og kompetanse

Riksantikvaren skal basere sin virksomhet på seneste forskningsresultater innenfor aktuelle fagområder. Vi skal også sørge for at forskningsbasert kunnskap kommer kulturminneforvaltningen som helhet til gode, og at fou-aktivitet slik kan brukes i forvaltningens kompetansearbeid. Der Riksantikvaren ser kunnskapshull på vårt felt, kan direktoratet aktivt arbeide for å fremme forskning og utvikling på gitte områder.

Riksantikvaren arbeid i 2016 for å fremme relevant forskning

Riksantikvaren har organisert to workshops for å få konkretisert forskningsprosjekt som kan svare på spørsmål om kulturminnenes samfunnsnytte. Som oppfølging av disse workshopene har vi støttet to forskningsgruppers arbeid med å utforme søknader og forskningsmidler. Jf. avsnitt om tittel på avsnittet – samfunnsnytte – kunnskap om kulturarvens samfunnsnytte

Riksantikvaren leverte også innspill til melding til Stortinget om humanistisk forskning og utdanning (Humaniorameldingen).

Miljøovervåking

Riksantikvaren har de siste årene re-orientert og spisset aktivitetene på MOV-feltet, blant annet for å knytte det nærmere til etatens arbeid på FoU. Fra 2015 er det inngått to nye kontrakter på hhv. overvåking av «Verneverdige kulturminner i utvalgte kommuner» og for «Status og tilstandsovervåking av automatisk fredete arkeologiske kulturminner i utvalgte kommuner», og det er gjennomført kontrollregistreringer i flere kommuner i 2015 og 2016.

Riksantikvaren har siden 2006 finansiert metodeutvikling knyttet til semi-automatisert gjenkjenning av arkeologiske kulturminner registrert ved bruk av satellitt og lidar-data. Prosjektet ble avsluttet fra Riksantikvarens side i 2016, og rapporter finnes tilgjengelig i Vitenarkivet. Prosjektet, som har vært ledet fra norsk regnesentral, har også publisert en rekke vitenskapelige papers og artikler. Resultatene fra prosjektet vil være særlig relevant når den nye nasjonale høydemodellen lanseres høsten 2016.

I løpet av 2016 har Riksantikvaren arbeidet med å få på plass grunnlaget for nye overvåkingsprogrammer. I samråd med departementet, har det vært gjennomført utredningsarbeid og forarbeid for program for overvåking av tilstand og utvikling for arkeologiske kulturlag i middelalderbyer og program for overvåking av effekter og konsekvenser av klimabelastninger for bygninger. Riksantikvaren tar sikte på oppstart av disse programmene i løpet av 2017.

Samfunnsnytte

Riksantikvaren er opptatt av å synliggjøre og dokumentere kulturarvens samfunnsnytte, både knyttet til konkrete prosjekter og tema, men også å kunne se endringer og trender over tid. Riksantikvaren har derfor tatt initiativ til et forprosjekt for å måle effekter og konsekvenser av ulike former for bruk av kulturminner og kulturmiljøer. Målet med forprosjektet er å utarbeide og foreslå metoder og indikatorer som kan nyttes for å måle

kulturarvens samfunnsnytte og hvordan denne igjen påvirker vilkårene for bevaring av objektene og miljøene. Intensjonen med initiativet er å undersøke muligheten for å etablere et modellapparat som over tid kan bidra til å påvise effekter og evt. endringer av disse.

Kunnskapsutvikling på klimaområdet

Riksantikvaren har i 2016 fortsatt arbeidet med kunnskapsutvikling på klimaområdet; både når det gjelder tilpassing til et endra klima og hvordan bruk av kulturminner kan bidra til å redusere klimaendringene. Vi har fått gjennomført en klimagassutslippsberegning for en 30-talls villa hvor det er gjennomført smarte energieffektiviseringstiltak. Dette for å få fram tall på betydningen av å bruke de ressursene de eksisterende bygningene representerer.

Arbeidet med den europeiske CEN standarden for planlegging av energieffektiviseringstiltak i historiske bygninger er avsluttet og sendt til avstemning (vedtatt februar 2017). Det er jobbet for at resultatene fra *Aurlandsprosjektet*, hvor vi startet utvikling av metoder og prosesser for tilpasning til et endra klima, skal videreføres gjennom søknad om midler til et prosjekt i EU-programmet *Northern Pheriphery and the Arctic*. Søknaden er utarbeidet i samarbeid med Skottland (Led partner), Island og dels Sverige. Riksantikvaren har fulgt prosjektet «*Felles innsats for å møte klimautfordringane*» tett, et prosjekt i regi av Byggnettverket og Handverksnett som har hatt som mål å kartlegge følgene av klimaendringene for bygningsvernet på museene, og hvordan museene møter utfordringene i et mer krevende klima.

Resultatene av arbeidet er formidlet gjennom nettet, artikler, foredrag, deltakelse i referansegrupper og annet samarbeid med relevante aktører.

Samarbeid med NIKU og andre forskningsinstitusjoner/Universiteter/museum for øvrig

Riksantikvaren har samarbeidet tett med NIKU gjennom hele året. Utover faste møtepunkt har det vært dialog om prosjekter og om bruken av de nasjonale midlene. Vi har etablert et formalisert samarbeid med Universitetet i Oslo, Institutt for kulturhistorie og orientalske språk om å ta imot praktikanter fra deres masterstudium. I 2016 har vi også avtalt og levert undervisningsbidrag til Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og Arkitekturhøgskolen i Oslo på masterkurs, befaringer og ekskursjoner om middelalderarkitektur, kunst og restaurering.

Forsknings- og utviklingsmidler

Som for 2015 lyste ikke Riksantikvaren ut forskningsmidler i 2016, siden budsjettet var begrenset (under kr 500 000,-). Det ble fordelt kr 300 000,- til ulike prosjekter som støtter opp under strategiske satsninger hos RA.

Stavkirker

Riksantikvaren arrangerte i juni 2016 en internasjonal konferanse om stavkirker der forskningsfeltet møtte kulturminneforvaltningen. Konferansen ble arrangert og samordnet med arbeidet med å gi en forskningspublikasjon om læringspunktene etter stavkirkeprogrammet, jf. Bakken, Kristin (red.) 2016: *Bevaring av stavkirkene. Håndverk og forskning*. Oslo: Pax.

Horizon 2020

Riksantikvaren er med i tre søknader under EUs forsknings- og innovasjonsprogram Horisont 2020 (SC5-21-2016-2017: *Cultural heritage as a driver for sustainable growth/rural regeneration*, SC5-22-2017: *Innovative financing, business and governance models for adaptive re-use of cultural heritage* og SC6-CULT COOP-9-2017: *SCALE experience*).

Ressursbruk 2016

Nedenfor presenteres informasjon om Riksantikvarens ressursramme og ressursbruk i 2016, herunder kommentarer til nøkkeltallene som ble presentert i del II.

	2014	2015	2016
Antall Årsverk	159	159	159
Samlet tildeling post 01-99	609 446 000	611 431 000	666 920 000
Utnyttelsesgrad post 01-29	98 %	99 %	99 %
Driftsutgifter	231 544 551	212 180 007	201 522 890
Lønnsandel av driftsutgifter	43,8 %	50,0 %	48,9 %
Lønnsutgifter pr årsverk	637 575	666 607	656 660

Tabell 24. Oversikt over nøkkeltall 2014 - 2016.

Nøkkeltallene gir et grunnlag for å sammenligne med 2014 og 2015.

Antall årsverk

Antall årsverk i Riksantikvaren i 2015 var 159, og dermed uendret fra 2014 og 2015.

Nøkkeltall	2014	2015	2016
Antall årsverk	159	159	159

Samlet tildeling

Samlet tildeling gikk opp med 9 prosent fra 2015, og utgjorde kr 666 920 000.

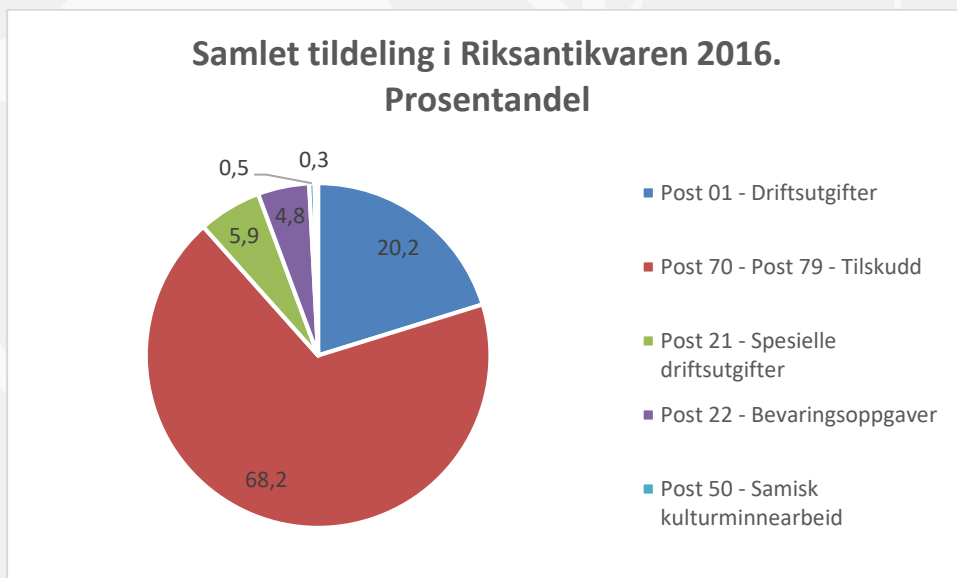
Nøkkeltall	2014	2015	2016
Samlet tildeling post 01-99	609 446 000	611 431 000	666 920 000

Samlet tildeling		
Post 01	Driftsutgifter	135 916 000
Post 21	Spesielle driftsutgifter	39 899 000
Post 22	Bevaringsprogrammer	32 438 000
Post 50	Samisk kulturminnearbeid	3 471 000
Post 60	Kulturminnearbeid i kommunene	2 116 000
Post 70	Automatisk fredete og andre arkeologiske kulturminner	34 317 000
Post 71	Fredete kulturminner i privat eie, kulturmiljø og kulturlandskap	131 141 000
Post 72	Tekniske og industrielle kulturminner	54 308 000
Post 73	Bygninger og anlegg fra middelalder og brannsikring	66 295 000
Post 74	Fartøyvern	103 407 000
Post 75	Fartøyvernssentrene	10 757 000
Post 77	Verdiskapingsarbeid på kulturminneområdet	5 168 000
Post 79	Verdensarven	53 164 000

Tabell 25: Oversikt over samlet tildeling i 2016 per post. Kr.

Riksantikvaren henviser til *Ledelseskommentaren i del VI. Årsregnskapet* for nærmere forklaringer og vurderinger av vesentlige forhold ved Riksantikvarens årsregnskap.

Figur 9 nedenfor viser Riksantikvarens samlede tildeling (post 01 – 99) i 2016 i prosent.

Figur 9. Oversikt over samlet tildeling i 2016. Prosentandel.

Driftsutgifter

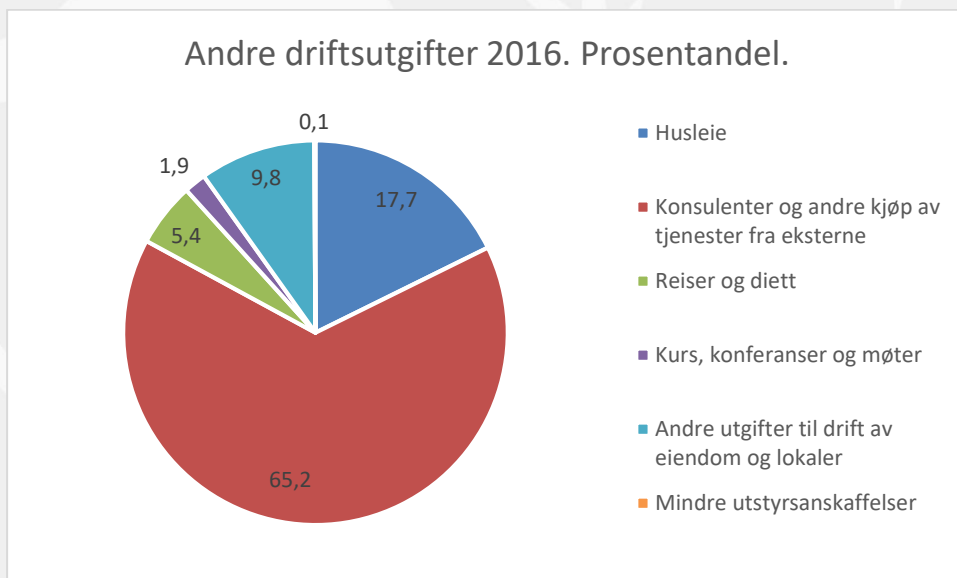
Driftsutgifter var kr 201 522 890,- i 2016, og gikk ned med 5,0 prosent fra 2015. Lønnsandelen utgjorde 48,9 prosent av dette, og gikk opp med 1,1 prosent fra 2015.

Nøkkeltall	2014	2015	2016
Driftsutgifter	231 544 551	212 180 007	201 522 890
Lønnsandel av driftsutgifter	43,8 %	47,8 %	48,9 %

Nedgangen i driftsutgifter fra 2015 (5,0 prosent) har følgende hovedforklaringer:

1. Utbetaling av sykepenger og andre refusjoner økte i 2016, som igjen har sammenheng med rydding i refusjoner før overgang til DFØ.
2. Nedgang i kjøp av konsulent tjenester fra eksterne.
3. Mindre utgifter til leie av maskiner, inventar og forbruksmateriell.

Figur 10 nedenfor viser sammensetningen av driftsutgiftene etter art i 2016. Driftsutgiftene er hentet fra artskonto-opstillingen i kapittel 6 i årsregnskapet.

Figur 10. Oversikt over andre driftsutgifter (Post 01) etter art.

Utover lønn, gikk hoveddelen av andre driftsutgifter til *konsulenter og andre kjøp av tjenester fra eksterne* og *husleie*, henholdsvis 65 og 18 prosent (figur 10).

Utnyttelsesgrad driftspostene

Nøkkeltall	2014	2015	2016
Utnyttelsesgrad post 01-29	98 %	99 %	99 %

Årsrapporten for 2016 viser at Riksantikvaren klarte å holde et høyt aktivitetsnivå i 2016, da Riksantikvarens utnyttelsesgrad drift (post 01 – 29) ble 99 prosent som i 2015.

Lønnsutgifter per årsverk

Lønnsutgifter per årsverk i 2016 var på kr 656 660,-, som var en nedgang på 1,5 prosent fra 2015.

Nøkkeltall	2014	2015	2016
Lønnsutgifter pr årsverk	637 575	666 607	656 660

Postjournal og dokumenthåndtering

Dokumentflyten i Riksantikvaren hadde et omfang på til sammen 23 460 inngående og utgående dokumenter i sak-/arkivsystemet (13 516 brev inn, og 7684 brev ut), opp 27 prosent fra 2015.

Direktoratet mottok det siste året 2 260 innsynsbegjæringer opp 32 prosent fra 2015. Vi er innholdsleverandører til offentlig elektronisk postjournal (OEP), og kravene om innsyn kommer i hovedsak inn via denne kanalen. Det er i hovedsak journalister som ber om innsyn i dokumenter.

	2015	2016
Dokumentflyt	18 537	23 460
Antall innsynsbegjæringer	1714	2260

I 2016 var det totalt 6015 medieoppslag om Riksantikvaren.

	2015	2016
Medieoppslag	6238	6015

FELLESFØRINGER FRA KOMMUNAL- OG MODERNISERINGSDEPARTEMENTET

Riksantikvaren skal

Riksantikvaren skal følge opp regjeringens fellesføring om å kartlegge hvordan brukere opplever virksomheten, se H-14/2015 – Rundskriv – Fellesføring i tildelingsbrevene for 2016 (fellesføring fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet).

Riksantikvaren måles i Ipsos MMIs årlige profilundersøkelse, sammen med en rekke andre offentlige etater og bedrifter. Undersøkelsen måler omdømme og Riksantikvaren kommer godt ut sammenliknet med andre direktorater.

Riksantikvaren gjennomførte høsten 2016 en brukerundersøkelse på nettsiden www.ra.no. Undersøkelser testet brukeropplevelsen av design, struktur, innhold og brukervennlighet.

Ca. 400 respondenter deltok i undersøkelsen. Resultatene gir seksjonen verdifull informasjon i videreutviklingen av direktoratets informasjonsvirksomhet.

Riksantikvaren oppfordres til å ta inn en lærling i løpet av høsten 2016, eventuelt inngå samarbeid om en lærlingplass med andre i forvaltningen (fellesføring fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet).

Riksantikvaren har vedtatt å ta inn en IKT lærling i 2017 og å melde Riksantikvaren som virksomhet inn i Opplæringskontoret for statlige virksomheter i Oslo og Akershus (OK stat).

IV. Styring og kontroll i virksomheten

Nedenfor omtales fire områder som har hatt en betydning for Klima- og miljødepartementets styring og kontroll av Riksantikvaren i 2016.

Gjennomførte risikoanalyser

De ulike avdelingene i Riksantikvaren har gjennomført risikoanalyser. Etter ledermøtebehandling av overordnet risikoanalyse for 2016/2017 (september 2016) er følgende områder vurdert som viktig å iverksette tiltak på :

- Tap av verneverdige kulturminner skal minimeres
- Gjennomføring av fredningsarbeidet
- Informasjonssikkerhet
- Forsterket sikring av utvalgte stavkirker skal forhindre uønskede alvorlige hendelser
- Skade personell på reise
- Redusere risiko for utro tjenere og mislighold

Oppfølging av evalueringer, tilsynsrapporter etc.

Riksantikvaren har kommet godt i gang med å evaluere de tre nasjonale fartøyvernsentrene. Anbefalingen om evalueringen av fartøyvernsentrene ble første gang nevnt i Nasjonal Verneplan for Fartøy (2010-2017). På bakgrunn av dette ble det opprettet en prosjektgruppe. Ferdigstilling av evalueringen ble gitt i *Tildelingsbrev 2017 for Riksantikvaren* med tidsfrist innen utgangen av 2017.

Riksantikvaren har gjennomført tre tilsyn av forvaltningen av tilskudd over post 71 hos fylkeskommunene (Finnmark, Rogaland og Hordaland), samt over post 79 ved Hordaland. Rapporter fra tilsynene er sendt ut og følges opp.

Oppfølging av eventuelle revisjonsmerknader fra Riksrevisjonen

Riksrevisjonen hadde ingen vesentlige merknader for Riksantikvaren i 2015.

Tilskuddsforvaltningen

Se omtale innunder prioriteringer for omtale av Riksantikvarens tilskuddsprosjekt. s. 16 og 17.

Sentrale personalforhold

Stab - årsverk

Antall årsverk er beregnet per 1.3. 2016, på lik linje med tidligere år.

Riksantikvarens tall fra årsrapport for 2015 og 2016 viser per 1. mars en økning på 0,5 årsverk i perioden fra 2015 - 2016 (tabell 26). Kulturminneavdelingen var størst med 49,7 årsverk (tabell 27).

	1.mars 2015	1.mars 2016
Utvikling i antall årsverk	159,3	159,8

Tabell 26: Utvikling i antall årsverk

Avdelin g	Ledelsen + Kommunikasjons -stab	Samfunns -avdeling	Kulturminne -avdeling	Avdeling for kunnskaps -utvikling	Organisasjons -avdeling
Årsverk	5	28,6	49,7	46,5	30,0

Tabell 27: Utvikling i antall årsverk fordelt på avdeling

Lederstillinger

Riksantikvaren hadde i 2016 en mannlig toppleder. Antall mellomledere (avdelingsdirektører og seksjonssjefer) var 20, hvorav 65 prosent var kvinner (13) og 35 prosent menn (7). Sammenlignet med 2015 er det redusert med en lederstilling. Det er også endring i fordeling på kjønn, med reduksjon på 6 prosentpoeng på kvinner og en økning på 6 prosentpoeng på menn.

Lederstillinger				
Per 1.3.2016	Kvinner		Menn	
	Antall	%	Antall	%
Toppledere	0		1	100
Mellomledere	13	65,0	7	35,0

Tabell 28: Kjønnfordeling av lederstillinger

Turnover, rekruttering og deltid

4 fast ansatte sluttet hos Riksantikvaren i 2016 (tabell 29). I tillegg gikk 6 ansatte ut i pensjon.

Turnover									
	Turnover %	Antall fast ansatte sluttet	Antall kvinner	Antall menn	Antall 20-29 år	Antall 30-39 år	Antall 40-49 år	Antall 50-59 år	Antall 60-69 år
2016	3	4	2	2	0	1	2	1	

Tabell 29: Turnover i 2016

Kjønnsfordelingen viser en overvekt av kvinner i Riksantikvaren, men tall for nyrekrutteringen i 2016 viser en balansert rekruttering fra begge kjønn (tabell 32).

	Menn	Kvinner
2016		
Antall ansatte pr 1.3.16	66	98
Antall deltidsansatte pr 1.3.16	1	1
Antall ansatte med midlertidig reduserte stillinger	2	12
Nyrekrutterte i 2016 (inkl. midlertidige stillinger)	5	5
Nyrekrutterte fast ansatte ledere i 2016	1	1

Tabell 30: Oversikt over rekruttering og deltid i 2016

Sykefravær og medarbeidermålinger

Sykefravær og arbeidsmiljø

Direktoratet har et gjennomgående lavt sykefravær gjennom flere år. Arbeidsmiljøutvalget vedtok i HMS/IA plan for 2016 å videreføre mål fra 2015, på at sykefraværet skal ligge under 5,5 prosent. Sykefraværet for Riksantikvaren for 2015 ligger på 4,3 prosent (tabell 33).

Sykefravær					
2016	1. kvartal	2. kvartal	3. kvartal	4. kvartal	2016 samlet
Sykefravær %	4,5	4,0	3,1	5,6	4,3

Tabell 33: Oversikt over sykefravær i 2016

Riksantikvaren arrangerer en årlig HMS-dag for alle ansatte og tema i 2016 var *Åpenhetskultur i en krevende tid*. Tilbakemeldinger var positive, og mange deltok.

Medarbeidermåling

Riksantikvaren gjennomfører medarbeidermålinger årlig og svarandel på HKI for 2016 var på 96 prosent i 2016. Dette er en økning på 0,3 prosentpoeng sammenlignet med 2015. Gjennomsnittsscore for 2016 var 22,1 (av 24 mulige).

Ledelse

Det er gjennomført et spesifikt lederutviklingsprogram for alle seksjonssjefer og avdelingsdirektører hos Riksantikvaren i 2016. I tillegg er det gjennomført månedlige lederforumsamlinger for hele ledergruppen og egne ledersamlinger for toppledergruppen. Hele ledergruppen samles til årlig døgn-samling eksternt. Målsettingen er blant annet å gi lederne økt evne til å gjennomføre endringsprosessene vi står ovenfor i tillegg til at effektiv ledelse i omstilling er en kritisk suksessfaktor.

Beredskaps- og sikkerhetsområdet

Det er gjennomført en intern beredskapsøvelse i 2016. Øvelsen innledes med repetisjon av gjeldende krise/beredskapsplan og gjennomgang av rolleforståelse i kriseledelsen. Øvelsen ledes av vår eksterne samarbeidspartner – Sikkerhetsledelse og evalueres i etterkant. Evalueringen viser at øvelsen er gjennomført tilfredsstillende for Riksantikvaren.

Vi har også deltatt i en nasjonal beredskapsøvelse for IKT november 2016. Samlet har vi deltatt på og arrangert totalt 2 beredskapsøvelser som er i henhold til tildelingsbrevets krav på området.

V. Vurdering av framtidutsikter

Endrede rammevilkår og regionmeldingen setter mange av premissene for den omstillingen Riksantikvaren er i nå. Direktoratet har tatt grep som gjør at vi bidrar til å definere hvordan vårt direktorat best kan møte morgendagen.

Regionmeldingen tilsier at fra og med 2020 vil flere førstelinjeoppgaver overføres fra Riksantikvaren til regionene. Både Riksantikvaren og regionene må ha riktig system- og fagkompetanse på plass for å håndtere dette godt. Riksantikvaren må også bistå regionene slik at de kan få kompetanse som gjør dem i stand til å løse disse oppgavene. Regionene må stå rustet til å utføre god kulturminneforvaltning, noe som også innebærer at eiere av kulturminner får lik behandling uansett hvor i landet de befinner seg. Det er særlig viktig at vi har en tilskuddshåndtering som gir oss en kostnadseffektiv og oversiktlig forvaltning.

Det er behov for klarere og tydeligere nasjonale mål innenfor området *Kulturminner og kulturmiljø*. I 2016 ga vi innspill til KLD for nye nasjonale mål, hvor hensikten var å utarbeide mål som i større grad reflekterer Riksantikvarens ansvar og oppgaver. Riksantikvaren ser frem til konstruktive diskusjoner med KLD om nye nasjonale mål, som gjør at vi også i større grad blir i stand til å måle effekten av ulike tiltak på kulturminnefeltet.

I 2016 utarbeidet direktoratet en strategi for årene 2017 til 2021, som skal bidra til å gi rett fart og retning på arbeidet til Riksantikvaren. Strategien sier også noe om den rollen direktoratet skal ha etter at regionreformen er gjennomført, det være seg fagpolitisk rolle, rollen som myndighetsutøver, rollen som samfunnsaktør og rollen som rådgiver for hele kulturminneforvaltningen.

Som samfunnsaktør har Riksantikvaren en viktig rolle når kulturminner og kulturmiljøers verdi og potensial skal synliggjøres. Her vil det være viktig å dokumentere kulturarvens samfunnsnytte og hvilke ressurser kulturminnene kan utgjøre, enten man bor i og ved kulturminner eller bruker dem som utgangspunkt for næringsvirksomhet, turisme eller undervisning. Riksantikvaren vil i kommende år arbeide for å få fram mer kunnskap på dette området. I Danmark og Sverige har man allerede gjennomført undersøkelser av den økonomiske verdien til kulturminner. Undersøkelsene viser at boliger med langsiktig vern, stiger mer i verdi enn gjennomsnittet, og at kulturminner skaper økt turisme og arbeidsplasser. Riksantikvaren har nå tatt initiativ til tilsvarende undersøkelser for norske forhold. Vi er sikre på at resultatene vil være nyttig lesning for både byutviklere og politikere.

Regjeringen har høye ambisjoner for forvaltning av verdensarvområdene, og har som mål at områdene skal utvikles til fyrtårn for god kulturminneforvaltning. Riksantikvaren arbeider for bedret forvaltning av verdensarvområdene, blant annet gjennom forvaltningsplaner, bedre lokal organisering og programsamarbeid om kompetanseutvikling mellom KLD, ICCROM og IUCN. God forvaltning av verdensarvområdene avhenger også av bedre samordning mellom de sektorene som påvirker utviklingen i områdene. Samordningen mellom berørte departementer som er nedfelt i verdensarvpolitikken, bør nå iverksettes.

Gjennom prosjektet Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen digitaliserer vi våre arkiver og sørger for god tilgang på informasjon for fylkeskommuner og kommuner. Dette er viktig for å effektivisere forvaltningen, og sørge for at vi også står godt rustet til å ta gode avgjørelser om kulturminner og kulturmiljøer på lokal og regionalt plan. Gjennom prosjektet Kulturminner i kommunene får stadig flere kommuner støtte til arbeidet med egne kulturminneplaner. Vi har som mål at 90 prosent av landets kommuner skal ha egne kulturminneplaner i løpet av 2020 og er på god vei mot å nå målet. For å sikre oppfølging og videreutvikling av kommunenes arbeid med kulturminner, skal Riksantikvaren i løpet av 2017 utarbeide en strategi for å styrke kommunens arbeid på kulturminnefeltet fram mot 2020.

Riksantikvaren har ti bevaringsprogrammer, som inkluderer alt fra fredete hus i privat eie til ruiner og bergkunst. Alle programmene har de senere årene levert gode resultater. Samtidig ser vi, med unntak av stavkirkeprogrammet, at vi på landsbasis ikke når 2020-målene om ordinært vedlikeholds nivå av kulturminnene. På bestilling fra KLD arbeides det med en realitetsorientering av bevaringsprogrammene, som tar utgangspunkt i dagens ressurs situasjon. Denne realitetsorienteringen vil også medføre en justering av programmenes mål.

I bevaringsprogrammet for samiske bygninger har Sametinget gjennomført et viktig arbeid med å registrere og tilstandsvurdere fredete samiske bygninger. Arbeidet avsluttes i 2017, samme år som vi feirer *Tråante* og 100-årsmarkeringen for det første samiske landsmøtet. Siden 2012 har 2 millioner kroner årlig vært øremerket sikring og istandsetting av de fredete samiske bygningene. Tatt i betraktning at denne bygningsmassen først er ferdig registrert i 2017, og de relativt lave årlige tilskuddene, er det lang vei å gå før de fredete samiske bygningene får et tilstandsnivå som er tilstrekkelig.

Riksantikvaren lanserte i 2015 Fredningsstrategien mot 2020. Nye fredningssaker skal være innenfor de prioriterte temaene listet opp i fredningsstrategien, og startes opp i et begrenset antall. Fredningsstrategien angir også hvordan kulturminneforvaltningen skal arbeide

effektivt og på lag med eier i nye fredningssaker. Effekten av å arbeide etter fredningsstrategien er allerede synlig. Stadig flere eldre fredningssaker blir slutført, og nye fredningssaker startes opp i henhold til strategien. Vi er på god vei mot at antallet pågående fredningssaker kommer ned på et mer håndterbart nivå for både fylkeskommunene og Riksantikvaren. Noe som gjør at nye fredningssaker vil behandles raskere og bedre, til fordel også for eierne.

De mange eierne av fredete bygg gjør en formidabel innsats for å ta vare på viktig kulturarv. Hos Riksantikvaren vil vi fortsette å kjempe for bedre vilkår for de private eierne, blant annet langt større tilskudd til istandsetting, støtte til vedlikehold og fritak fra eiendomsskatt.

I Norge står kirkene i en særstilling som kulturminner. De forteller om 1000 års arkitektur, kunsthistorie, håndverk, sosialhistorie og kirkehistorie. I 2017 er det slutt på dagens statskirkeordning, og Den norske kirke må etablere en ny selvstendighet. Selv om store endringer er nært forestående, er konsekvensene ikke kartlagt. Det er kommunene som er ansvarlig for å bevilge midler til vedlikehold av kirkene. Mange kommuner med flere gamle kirkebygg makter ikke oppgaven. Hos Riksantikvaren samarbeider vi med Den norske kirke om nye forvaltningsløsninger for kirken. I tillegg etterlyser vi en diskusjon om hvordan staten skal bidra til å ivareta kirkebygg med store kulturminneverdier. Riksantikvaren bidrar gjerne til å finne gode og langsiktige løsninger for bevaring og finansiering av disse.

I Meld. St. 18 (2016-2017) Bærekraftige byer og sterke distrikt, er det vektlagt at kulturminner og kulturmiljøer skal være en viktig ressurs i byutviklingen. Fortettingen i enkelte byer og pressområder er massiv, og mange områder vil på få år endres radikalt. Andre byer og bymiljøer preges av handelslekkasje og tomme forretninger. Riksantikvarens bystrategi 2017-2020 lanseres i mars 2017, og vi håper denne kan bidra til kvalitet i byutviklingen, bevaring og videreutvikling av historiske bymiljøer til beste for innbyggerne, næringsliv og tilreisende. Riksantikvaren ønsker en byutvikling som i større grad viderefører stedegen og lokal byggeskikk, og i mindre grad tillater kontrasterende bygg som svekker opplevelsen av viktige historiske bymiljøer. Samtidig signaliserer strategien at en løsningsorientert forvaltning må kunne diskutere et bredt spekter av virkemidler, alt etter formålet med vern.

Gjennom arbeidet med NB!-områdene i byene og KULA-registeret som omfatter kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse, vil Riksantikvaren signalisere hvilke områder og kulturmiljøer som det er knyttet vesentlig nasjonal interesse til. Vi vil med dette bidra til tidlig avklaring av kulturminneinteressene og forutsigbarhet i arealforvaltningen. Hos Riksantikvaren vil vi også fortsette å ha tett og god dialog med kommuner,

fylkeskommuner og utbyggere. Dette gjør at vi finner gode løsninger i fellesskap og går til innsigelse i stadig færre saker.

Riksantikvaren samarbeider også om kulturminner i internasjonal sammenheng. Direktoratet har nettopp skrevet under på avtale som regulerer neste samarbeidsavtale om EØS-midlene, dvs. perioden fram til 2021. Både dette samarbeidet og samarbeidet med Russland under Den norsk-russiske miljøavtalen, er implementering av norsk utenrikspolitikk på kulturarvfeltet, og gir Riksantikvarens anledning til å inngå i lærerike og gjensidig fruktbare samarbeidsprosjekter med mange ulike land i Europa. Internasjonalt forskningssamarbeid, EUs Horizon 2020-program, kan også gi mye ny og nyttig kunnskap for kulturminneforvaltningen. Gjennom et annet forskningsprosjekt finansiert av EU-midler, et såkalt Interreg-prosjekt, har Riksantikvaren allerede sikret seg midler til å delta i et internasjonalt forskningssamarbeid om hvordan vi skal forvalte kulturminner i møte med klimaendringene.

Klimaendringene skjer i et stadig raskere tempo. Det blir varmere og våtere. Det som tidligere var kaldt og tørt innlandsklima, likner nå mer på det vi forbinder med kystklima. I Arktis skjer oppvarmingen i rekordtempo. Det er særlig alvorlig for polare kulturminner, eksempelvis på Svalbard. God forvaltning på Svalbard avhenger av oppdatert kunnskap om sammenhengen mellom klimaendringene og vilkårene for forvaltning av kulturminner. Dette er bare ett eksempel på hvordan god og framtidsrettet forvaltning avhenger av ny kunnskap. Det er derfor generelt viktig at kontakten mellom forskningsleverandørene og kulturminneforvaltningen er god, og Riksantikvaren ønsker å bidra til at denne kontakten blir tett og konstruktiv i framtida.

Forklaringer på kulturminnelovparagrafer

§ 8.1-saker

enhver som ønsker å gjennomføre et tiltak som kan være i konflikt med et automatisk fredet kulturminne, må søke om Riksantikvarens tillatelse. Dersom Riksantikvaren gir tillatelse kan det stilles vilkår om arkeologiske undersøkelser før tiltak kan gjennomføres.

§ 8.2-saker

dersom det dukker opp et automatisk fredet kulturminne underveis i et byggeprosjekt, må man stanse arbeidet og melde i fra til kulturminneforvaltningen. Deretter avgjør Riksantikvaren om arbeidet kan fortsette, og på hvilke vilkår.

§ 8.3-saker

ulovlig igangsatte tiltak som skader automatisk fredete kulturminner, kan kreves fjernet, eller at skaden rettes opp.

§ 8.4.-saker

et reguleringsplanvedtak, hvor kulturminneforvaltningen har blitt hørt på riktig måte, fungerer som et dispensasjonsvedtak fra kulturminneloven. Dette innebærer at Riksantikvaren må uttale seg til alle plansaker etter plan- og bygningsloven hvor det er konflikt mellom arealformål i planen og automatisk fredete kulturminner. Riksantikvarens uttalelse til slike plansaker regnes som dispensasjonssaker fra kulturminneloven, selv om det er det endelige planvedtaket etter plan- og bygningsloven som hjemler selve tillatelsen til inngrep i automatisk fredete kulturminner. Dersom Riksantikvaren sier seg enig i arealbruken i planen, og dette medfører at automatisk fredete kulturminner må gå tapt, kan det stilles vilkår om arkeologiske undersøkelser før tiltak i tråd med planen kan realiseres. Slike vilkår skal skrives inn i planens bestemmelser.

§ 10-saker

Riksantikvaren kan pålegge offentlige og større, private tiltakshavere å betale for arkeologiske undersøkelser dersom de får tillatelse til å fjerne eller skade automatisk fredete kulturminner. I § 8.1-saker legges denne betalingsplikten direkte inn i dispensasjonsvedtak der det stilles krav til arkeologiske undersøkelser før tiltak kan

gjennomføres. I § 8.4.-saker derimot, kan ikke dette gjøres siden det formelle

dispensasjonsvedtaket gjøres gjennom planvedtak etter plan- og bygningsloven. I slike saker

må tiltakshaver derfor melde i fra til kulturminnemyndighetene før man ønsker å få gjennomført tiltak i tråd med planen, og så fastsetter Riksantikvaren endelig omfang og kostnader for undersøkelsen.

§ 14-saker

enhver som ønsker å gjennomføre et tiltak som kan være i konflikt med et skipsfunn, må søke om Riksantikvarens tillatelse. Dersom Riksantikvaren gir tillatelse kan det stilles vilkår om arkeologiske undersøkelser før tiltak kan gjennomføres.

Forklaringer på kulturminnelovparagrafer. Kilde: Årsrapport dispensasjonsbehandling 2015

Ledelseskommentarer årsregnskap 2016

Formål

Som direktorat for kulturminneforvaltningen er Riksantikvaren (RA) Klima- og miljødepartementets (KLD) sentrale rådgivende og utøvende faginstans for forvaltning av kulturminner. Som direktorat skal RA bidra til å realisere regjeringens nasjonale mål som gjenspeiler hva Norge vil oppnå på viktige miljøområder. Direktoratet skal også bidra til å videreutvikle politikken gjennom kunnskapsbaserte beskrivelser og analyser av tilstanden i sektoren. Vår statlige kulturminneforvaltning skal utøves i dialog med lokale og regionale myndigheter. RA skal bidra til implementering av gjeldende statlig kulturminnepolitikk og har overordnet faglig ansvar for fylkeskommunenes og Sametingets arbeid med kulturminner, kulturmiljøer og landskap.

Bekreftelse

Årsregnskapet er avlagt iht. bestemmelsene om økonomistyring i staten, rundskriv R-115 fra Finansdepartementet og krav fra KLD i instruks om økonomistyring. Vi mener regnskapet gir et dekkende bilde av RAs disponible bevilgninger, regnskapsførte utgifter, inntekter og tilskudd.

Vurderinger av vesentlige forhold

I 2016 har RA samlet disponert kr 135 916 000 i driftsmidler over post 01 *Driftsutgifter*. Kr 2 836 000 er overført fra 2015, kr 1 930 000 er kompensasjon for lønnsregulering i 2016 og kr 1 700 000 økning i RNB 2016, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. Mindreutgifter for post 01 driftsutgifter ble kr 7 652 066. Etter justering for en avgitt belastningsfullmakt har RA en mindreutgift på kr. 5 023 059 som søkes overført til neste år på post 01 iht. beregninger i note B. Inntekter knyttet til posten er ført under kap. 4429 post 02 og 09.

Mindreutgift for post 01 Driftsutgifter i 2016 skyldes i stor grad økning i refusjoner, herunder økning i foreldrepermisjoner og økning i sykepengene.

Post 22 Bevaringsoppgaver

RA har i 2016 utbetalt kr 23 248 897 av samlet disponerte midler kr 32 467 000. Kr 7 938 000 er overført fra 2015, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. RA søker om å overføre mindreutgifter på kr 9 189 103 til neste år på post 22. Mindreutgiften skyldes blant annet at avtale om istandsetting av Hallengården ikke var signert av eier og at arbeidene derfor ble stoppet. Forvaltningsplaner for KLDs eiendommer ble flyttet til 2017. Noen tjenestekjøp er utsatt til 2017 pga. manglende kapasitet til gjennomføring og oppfølging hos de aktuelle leverandører av varer og tjenester til noen av de største prosjektene.

Post 70 Automatisk fredete og andre arkeologiske kulturminner

RA har utbetalt kr 32 156 024 av samlet disponerte midler på kr 34 317 000. Kr 4 153 000 er overført fra 2015, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. RA søker om å overføre mindretgift på kr 2 160 975 til neste år på post 70. Mindretgift har i hovedsak sammenheng med at igangsatte prosjekter, bl.a arkeologiske undersøkelser i mindre, private tiltak eller ved særlige grunner, ikke er ferdigstilte og at siste del av tilskuddet ikke utbetales før sluttrapport foreligger. Årsaker til at undersøkelser ikke kan ferdigstilles i løpet av et år er bl.a. avhengig av når på året undersøkelsen igangsettes, utgravningenes omfang, behov for tidkrevende analyser, uforutsette forhold (som værforhold og sykdom).

Post 71 Fredete kulturminner i private eie, kulturmiljø og kulturlandskap

RA har utbetalt kr 115 025 185 av samlet disponerte midler på kr 131 141 000. Kr 10 126 000 er overført fra 2015, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. RA søker om å overføre mindretgift på kr 16 115 814 til neste år på posten. Mindretgiften skyldes at flere fylker ikke ønsket overføring fra restmidlene fra 2015.

Opprydding i gamle tilskudd bidro til at ubenyttede midler ble frigjort. Når det gjelder Riksantikvarens egne tilskudd ble det forsinkelser på grunn av underkapasitet hos noen leverandører og manglende innrapportering på gitte tilskudd. Utbetaling har dermed ikke latt seg gjennomføre i løpet av inneværende år.

Post 72 Teknisk og industrielle kulturminner

RA har utbetalt kr 50 236 559 av samlet disponerte midler på kr 54 308 000. Kr 663 000 ble overført fra 2015 og kr - 400 000 er en reduksjon i RNB 2016, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. RA søker om å overføre mindretgiften på kr 4 071 441 til neste år på posten. Mindretgiften skyldes i hovedsak manglende fremdrift i prosjektene. Dette er et resultat av klimatiske utfordringer som ikke har gjort det mulig å igangsette prosjekter, og tekniske utfordringer rundt den antikvariske utførelsen av restaureringsarbeidet. Omprioriteringer som gjør at enkelte prosjekter blir skjøvet på i tid

Post 73 Bygninger og anlegg fra middelalder og brannsikring

RA har utbetalt kr 52 028 293 av samlet disponerte midler på kr 66 295 000. Kr 15 343 000 overført fra 2015 og kr 5 000 000 er økning i RNB 2016, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. RA søker om å overføre mindretgiften på kr 14 266 706 til neste år på posten. Mindretgiften skyldes i hovedsak at det for 2016 ble gitt tilsagn om brannsikringstilskudd til tette trehusmiljøer for 5 millioner kroner, som ikke ble utbetalt da tiltakene først blir ferdigstilt i 2017. Riksantikvaren mottok også ekstra midler i RNB. Begrenset tilgang til kvalifiserte prosjekterende/utførende innen brannsikring av stavkirker, og forsinkelse hos mottakere av tilskudd til profane middelalderbygninger i privat eie, har gjort at tiltakene ikke har hatt den forventede framdriften.

Post 74 Fartøyvern

RA har utbetalt kr 98 258 099 av samlet disponerte midler på kr 103 307 000. Kr 1 824 000 er overført fra 2015 og kr -300 000 er en reduksjon i RNB 2016, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. RA søker om å overføre mindreutgiften på kr 5 148 900 til neste år på posten. Mindreutgiften har sammenheng med ikke utbetalte tilskudd grunnet manglende fremdrift i prosjektene. Dette skyldes blant annet tekniske utfordringer rundt den antikvariske utførelsen av restaureringsarbeidet. Utførende verft må omprioritere på prosjektene av driftshensyn, og den prosentvis store økningen fra 2015 til 2016 førte til en overvurdering av utføringsevne hos noen av fartøyorganisasjonene og kapasitetsmessig hos de utførende håndverkerne. Sesong for gjennomføring av tiltak i fartøyvernet er også forskjøvet i forhold til det økonomiske og budsjettvise årshjulet Riksantikvaren er bundet av.

Post 75 Fartøyvernssenterene

RA har utbetalt kr 10 049 989 av samlet disponerte midler på kr 10 757 000. RA søker om å overføre en mindreutgift på kr 707 010 til neste år på posten. Mindreutgift skyldes at tilskudd ikke er utbetalt, på grunn av dårligere kapasitet til å utføre og følge opp investeringer ved sentrene, samt omprioriteringer av driftsmessige hensyn. I samarbeid med fartøyvernssentrene fokuserer Riksantikvaren på spissing av nytteverdien av tilskuddet for fartøyvernet.

Post 77 Verdiskapingsarbeid på kulturminneområdet

I 2016 har RA samlet disponert kr 5 168 000. Kr 168 000 er overført fra 2015, jf. bevilgningsrapporteringen og note A. Mindreutgifter for post 77 ble kr 1 513 334, men etter justering for en avgitt belastningsfullmakt har RA en mindreutgift på kr. 360 000, som vi søker overført til neste år iht. beregninger i note B. Mindreutgiften skyldes at tre verdiskapingsprosjekter knyttet til krigsminner ikke har blitt gjennomført som planlagt.

Post 79 Verdensarven

RA har utbetalt kr 44 323 880 av samlet disponerte midler kr 53 164 000. Kr 1 128 000 ble overført fra 2015. RA søker om å overføre mindreutgiften på kr 8 840 119 til neste år på posten. Mindreutgiften har sammenheng med at enkelte tiltak/prosjekter har blitt forsinket. Ca. 5 mill. kr av mindreforbruket gjelder istandsettingen av Mannheimen på Rjukan der arbeidene måtte planlegges nøyer og fullfinansiering sikres før arbeidet kunne starte. Mannheimen ble skadet i brann 31.12.16. Gjennomføringen av noen tiltak på Bryggen i Bergen er også forsinket. Det ble holdt tilbake 1 mill. til Hordaland fylkeskommune, og dette skulle gått til administrasjon for prosjekt istandsettingen av Bryggen.

Post 02 og 09 Inntekter RA har merinntekter på kr. 1 151 788, som RA søker om å overføre til neste år. Merinntekt skyldes at noen kundefordringer fra 2015 ble betalt inn i 2016, og at avtaler om oppdrag fra UD inngås sent på året (internasjonale prosjekter har et annet årshjul).

Kommentarer til artskontorrapporteringen

Artskontorrapporteringen viser at rapporterte utgifter til drift og investeringer utgjorde kr 194 894 102, hvorav de største utbetalingene gjelder *lønnskostnader* (kr 104 540 292) jf. Oppstilling av artskontorrapportering Note 2 og *andre utbetalinger til drift* (kr 96 982 598) (jf. Note 3).

Innenfor *Lønnskostnader*, utgjorde lønn og utgifter til arbeidsgiveravgift, henholdsvis 88,2 og 12,5 prosent. Antall årsverk var gjennomsnittlig 159,2 i 2016.

Innenfor *andre utbetalinger til drift* (jf. Note 3), på kr 96 982 598, gikk 65,2 prosent (kr 3 239 131) til konsulenter og kjøp av andre tjenester fra eksterne. Kunnskapsløftet er ett av RAs største satsningsområder, og forklarer den store andelen.

Artskontorrapporteringen viser at rapporterte inntekter til drift var på kr 6 628 788 (jf. Note 1), hvorav 90,9 prosent (kr 6 028 788) var salgs- og leieinntekter.

Bekreftet mellomværende med statskassen utgjorde per 31.12.2016 kr -4 120 458,64

Tilleggsopplysninger

Riksrevisjonen er ekstern revisor og bekrefter årsregnskapet for RA. Årsregnskapet er ikke ferdig revidert per d.d. men revisjonsberetningen antas å foreligge i løpet av 2. kvartal 2017.

Beretningen er unntatt offentlighet fram til Stortinget har mottatt Dokument 1 fra Riksrevisjonen.

Oslo, 8. februar 2017

Jørn Holme
Riksantikvar

Astrid Auran Nesbø
Avdelingsdirektør

Prinsippnote årsregnskapet

Årsregnskap for statlige virksomheter er utarbeidet og avlagt etter nærmere retningslinjer fastsatt i bestemmelser om økonomistyring i staten ("bestemmelsene"). Årsregnskapet er i henhold til krav i bestemmelsene punkt 3.4.1, nærmere bestemmelser i Finansdepartementets rundskriv R-115 av november 2016 og eventuelle tilleggskrav fastsatt av overordnet departement.

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen og artskontorrapporteringen er utarbeidet med utgangspunkt i bestemmelsene punkt 3.4.2 – de grunnleggende prinsippene for årsregnskapet:

- a) Regnskapet følger kalenderåret
- b) Regnskapet inneholder alle rapporterte utgifter og inntekter for regnskapsåret
- c) Utgifter og inntekter er ført i regnskapet med brutto beløp
- d) Regnskapet er utarbeidet i tråd med kontantprinsippet

Oppstillingene av bevilgnings- og artskontorrapportering er utarbeidet etter de samme prinsippene, men gruppert etter ulike kontoplaner. Prinsippene samsvarer med krav i bestemmelsene punkt 3.5 til hvordan virksomhetene skal rapportere til statsregnskapet. Sumlinjen "Netto rapportert til bevilgningsregnskapet" er lik i begge oppstillingene.

Virksomheten er tilknyttet statens konsernkontoordning i Norges Bank i henhold til krav i bestemmelsene pkt. 3.7.1. Bruttobudsjetterte virksomheter tilføres ikke likviditet gjennom året men har en trekkrettighet på sin konsernkonto. Ved årets slutt nullstilles saldoen på den enkelte oppgjørskonto ved overgang til nytt år.

Bevilgningsrapporteringen

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen omfatter en øvre del med bevilgningsrapporteringen og en nedre del som viser beholdninger virksomheten står oppført med i kapitalregnskapet. Bevilgningsrapporteringen viser regnskapstall som virksomheten har rapportert til statsregnskapet. Det stilles opp etter de kapitler og poster i bevilgningsregnskapet virksomheten har fullmakt til å disponere. Kolonnen samlet tildeling viser hva virksomheten har fått stilt til disposisjon i tildelingsbrev for hver statskonto (kapittel/post). Oppstillingen viser i tillegg alle finansielle eiendeler og forpliktelser virksomheten står oppført med i statens kapitalregnskap.

Mottatte fullmakter til å belaste en annen virksomhets kapittel/post (belastningsfullmakter) vises ikke i kolonnen for samlet tildeling, men er omtalt i note B til bevilgningsoppstillingen. Utgiftene knyttet til mottatte belastningsfullmakter er bokført og rapportert til statsregnskapet, og vises i kolonnen for regnskap.

Avgitte belastningsfullmakter er inkludert i kolonnen for samlet tildeling, men bokføres og rapporteres ikke til statsregnskapet fra virksomheten selv. Avgitte belastningsfullmakter bokføres og rapporteres av virksomheten som har mottatt belastningsfullmakten og vises derfor ikke i kolonnen for regnskap. De avgitte fullmaktene framkommer i note B til bevilgningsoppstillingen.

Artskontorrapporteringen

Oppstillingen av artskontorrapporteringen har en øvre del som viser hva som er rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter og en nedre del som viser eiendeler og gjeld som inngår i mellomværende med statskassen. Artskontorrapporteringen viser regnskapstall virksomheten har rapportert til statsregnskapet etter standard kontoplan for statlige virksomheter. Virksomheten har en trekkrettighet på konsernkonto i Norges Bank. Tildelingene er ikke inntektsført og derfor ikke vist som inntekt i oppstillingen.

Oppstilling av bevilgningsrapportering 31.12.2016

Utgiftskapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling	Regnskap 2016	Merutgift (-) og mindreutgift
1429	Riksantikvaren	01	Driftsutgifter	A, B	135 916 000	128 263 934	7 652 066
1429	Riksantikvaren	21	Spesielle driftsutgifter	A	39 899 000	39 878 282	20 718
1429	Riksantikvaren	22	Bevaringsoppgaver	A, B	32 438 000	23 248 897	9 189 103
1429	Riksantikvaren	50	Tilskudd til samisk kulturminnearbeid	A	3 471 000	3 471 000	0
1429	Riksantikvaren	60	Kulturminnearbeid i kommunene	A	2 116 000	2 116 000	0
1429	Riksantikvaren	70	Tilskudd til automatisk fredete og andre arkeologiske kulturminner	A, B	34 317 000	32 156 024	2 160 976
1429	Riksantikvaren	71	Tilskudd til fredete kulturminner i private eie, kulturmiljø og kulturlandskap	A, B	131 141 000	115 025 185	16 115 815
1429	Riksantikvaren	72	Tilskudd til teknisk og industrielle kulturminner	A, B	54 308 000	50 236 559	4 071 441
1429	Riksantikvaren	73	Tilskudd til bygninger og anlegg fra middelalder og brannsikring	A, B	66 295 000	52 028 294	14 266 706
1429	Riksantikvaren	74	Tilskudd til fartøyvern	A, B	103 407 000	98 258 099	5 148 901
1429	Riksantikvaren	75	Tilskudd til fartøyvernsestere	A	10 757 000	10 049 990	707 010
1429	Riksantikvaren	77	Tilskudd til verdiskapingsarbeid på kulturminneområdet	A, B	5 168 000	3 654 666	1 513 334
1429	Riksantikvaren	79	Tilskudd til verdensarven	A, B	53 164 000	44 323 880	8 840 120
118	Utenriksdepartement	70	Nordområdetiltak og prosjektsamarbeid med Russland, kan		1 500 000	1 500 000	
340	Kulturdepartement	75	Tilskudd til kirkelige formål		667 500	667 500	
900	Nærings- og fiskeridepartementet	75	Tilskudd til særskilte prosjekter.		2 000 000	2 000 000	
1400	Klima- og miljødepartementet	01	Driftsutgifter		490 000	490 000	
1410	Klima- og miljødepartementet	21	Miljøovervåking og miljødata		7 917 000	6 455 652	
1820	Olje- og energidepartementet	74	Tilskudd til museums- og kulturminnetiltak		5 695 000	3 563 467	
1633	Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift	01	Driftsutgifter		0	11 561 556	
Sum utgiftsført					690 666 500	628 948 985	
Inntektskapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst		Samlet tildeling	Regnskap 2016	Merinntekt og mindreinntekt (-)
4429	Riksantikvaren	02	Oppdrag og andre div. inntekter	A	4 268 000	3 791 236	-476 764
4429	Riksantikvaren	09	Internasjonale oppdrag	A	1 209 000	2 837 552	1 628 552
4429	Riksantikvaren	15	Refusjon vedr. arb.mark.		0	0	0
4429	Riksantikvaren	16	Refusjon foreldrepenger		0	0	0
4429	Riksantikvaren	17	Andre refusjoner		0	0	0
4429	Riksantikvaren	18	Refusjon av svkepenger		0	0	0
5309	[Tilfeldige inntekter]	xx	[Ymse]		0	0	
5700	Arbeidsgiveravgift	72	Arbeidsgiveravgift		0	13 019 834	
Sum inntektsført					5 477 000	19 648 622	
Netto rapportert til bevilgningsregnskapet						609 300 362	
Kapitalkontoer							
60087901	Norges Bank 0677.03.02666 /innbetalinger					11 394 528	
60087902	Norges Bank 0677.04.03012/utbetalinger					-621 009 033	
714429	Endring i mellomværende med statskassen					314 142	
Sum rapportert						0	
Beholdninger rapportert til kapitalregnskapet (31.12)							
Konto	Tekst				2016	2015	Endring
xxxxxx	[Aksjer]				0	0	0
714429	Mellomværende med statskassen				-4 120 458	-4 434 601	314 143

Riksantikvaren 2016

Note A Forklaring av samlet tildeling					
Kapittel og post	Overført fra i fjor	Årets bevilgning	RNB	Lønnsoppgjøret 2016	Samlet tildeling
142901	2 836 000	129 450 000	1 700 000	1 930 000	135 916 000
142921	0	39 899 000	0	0	39 899 000
142922	7 938 000	24 500 000	0	0	32 438 000
142950	0	3 471 000	0	0	3 471 000
142960	0	2 116 000	0	0	2 116 000
142970	4 153 000	30 164 000	0	0	34 317 000
142971	10 126 000	122 015 000	-1 000 000	0	131 141 000
142972	663 000	54 045 000	-400 000	0	54 308 000
142973	15 343 000	45 952 000	5 000 000	0	66 295 000
142974	1 824 000	101 883 000	-300 000	0	103 407 000
142975	0	10 757 000	0	0	10 757 000
142977	168 000	5 000 000	0	0	5 168 000
142979	1 128 000	52 036 000	0	0	53 164 000

Note B Forklaring til brukte fullmakter og beregning av mulig overførbart beløp til neste år

Kapittel og post	Stikkord	Merutgift(-)/ mindre utgift	Utgiftsført av andre i hht avgitte belastningsfullmakter	Merutgift(-)/ mindreutgift etter avgitte belastningsfullmakter	Merinntekter iht merinntektsfullmakt	Omdisponering fra post 01 til 45 eller til post 01/21 fra neste års bevilgning	Innsparinger	Sum grunnlag for overføring	Maks. overførbart beløp *	Mulig overførbart beløp beregnet av virksomheten
142 901	"kan overføres"	7 652 066	-2 629 007	5 023 059	1 151 788			6 174 847	6 472 500	6 174 847
142 921		20 718		20 718	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	0	0	0
142 922	"kan overføres"	9 189 103		9 189 103	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	9 189 103	0	9 189 103
142 970	"kan overføres"	2 160 976		2 160 976	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	2 160 976		2 160 976
142 971	"kan overføres"	16 115 815		16 115 815	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	16 115 815		16 115 815
142 972	"kan overføres"	4 071 441		4 071 441	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	4 071 441		4 071 441
142 973	"kan overføres"	14 266 706		14 266 706	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	14 266 706		14 266 706
142 974	"kan overføres"	5 148 901		5 148 901	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	5 148 901		5 148 901
142 975	"kan overføres"	707 011		707 011	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	707 011		707 011
142 977	"kan overføres"	1 513 334	-1 153 334	360 000	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	360 000		360 000
142 979	"kan overføres"	8 840 120		8 840 120	Ikke aktuell	Ikke aktuell	Ikke aktuell	8 840 120		8 840 120

*Maksimalt beløp som kan overføres er 5% av årets bevilgning på driftspostene 01-29, unntatt post 24 eller sum av de siste to års bevilgning for poster med stikkordet "kan overføres". Se det årlige rundskrivet R-2 for mer detaljert informasjon om overførbart beløp.

Forklaring til bruk av budsjetfullmakter

Mottatte belastningsfullmakter

Stikkordet «kan overføres»

Stikkordet «kan benyttes under»

Stikkordet «overslagsbevilgning»

Avgitte belastningsfullmakter (utgiftsført av andre)

Fullmakt til å bruke standard refusjoner av lønnsutgifter til å overskride utgifter

Fullmakt til å overskride driftsbevilgninger mot tilsvarende merinntekter

Fullmakt til å overskride investeringsbevilgninger mot tilsvarende innsparing under driftsbevilgninger under samme budsjettkapittel

Fullmakt til å overskride driftsbevilgninger til investeringsformål mot tilsvarende innsparing i de tre følgende budsjettår

Innsparing i regnskapsåret som følge av bruk av fullmakt til å overskride driftsbevilgninger til investeringsformål mot tilsvarende innsparing i de tre følgende budsjettår

Romertallsvedtak

Mulig overførbart beløp

Oppstilling av artskontorrapporteringen 31.12.2016

	Note	2016	2015
Driftsinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Innbetalinger fra gebyrer	1	0	0
Innbetalinger fra tilskudd og overføringer	1	600 000	511 900
Salgs- og leieinnbetalinger	1	6 028 788	7 437 172
Andre innbetalinger	1	0	0
<i>Sum innbetalinger fra drift</i>		6 628 788	7 949 072
Driftsutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Utbetalinger til lønn	2	104 540 292	105 990 480
Andre utbetalinger til drift	3	96 982 598	106 189 526
<i>Sum utbetalinger til drift</i>		201 522 890	212 180 007
Netto rapporterte driftsutgifter		194 894 102	204 230 934
Investerings- og finansinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Innbetaling av finansinntekter	4	0	0

<i>Sum investerings- og finansinntekter</i>		0	0
Investerings- og finansutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet			
Utbetaling til investeringer	5	0	0
Utbetaling til kjøp av aksjer	5,8B	0	0
Utbetaling av finansutgifter	4	15 795	31 055
<i>Sum investerings- og finansutgifter</i>		15 795	31 055
Netto rapporterte investerings- og finansutgifter		15 795	31 055
Innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten			
Innbetaling av skatter, avgifter, gebyrer m.m.	6	0	0
<i>Sum innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten</i>		0	0

Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten		
Utbetalinger av tilskudd og stønader	7	415 848 744 378 362 837
<i>Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten</i>		415 848 744 378 362 837
Inntekter og utgifter rapportert på felleskapitler *		
Gruppelivsforsikring konto 1985 (ref. kap. 5309, inntekt)	0	0
Arbeidsgiveravgift konto 1986 (ref. kap. 5700, inntekt)	13 019 834	13 112 647
Nettoføringsordning for merverdiavgift konto 1987 (ref. kap. 1633, utgift)	11 561 556	13 100 100
<i>Netto rapporterte utgifter på felleskapitler</i>	-1 458 279	-12 547
Netto rapportert til bevilgningsregnskapet	609 300 362	582 612 279
Oversikt over mellomværende med statskassen **		
Eiendeler og gjeld	2016	2015
Fordringer (Reisetilskudd)	0	5 000
Fordringer (Lønnsforskudd)	0	70 427

Andre kortsiktige fordringer		40 164	-554 194
Kasse		0	1 979
Bankkontoer med statlige midler utenfor Nc		0	0
Skyldig skattetrekk		-4 125 632	-3 957 813
Skyldige offentlige avgifter (merverdiavgift		-34 990	0
Annen gjeld		0	0
Sum mellomværende med	8	-4 120 458	-4 434 601

* Andre ev. inntekter/utgifter rapportert på felleskapitler spesifiseres på egne linjer ved behov.

** Spesifiser og legg til linjer ved behov.

Note 1 Innbetalinger fra drift

	31.12.2016	31.12.2015
<i>Innbetalinger fra gebyrer</i>		
Gebyrer	0	0
<i>Sum innbetalinger fra gebyrer</i>	0	0
<i>Innbetalinger fra tilskudd og overføringer</i>		
Eksterne midler/Tilskudd fra kommunale og fylkeskommunale etater	600 000	511 900
Andre tilskudd og overføringer	0	0
<i>Sum innbetalinger fra tilskudd og overføringer</i>	600 000	511 900
<i>Salgs- og leieinnbetalinger</i>		
Arkiv og bibliotektenester	100 000	100 000
Salgsinntekt varer, avgiftsfri	7 322	27 019
Salgsinntekt tjenester, avgiftsfri	0	300 107
Inntekter fra salg av oppdrag	0	0
Salgsinntekt varer, utenfor avgiftsområdet	0	0
Erstatnings krav ved tap av litteratur	0	550
Salgsinntekt tjenester, utenfor avgiftsområdet	4 212 390	4 952 580
Ref. kostnadsfordeling i fbm arrangementer	0	0
Kurs og konferanse	0	0
Refundert reiseutgifter	0	0
Tilfeldige inntekter (diverse inntekter post 01 - 29)	96 120	229 245
Utleie av lokale	1 612 956	1 827 672
<i>Sum salgs- og leieinnbetalinger</i>	6 028 788	7 437 172
<i>Andre innbetalinger</i>		
Andre innbetalinger	0	0
Andre innbetalinger 2	0	0
Andre innbetalinger 3...	0	0
<i>Sum andre innbetalinger</i>	0	0

Note 2 Utbetalinger til lønn

	31.12.2016	31.12.2015
Lønn	92 193 137	92 469 513
Arbeidsgiveravgift	13 019 844	13 112 647
Pensjonsutgifter*	0	0
Sykepenger og andre refusjoner (-)	-3 140 440	-1 923 866
Andre ytelser	2 467 751	2 332 186
Sum utbetalinger til lønn	104 540 292	105 990 480
<i>* Denne linjen benyttes av virksomheter som innbetaler pensjonspremie til SPK.</i>		
Antall årsverk:	159	159

Note 3 Andre utbetalinger til drift

	31.12.2016	31.12.2015
Husleie	17 170 174	16 731 799
Vedlikehold egne bygg og anlegg	0	0
Vedlikehold og ombygging av leide lokaler	0	0
Konsulenter og andre kjøp av tjenester fra eksterne	63 239 131	69 080 988
Reiser og diett	5 212 795	5 263 952
Kurs, konferanser og møter	1 801 130	2 002 938
Andre utgifter til drift av eiendom og lokaler	2 226 120	2 493 787
Reparasjon og vedlikehold av maskiner, utstyr mv.	6 890	6 695
Mindre utstysanskaffelser	101 617	10 346
Leie av maskiner, inventar og lignende	5 054 480	7 109 380
Forbruksmateriell	1 486 059	2 348 434
Kontortjenester	257 247	314 526
Reklame	148 026	195 085
Øvrige driftsutgifter	278 929	631 596
Sum andre utbetalinger til drift	96 982 598	106 189 526

Note 4 Finansinntekter og finansutgifter

	31.12.2016	31.12.2015
<i>Innbetaling av finansinntekter</i>		
Renteinntekter	0	0
Valutagevinst	0	0
Annen finansinntekt	0	0
Sum innbetaling av finansinntekter	0	0

	31.12.2016	31.12.2015
<i>Utbetaling av finansutgifter</i>		
Renteutgifter	15 795	31 055
Valutatap	0	0
Annen finansutgift	0	0
Sum utbetaling av finansutgifter	15 795	31 055

Note 5 Utbetaling til investeringer og kjøp av aksjer

	31.12.2016	31.12.2015
<i>Utbetaling til investeringer</i>		
Immaterielle eiendeler og lignende		
Tomter, bygninger og annen fast eiendom	0	0
Beredskapsanskaffelser	0	0
Infrastruktureiendeler	0	0
Maskiner og transportmidler	0	0
Driftsløsøre, inventar, verktøy og lignende	0	0
Sum utbetaling til investeringer	0	0

	31.12.2016	31.12.2015
<i>Utbetaling til kjøp av aksjer</i>		

Riksantikvaren

Note 6 Innkreivingsvirksomhet og andre overføringer til staten

	31.12.2016	31.12.2015
Avgift 1	0	0
Avgift 2	0	0
Avgift 3...	0	0
Sum innkreivingsvirksomhet og andre overføringer til staten	0	0

Note 7 Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten

	31.12.2016	31.12.2015
Tilskudd til kommuner	2 116 000	4 000 000
Tilskudd til fylkeskommuner	409 189 032	368 430 885
Tilskudd til ikke-finansielle foretak	4 543 712	5 931 952
Tilskudd til finansielle foretak	0	0
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten	415 848 744	378 362 837